

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI

ENFLASYON ORTAMINDA STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN,
ÖZELLİKLE LIFO YÖNTEMİNİN İŞLETME FAALİYET SONUÇLARI
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR.A.KADIR TUAN

HAZIRLAYAN
Zeynep AVCILAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

52226

ADANA-1996

İCİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
TABLolar LISTESİ.....	xi
SEKİLLER LISTESİ.....	xii
EKLER LISTESİ.....	xiii
GİRİŞ.....	xiv

BİRİNCİ BÖLÜM STOK KAVRAMI, STOK MALİYETLERİ VE STOKLARIN İŞLETME BAKIMINDAN ÖNEMİ

1.1. GENEL OLARAK STOK.....	1
1.1.1. Stok Kavramı.....	1
1.1.2. İşletmeleri Stok Bulundurmaya Yönelten Nedenler.....	3
1.1.3. Stok Türleri.....	4
1.2. STOK MALİYETLERİ.....	7
1.2.1. Stok Edinme Maliyeti.....	8
1.2.2. Stok Bulundurma Maliyeti.....	10
1.2.2.1. Stoklara Yapılan Yatırımların Maliyeti.....	10
1.2.2.2. Stoklama Maliyeti.....	10
1.2.2.3. Fazla Stok Tutma Maliyeti.....	11
1.2.2.4. Hasar ve Kayıp Maliyeti.....	12
1.2.2.5. Sigorta Maliyeti.....	12
1.2.3. Üretime Verme veya Pazarlama Maliyetleri.....	12
1.2.4. Eksik Stok Bulundurma Maliyeti.....	13
1.2.5. Stoklara Yapılan Yatırımın Alternatif Maliyeti.....	14
1.3. STOKLARIN İŞLETME BAKIMINDAN ÖNEMİ.....	14

İKİNCİ BÖLÜM
ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ,
BU ETKİLERİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE ENFLASYONUN
İŞLETMELERİN MALİ TABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDEREN
MUHASEBE YÖNTEMLERİ

2.1. ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	20
2.1.1. Genel Olarak Enflasyon.....	20
2.1.1.1 Enflasyon Kavramı.....	20
2.1.1.2. Enflasyon Çeşitleri.....	22
2.1.1.2.1. Maliyet Enflasyonu.....	23
2.1.1.2.2. Talep Enflasyonu.....	24
2.1.1.2.3. Durgunluk içinde Enflasyon (Stagflasyon).....	25
2.1.2. Enflasyonun Stoklar Üzerindeki Etkileri.....	26
2.1.3. Enflasyonun Üretim Politikaları Üzerindeki Etkileri.....	30
2.1.4. Enflasyonun Mali Tablolar Üzerindeki Etkileri.....	31
2.1.4.1. Enflasyonun Bilançolar Üzerindeki Etkileri.....	32
2.1.4.1.1. Enflasyonun Bilançonun Aktif Kalemleri Üzerindeki Etkileri.....	33
2.1.4.1.2. Enflasyonun Bilançonun Pasif Kalemleri Üzerindeki Etkileri.....	36
2.1.4.2. Enflasyonun Gelir Tabloları Üzerindeki Etkileri.....	38
2.1.4.2.1. Enflasyonun Gelir Unsurları Üzerindeki Etkileri.....	38
2.1.4.2.2. Enflasyonun Gider Unsurları Üzerindeki Etkileri.....	39
2.1.4.2.3. Enflasyonun İşletme Kârı ve Ödenecek Vergi Üzerindeki Etkileri.....	40
2.2. ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	42
2.3. ENFLASYONUN MALİ TABLOLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDEREN MUHASEBE YÖNTEMLERİ.....	44
2.3.1. Genel Açıklama.....	44
2.3.2. Enflasyonun Etkilerini Gideren Geçici Muhasebe Yöntemleri.....	45
2.3.2.1. Stokların Son Giren-İlk Çıkar Yöntemiyle Değerlenmesi.....	45

2.3.2.2. Hızlandırılmış Amortisman Uygulaması.....	46
2.3.2.3. Enflasyon Nedeniyle Özel Yedek Ayrılması.....	47
2.3.2.4. Yeniden Değerleme Yönteminin Uygulanması.....	47
2.3.3. Enflasyon Muhasebesi.....	51
2.3.3.1. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi.....	53
2.3.3.2. İkame Maliyeti Muhasebesi.....	55
2.3.3.3. Genel Fiyat-İkame Maliyet Muhasebesi.....	56

ÖÇONCO BÖLÖM

NORMAL VE ENFLASYON ORTAMINDA STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ, BU YÖNTEMLERİN İŞLETMELERİN MALİ TABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE KULLANILACAK STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN SEÇİMİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

3.1. STOKLARI DEĞERLEME	59
3.1.1. Değerleme Kavramı.....	59
3.1.2. Değerlemenin Amacı.....	61
3.2. NORMAL VE ENFLASYON ORTAMINDA STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ.....	61
3.2.1. Maliyet Bedeli ile Değerleme.....	65
3.2.1.1. Ortalama Maliyet Bedeli ile Değerleme.....	66
3.2.1.1.1. Basit Aritmetik Ortalama Maliyetle Değerleme.....	66
3.2.1.1.2. Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Maliyetle Değerleme.....	67
3.2.1.1.3. Hareketli Aritmetik Ortalama Maliyetle Değerleme.....	68
3.2.1.2. Belirli İş Partilerine Göre Değerleme.....	71
3.2.1.3. İlk Giren-İlk Çıkar (FIFO) Yöntemi ile Değerleme.....	73
3.2.1.4. Son Giren-İlk Çıkar (LIFO) Yöntemi ile Değerleme.....	77
3.2.1.5. Ayarlanmış LIFO Yöntemi ile Değerleme.....	77
3.2.1.6. Yüksek Fiyatlı Mallar ile Çıkar (HIFO) Yöntemi ile Değerleme.....	78
3.2.1.7. Düşük Fiyatlı Mallar İlk Çıkar (LOFO) Yöntemi ile Değerleme.....	78

3.2.1.8.	İlk Gelecek-İlk Çıkar (NIFO) Yöntemi ile Değerleme.....	79
3.2.1.9.	Standart Maliyet Yöntemi ile Değerleme.....	80
3.2.2.	Piyasa Fiyatı ile Değerleme.....	82
3.2.3.	Maliyet Bedeli veya Piyasa Fiyatından Düşük Olanı ile Değerleme.....	84
3.2.4.	Diğer Yöntemler ile Değerleme.....	87
3.2.4.1.	Brüt Kâr Yöntemi ile Değerleme.....	87
3.2.4.2.	Perakende Satış Fiyatı Yöntemi ile Değerleme.....	90
3.2.4.3.	Temel Stok Yöntemi ile Değerleme.....	96
3.3.	STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN İŞLETMELERİN MALİ TABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ.....	98
3.3.1.	Stok Değerleme Yöntemlerinin, SMM'nin Hesaplanması ve Brüt Satış Kârının Tespiti Üzerine Etkileri.....	98
3.3.2.	Stok Değerleme Yöntemlerinin İşletme Mali Tablolarının Üzerine Etkileri.....	102
3.3.2.1.	Stok Değerleme Yöntemlerinin Likidite Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri.....	103
3.3.2.2.	Stok Değerleme Yöntemlerinin Borçlanma Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri.....	104
3.3.2.3.	Stok Değerleme Yöntemlerinin Faaliyet Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri.....	106
3.3.2.4.	Stok Değerleme Yöntemlerinin Kârlılık Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri.....	107
3.4.	KULLANILACAK STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN SEÇİMİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	108

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ENFLASYON ORTAMINDA STOKLARI LIFO YÖNTEMİ İLE
DEĞERLEMENİN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

4.1.	STOK DEĞERLEME YÖNTEMİ OLARAK LIFO.....	110
4.1.1.	LIFO'nun Tanımı.....	110
4.1.2.	LIFO Yönteminin Çeşitleri.....	111
4.1.3.	LIFO Yönteminin Enflasyon Ortamında Sağladığı Yararlar.....	115
4.2.	LIFO YÖNTEMİNİN ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDERME GÜCÜ VE BU GÜCÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLER.....	119

4.2.1. LIFO Yönteminin Enflasyonun İşletmeler Ozerindeki Etkilerini Giderme Gücü.....	119
4.2.2. LIFO Yönteminin Enflasyonun İşletmeler Ozerindeki Etkilerini Giderme Gücünü Belirleyen Faktörler.....	120
4.2.2.1. Enflasyonun Türü ve Şiddeti.....	121
4.2.2.2. Uygulanan LIFO Yöntemi.....	122
4.2.2.3. Stok Dalgalanmaları.....	124
4.2.2.4. Stokta Bekleme Süresi.....	124
4.2.2.5. Mamülün Niteliği ve Üretim Tekniği...	124
4.2.2.6. Uygulanan Maliyet Sistemleri.....	125
4.3. LIFO YÖNTEMİNE YAPILAN ELEŞTİRİLER.....	125

BEŞİNCİ BÖLÜM
TORK TİCARET KANUNU, VERGİUSUL KANUNU VE
SERMAYE PİYASASI KANUNUNA GÖRE STOK DEĞERLEME
YÖNTEMLERİ VE LIFO

5.1. TORK TİCARET KANUNU'NA GÖRE STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE LIFO.....	128
5.2. VERGİ USUL KANUNU'NA GÖRE STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE LIFO.....	130
5.3. SERMAYE PİYASASI KANUNU'NA GÖRE STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE LIFO.....	136

ALTINCI BÖLÜM
LIFO YÖNTEMİNİN ÖZGÜR ATERMİT SAN. VE TİC.
A.Ş.'NDE UYGULANMASI

6.1. İŞLETME HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	138
6.2. İŞLETMENİN ÜRETİMİ.....	138
6.3. İŞLETME STOKLARININ DURUMU.....	139
6.4. İŞLETMENİN 1995 YILI BİLANÇO VE GELİR TABLOSU.....	140
6.5. İŞLETME STOKLARININ LIFO YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENMESİ.....	143
6.6. İŞLETME FİİLİ DEĞERLEME SONUÇLARI İLE LIFO YÖNTEMİ SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	151

YEDİNCİ BÖLÜM
ÇUKUROVA BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERDE
ENFLASYON ORTAMINDA LİFO YÖNTEMİNİN UYGULANMASI
VE YÖNTEMİN ETKİLERİNİN TESPİTİNE İLİŞKİN BİR
ARAŞTIRMA

7.1. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	154
7.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI.....	155
7.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	155
7.3.1. Örneklem Seçimi.....	155
7.3.2. Verilerin Toplanması.....	156
7.3.3. Verilerin Analiz Yöntemi.....	156
7.4. ARAŞTIRMADAN ELDE EDİLEN BULGULAR VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	156
7.4.1. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Türlerine Göre Dağılımı.....	156
7.4.2. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Sektör Dağılımı.....	157
7.4.3. Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenen İşletmelerin Dağılımı.....	158
7.4.4. Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla Muhasebe Yöntemleri Kullanan İşletmelerin Dağılımı.....	158
7.4.5. Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenme ve Bu Etkilenmenin Giderilmesine Yönelik Muhasebe Yöntemlerinin Kullanılmasına İlişkin Dağılım..	159
7.4.6. İşletmelerin Enflasyonun Etkilerini Azaltmak Amacıyla Uyguladıkları Yöntemlerin Dağılımı.....	159
7.4.7. Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla İşletmeler Tarafından Alınan Tedbirlerin Dağılımı.....	160
7.4.8. İşletmelerin Stok Bulundurma Politikası İzleme Tercihlerinin Dağılımı.....	161
7.4.9. İşletmelerde Stok Bulundurma Nedenlerinin Dağılımı.....	162
7.4.10. Enflasyonun Stok Miktarı Üzerindeki Etkilerinin Dağılımı.....	163
7.4.11. Sektörlere Göre Enflasyonun İşletmelerin Stok Miktarları Üzerindeki Etkilerinin Dağılımı.....	164
7.4.12. İşletmelerin Enflasyon Dönemlerinde Uyguladıkları Stok Politikalarının Dağılımı.....	165
7.4.13. Enflasyon Dönemlerinde Stok Değerleme Yöntemini Seçerken Gözönünde Bulundurulmuş Kriterlerin Dağılımı.....	166
7.4.14. İşletmelerde Uygulanan Stok Değerleme Yöntemlerinin Dağılımı.....	167

7.4.15. İşletmelerin LIFO Yöntemini Uygulamama Nedenlerinin Dağılımı.....	168
7.4.16. İlgili Personelinin LIFO Yöntemi Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmamlarına Göre Dağılımı.....	169
7.4.17. "Enflasyon Ortamında Sadece LIFO Yöntemini Uygulamak Yeterlidir" Yargısının Dağılımı.....	170
7.4.18. "Enflasyon Döneminde LIFO Yöntemi Vergi Yükünü ve Nakit Çıkışını Azaltan Bu Nedenle Kullanılması Gereken Bir Yöntemdir" Yargısının Dağılımı.....	171
SONUÇ.....	172
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	176
EKLER.....	184

ÖNSÖZ

Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri olan enflasyon, bütün ekonomiyi ve işletmeleri büyük ölçüde etkilemektedir. Enflasyon sorununa bir çözüm bulunamaması enflasyonla birlikte yaşama zorunluluğunu beraberinde getirmiş ve işletmelerin faaliyetlerine verimli bir şekilde devam edebilmeleri, üretim güçlerini ve sermayelerini koruyabilmeleri neredeyse imkansız hale gelmiştir. Enflasyonun muhasebe verileri üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla işletmeler çeşitli yöntemler uygulamaktadırlar. Bu yöntemlerden biri de gün geçtikçe daha çok uygulama alanı bulan LIFO stok değerlendirme yöntemidir. Ülkemizde, işletmeler LIFO yöntemini 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren uygulayabileceklerdir. Bu nedenle, yöntemin önemi tekrar gündeme gelmiş ve enflasyonun etkileriyle mücadelede bir adım daha atılmıştır.

Bu çalışmayla, enflasyon ortamında stok değerlendirme yöntemlerinin özellikle, LIFO yönteminin etkileri araştırılmış ve LIFO yönteminin üstün ve eksik yönlerinin tespit edilmesine çalışılmıştır. Bu çalışmayı gerçekleştiren yoğun akademik zamanını ayırarak yardımcı olan tez danışmanım Prof.Dr.A.Kadir TUAN'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Özgür Atermit Sanayi ve Ticaret A.Ş.'nin Muhasebe Müdürü Özcan ESMERCAN'a, ilgi ve desteklerinden dolayı sayın hocam Prof.Dr.Nihat KOCOKSAVAŞ'a ve diğer meslektaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ADANA, 1996

Zeynep AVCILAR

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, enflasyon ortamında her bir stok değerlendirme yöntemlerinin etkilerinin ve yeterliliklerinin tespit edilmesidir. Bu çalışmayla özellikle, enflasyon ortamında çeşitli avantajlar sağlayan LIFO yönteminin işletme sonuçları üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Enflasyon işletmeleri ve muhasebe verilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çalışmada bu etkilerin neler olduğu ve işletmelerin bu etkileri gidermek amacıyla ne gibi yöntemler kullandıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, enflasyonun işletme stokları ve stok politikaları üzerindeki etkileri belirlenmiş ve her bir stok değerlendirme yöntemi enflasyonun etkileri de gözönünde bulundurularak incelenmiştir. enflasyonun etkilerini azaltıcı özelliği olan LIFO yöntemi daha ayrıntılı olarak ele alınmış ve bu yöntem bir işletme stoklarına uygulanarak işletme sonuçları üzerindeki etkileri gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise, enflasyon dönemlerinde LIFO yönteminin uygulanmasına ve yöntemin etkilerinin tespitine ilişkin ankete dayalı bir araştırmaya yer verilmiştir.

ABSTRACT

The purpose of this study is to determine the effects and efficiency of each inventory valuation methods under inflationary condition. Especially, last in-first out method which provides some advantages under inflationary conditions has been examined by this study.

Generally, inflation affects firms and firms financial tables negatively by this study it has been intended to determine which effects that inflation made and which method can be used to reduce the negative effects of inflation by the firms. In addition to this, the effects of inflation on firms' inventories and inventory policies have been intended to determine and also each inventory valuation method has been examined by taking into account the effects of inflation. LIFO which reduces negative effects of inflation on inventories has been examined in a detailed way. This method has been applied on firm's inventories and the effects of using this method on the firms' results has been tried to be shown. Besides these, there is a research based on questionnaire related to applying LIFO, under inflationary condition and determining the effects of method at the last chapter of this study.

TABLolar LISTESi

	<u>Sayfa</u>
TABLO 2.1: Enflasyon Türleri.....	22
TABLO 3.1: Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Yöntemine Göre Değerleme.....	67
TABLO 3.2: Hareketli Ortalama Maliyet Yöntemine Göre Değerleme.....	70
TABLO 3.3: Belirli İş Partilerine Göre Değerleme.....	71
TABLO 3.4: İlk Giren-İlk Çıkar Yöntemine Göre Değerleme..	74
TABLO 3.5: Maliyet Bedeli ve Piyasa Değeri Düşük Olan İle Değerleme.....	85
TABLO 3.6: Brüt Kâr Yöntemine Göre Stok Değerleme.....	89
TABLO 3.7: Perakende Satış Fiyatı Yöntemine Göre Değerleme.....	91
TABLO 3.8: Perakende Satış Fiyatı-Ortalama Maliyet Yöntemine Göre Stok Değerleme.....	93
TABLO 3.9: Perakende Satış Fiyatı-FIFO Yöntemine Göre Değerleme.....	94
TABLO 3.10: Perakende Satış Fiyatı-LIFO Yöntemine Göre Stok Değerleme.....	95
TABLO 3.11: FIFO, LIFO ve AO Yöntemlerine Göre Hazırlanmış Karşılaştırılmalı Gelir Tabloları.....	101
TABLO 3.12: FIFO ve LIFO Yöntemlerinin İşletme Sonuçları Ozerindeki Etkileri.....	102
TABLO 6.1: Özgür Atermit Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Adana-Ankara-İzmir) 31.12.1995 Tarihli Bilançosu....	140
Tablo 6.2: Özgür Atermit Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Adana-Ankara-İzmir) 31.12.1995 Tarihli Gelir Tablosu.....	142
TABLO 6.3: Özgür Atermit Sanayi ve Ticaret A.Ş. (Adana-Ankara-İzmir) 31.12.1995 Tarihli Gelir Tablosu.....	143
TABLO 6.4: A Mamülünün LIFO Yöntemine Göre Değerlemesi...	144

TABLO 6.5: B Mamülünün LIFO Yöntemine Göre Değerlemesi...	146
TABLO 6.6: C Mamülünün LIFO Yöntemine Göre Değerlemesi...	148
TABLO 6.7: D Mamülünün LIFO Yöntemine Göre Değerlemesi...	150
TABLO 6.8: İşletmenin Fiili Değerleme Sonuçları.....	151
TABLO 6.9: LIFO Yöntemiyle Değerleme Sonuçları.....	151
TABLO 7.1: İncelenen İşletmelerin Türlerine Göre Dağılımı.....	157
TABLO 7.2: İncelenen İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı.....	157
TABLO 7.3: Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenen İşletmelerin Dağılımı.....	158
TABLO 7.4: Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla Muhasebe Yöntemleri Kullanan İşletmelerin Dağılımı.....	158
TABLO 7.5: Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenme ve Bu Etkilenmenin Giderilmesine Yönelik Muhasebe Yöntemlerinin Kullanılmasına İlişkin Dağılım..	159
TABLO 7.6: Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla Uygulanan Yöntemlerin Dağılımı.....	160
TABLO 7.7: Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla Alınan Tedbirlerin Dağılımı.....	161
TABLO 7.8: İşletmelerin Stok Bulundurma Politikası İzleme Tercihlerinin Dağılımı.....	162
TABLO 7.9: İşletmelerde Stok Bulundurma Nedenlerinin Dağılımı.....	163
TABLO 7.10: Enflasyonun Stok Miktarı Üzerindeki Etkilerinin Dağılımı.....	163
TABLO 7.11: Sektörlere Göre Enflasyonun İşletme Stok Miktarları Üzerindeki Dağılımı.....	164
TABLO 7.12: İşletmelerin Enflasyon Dönemlerinde Uyguladıkları Stok Politikalarının Dağılımı...	165
TABLO 7.13: Enflasyon Dönemlerinde Stok Değerleme Yöntemini Seçerken Gözönünde Bulundurulmuş Kriterlerin Dağılımı.....	166

TABLO 7.14:Uygulanan Stok Değerleme Yöntemlerinin Dağılımı.....	167
TABLO 7.15:LIFO Yönteminin uygulanmama Nedenlerinin Dağılımı.....	168
TABLO 7.16:İlgili Personelin LIFO Yöntemi Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmamlarına Göre Dağılımı.....	169
TABLO 7.17:"Enflasyon Ortamında Sadece LIFO Yöntemini Uygulamak Yeterlidir" Yargısına Katılıp-Katılmama Oranı.....	170
TABLO 7.18:İşletmelerin "LIFO Yöntemi Vergi Yükünü ve Nakit Çıkışını Azaltan, Enflasyon Dönemlerinde Uygulaması Gereken Bir Yöntemdir" Yargısına Katılıp Katılmama Oranları.....	171

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
ŞEKİL 1.1: İmalat İşletmelerinde Stok Akım Şeması.....	4
ŞEKİL 3.1: Çeşitli Stok Değerleme Yöntemlerinin Sınıflandırılması.....	64
ŞEKİL 4.1: LIFO Yönteminin Sınıflandırılması.....	112

EKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
EK 1: Anket Formu örneği.....	184
EK 2: "Enflasyon Ortamında Sadece LIFO'yu Kullanmak, Enflasyonun Olumsuz Etkilerini Gidermek İçin Yeterlidir" Yargısının Testi.....	188
EK 3: "LIFO Yöntemi İşletmelerin Vergi Yükünü ve Nakit Çıkışını Azaltan, Enflasyon Dönemlerinde Uygulanması Gereken Bir Yöntemdir" Yargısının Testi.....	190

GİRİŞ

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin kronik hale gelmiş sorunu olan enflasyon, makro ve mikro açıdan bir çok olumsuz etkilerin kaynağı olmuştur. Bir çok ülkeyi etkisi altına alan enflasyona kesin çözüm bulunamaması, onunla birlikte yaşamayı öğrenme zorunluluğunu getirmiştir.

Olkemizde, uzun yıllardan beri süregelen ve şiddetlenen enflasyon, işletmeleri önemli ölçüde etkilemekte ve işletmelerin faaliyetlerine devam edebilmeleri gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Hayatın her alanını etkisi altına alan enflasyonun, işletmelerin temel veri kaynağı olan finansal tabloları üzerinde bir takım etkiler meydana getirmesi kaçınılmazdır. Enflasyon işletmelerin finansal tablolarının homojenliğini bozmakta, finansal tablolarda gösterilen değerleri anlamsızlaştırmakta, işletmelerin mali durumunun ve faaliyet sonuçlarının yanlış gösterilmesine neden olmakta ve çeşitli dönemler arasındaki karşılaştırmalara da imkan vermemektedir. Bu nedenle enflasyonun işletme bünyesinde ve dönem sonu finansal tablolarındaki etkileri üzerinde daha fazla durulması ve işletmenin gerçek durumunu ölçmek için düzeltmelerin yapılması gereği gün geçtikçe artarak kendini göstermeye başlamıştır. Olkemizde de, enflasyonun etkilerini giderici bir takım düzenlemeler yapılmaktadır. Bunlardan birisi de, 4008 Sayılı Kanun'la VUK'nun 274. maddesinde yapılan değişiklikle uygulamasına izin verilen stokları LIFO yöntemi ile değerlemedir.

İşletmede, stoklar enflasyondan en çok etkilenen varlık unsurlarından biridir. Bu nedenle, özellikle enflasyon ortamında işletmelerin faaliyetlerine devam etmeleri, faaliyetlerini etkin ve verimli bir şekilde yürütebilmeleri büyük ölçüde izleyecekleri stok politikalarına ve uygulayacakları stok değerlendirme yöntemine bağlıdır. Ayrıca, stok düzeylerindeki ve ekonomideki değişimler, farklı stok değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesine neden olmuş

dolayısıyla stok değerleme yöntemlerinin seçiminin ve uygulanmasının, önemini daha da arttırmıştır.

Bu çalışmada, stok değerleme yöntemlerinin enflasyon ortamındaki etkileri üzerinde durulmuş ve özellikle, uygulamasına 1 Ocak 1996'dan itibaren izin verilen LIFO'nun enflasyon ortamındaki etkileri incelenmiştir.

Çalışma, yedi bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde; stok kavramı, stoklara ilişkin maliyetler ve stokların işletme açısından önemi incelenmiştir.

İkinci bölümde; enflasyonun tanımı, çeşitleri, enflasyonun işletmeler ve finansal tablolar üzerindeki etkileri hakkında bilgiler verilmiş ve ayrıca, enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerinin giderilmesi amacıyla geliştirilen geçici ve köklü yöntemler incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, stok değerleme yöntemleri ve enflasyon ortamındaki etkileri ayrı ayrı ele alınmıştır. Enflasyon ortamında, stok değerleme yöntemlerinin işletme faaliyet sonuçları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Son olarak, mevzuatımıza göre stok değerleme yöntemleri hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde, enflasyon ortamında LIFO yönteminin etkileri incelenmiş, bu yöntemin enflasyon ortamındaki üstünlükleri ve eleştirilen yönleri ele alınmıştır.

Çalışmanın beşinci bölümünde VUK, TTK ve SPK'na göre stok değerleme yöntemleri incelenmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümünde, Özgür Atermit San. ve Tic.A.Ş.'nin stoklarının LIFO yöntemine göre değerlemesi ve sonuçlarına yer verilmiştir. İşletme stoklarının bir kısmına LIFO stok değerlendirme yöntemi uygulanmış ve bu yöntemle göre satılan malın maliyeti ve dönem sonu mamul değeri tesbit edilmiş ve sonuçlar, işletmenin fiili değerlendirme sonuçlarıyla karşılaştırılmıştır.

Son bölümde ise, Adana ve Mersin Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı şirketlerle yapılan enflasyon ortamında LIFO yönteminin uygulanması ve yöntemin etkilerinin tesbitine ilişkin anket çalışmasının sonuçlarına yer verilmiştir. Yapılan inceleme ve uygulamalı araştırmalardan elde edilen bilgiler hakkında değerlendirmeler yapılarak, çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

STOK KAVRAMI, STOK MALİYETLERİ VE STOKLARIN İŞLETME BAKIMINDAN ÖNEMİ

1.1. GENEL OLARAK STOK

1.1.1. Stok Kavramı

Özellikle günümüz ekonomilerinde, işletmelerin faaliyetlerine devam etmeleri faaliyetlerini etkili ve verimli bir şekilde yürütebilmeleri büyük ölçüde izleyecekleri stok politikaları ve uygulayacakları stok değerlendirme yöntemlerine bağlıdır. Çünkü, stoklar sanayi ve ticaret işletmelerinin toplam aktifleri içerisinde önemli bir paya sahiptir. Toplam aktif içerisindeki payı işletmeden işletmeye farklılık göstermesine rağmen, ortalama büyüklüğüne bakıldığı zaman, özellikle enflasyon dönemlerinde ve rekabetin şiddetli olduğu alanlarda faaliyet gösteren işletmeler açısından, stoklar ve stok yönetimi hayati bir önem taşımaktadır.

Stokların işletmeler için taşıdığı büyük öneme paralel olarak, literatürde bir çok stok tanımına yer verilmiştir. Bu tanımlardan birkaçı şöyledir:

-Stoklar, olağan iş akışı içerisinde satılmak ve satılacak malların üretiminde kullanılmak veya tüketilmek amacıyla işletmelerde tutulan varlık kalemleridir (Kieso ve Weygant, 1980, s.229).

-Stoklar, işletmelerde satılmak üzere bekleyen ve üretimin çeşitli safhalarında bulunan varlıklardır (Granof, 1983, s.231).

-Stoklar, işletmenin faaliyet dönemi içinde satmak nedeniyle bulundurduğu, imalat sürecinde bulunan, satışa arz edilecek mal

ve hizmetlerin üretiminde tüketilecek fiziksel (maddi) malları kapsamaktadır (Akgüç, 1990, s.55).

2 No'lu Uluslararası Muhasebe Standardında ise stoklar, şu şekilde tanımlanmıştır; "Stoklar, normal işletme faaliyetleri içinde satılmak için elde bulunan, böyle bir satışa yönelik imalat aşamasında bulunan veya satılacak mal ve hizmetlerin üretiminde tüketilecek olan, gözle görünen varlıklardır" (Sevilengül, 1995, s.265).

İşletmelerin sahip oldukları kaynaklar sınırlıdır. Bundan dolayı, her zaman için arz ve talebi denkleştirmek oldukça zordur. İşletmeler, talep ve arzdaki dalgalanmaların olumsuz etkilerini gidermek ve müşteriye hizmet düzeyini yükseltmek amacı ile stok bulundurma politikaları izlemektedirler. Diğer bir ifade ile stoklar, müşteriye hizmet düzeyini yükseltmek, üretimi kesintiye uğratmamak, talep ve arzdaki dalgalanmaların etkilerini en aza indirmek amacıyla tutulmaktadır.

Genellikle, herhangi bir malın işletme stoklarına dahil edilip edilmemesini belirleyen etmen, yapılan işin özelliği ve yöneticilerin malı kullanma alanlarıdır. Örneğin; araba alım-satımıyla uğraşan bir işletme için, satılmak üzere bekletilen arabalar stok kabul edilirken, bir gıda işletmesinde taşıma ve ulaştırma amacıyla kullanılan arabalar, stok olarak kabul edilmemektedir (Akgüç, 1990, s.55).

Stoklar, döner varlıklar içerisinde önemli bir paya sahiptir ve paraya dönüşme kabiliyeti en az olan varlık kalemlerindedir. Ayrıca, para değerindeki değişimlerden büyük ölçüde etkilenmektedirler. Bunun yanında, stokların fiziksel olarak varlıklarını kanıtlamak çok zaman alıcı bir iştir ve elde edilen sonuçların hatalı olma ihtimali çok yüksektir. Stok maliyetlerinin hesaplanması da oldukça önemli bir sorundur. Çünkü, stok maliyetlerini hesaplayan ve her biri farklı sonuçlar

veren birçok yöntem vardır. Dolayısıyla, stoklar ve stok yönetimi işletme açısından önemlidir. İşletmelerde stok yönetimi, işletme karını maksimize edecek sipariş ve üretim politikalarının saptanması ve en uygun stok değerlendirme yönteminin seçimiyle ilgilidir.

1.1.2. İşletmeleri Stok Bulundurmaya Yönelten Nedenler

İşletmelerin, stok bulundurmadaki başlıca amacı, satış fırsatlarını kaçırmayarak, satış fiyatı ile maliyet arasındaki olumlu farktan yararlanmak ve kâr elde etmektir. (Akgüç, 1989, s.267).

İşletmeler değişik nedenlerden dolayı stok bulundurma politikası izlemektedirler. İşletmeler çıkarlarına uygun olarak, bir malı belirli bir sürede ellerinde bulundurmaya kararlaştırmış olabilirler.

İşletmenin bu tip stoklama politikasının amacı aşağıdaki nedenlere dayanmaktadır:

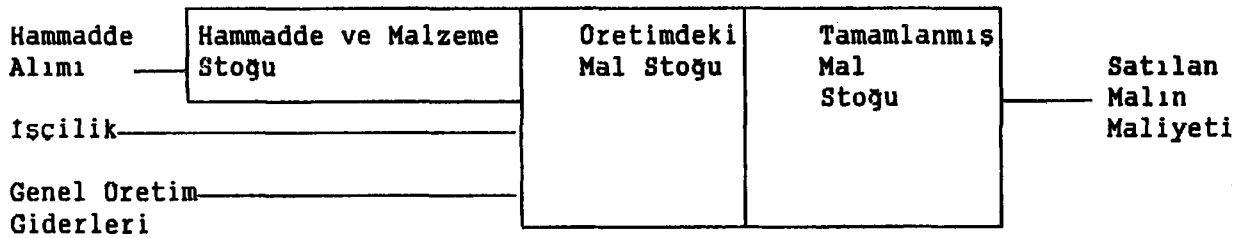
- 1.Mevcut ihtiyaçların karşılanması için stok bulundurulması,
- 2.Gelecekteki bir ihtiyacı karşılamak amacıyla stok bulundurulması,
- 3.Beklenmeyen ve ani bir ihtiyacın ortaya çıkması halinde tedarik güçlükleri gözönüne alınarak stok bulundurulması,
- 4.Üretim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması amacıyla stok bulundurulması,
- 5.Sık sık sipariş vermekten ve olası stok kıtlığından kaçınmak amacıyla tampon ve güvenlik stoğunun bulundurulması,
- 6.İşletmeler, spekülative amaçlarla da stok bulundurabilirler. İşletmeler, özellikle fiyatların dalgalanma gösterdiği dönemlerde, stok bulundurmak yoluyla kazanç arama yoluna gidebilmekte ve spekülative amaçlarla stok bulundurma politikası izleyebilmektedirler.

İşletmeler, kararlaştırılmış hiç bir stok planı olmadan düzensiz satışları ve kullanımları nedeniyle stok bulundurabilmektedirler. Bu tarz bir stok bulundurma, işletmenin iradesi dışında oluşan bir stok tipini oluşturmaktadır.

1.1.3. Stok Türleri

Stok türleri sektörden sektöre ve işletmeden işletmeye farklılık göstermektedir. Stokların bir bölümü işletme dışından tedarik edilmekle birlikte, bir bölümü de işletmeler tarafından üretilmektedir.

Stoklar işletme türüne bağlı olarak, değişik hesaplar altında sınıflandırılabilirler. Örneğin; ticaret işletmeleri, ister toptancı ister perakendeci olsun, malları sadece satmak için alırlar ve fiziksel formlarında değişiklik yapmazlar. Dolayısıyla, sadece bir çeşit stok hesabına ihtiyaç duyarlar. İmalat işletmeleri ise, malların fiziksel yapılarında değişiklik yapmakta ve genellikle 3 çeşit stok hesabı kullanmaktadırlar. Bunlar; hammadde stoğu, yarımamul stoğu ve mamul stoklarıdır (Nikolai ve Bazley, 1988, s.339). İşletmelerde oluşan stok çeşitlerini, Şekil 1.1'deki gibi özetleyebiliriz:

Şekil 1.1. İmalat İşletmelerinde Stok Akım Şeması

Kaynak: Robert H. Crandall, Intermediate Accounting, 1990, s.233.

Şekilde de görüldüğü gibi, imalat işletmelerinde üç çeşit stok türü vardır. Bunlar;

-Hammadde Stoğu: Hammadde stoğu, doğrudan üretim sürecinde kullanılmak üzere elde tutulan fiziksel malları kapsamaktadır. Bu çeşit stoklar, doğal kaynaklardan elde edilen materyalleri, malzemeleri ve diğer işletmelerden alınmış ürünleri içermektedir. Malzemeler doğrudan üretim süreciyle ilgili olmamalarına rağmen, faaliyetlerin ve üretimin başarıyla yapılabilmesi için gereklidirler. Ayrıca, bu malzemeler, bazı işletmelerde hammadde stoklarına dahil edilebilmektedirler. Bununla beraber, bu tür malzemeler "işletme malzemesi" gibi ayrı bir hesapta takip edilmelidirler.

-Yarımamuller Stoğu: Bu stok türünde ise, üretimine başlanmış fakat, henüz tamamlanmamış mallar vardır.

-Mamul Stoğu: Mamul stokları, üretimleri tamamlanmış ve satış için bekleyen malları kapsamaktadır. Bu tür mallar için üç maliyet unsuru vardır. Bunlar, hammadde ve malzeme maliyeti, direkt işçilik maliyeti ve genel imalat maliyetleridir.

Stoklar, üretim sürecindeki fonksiyonlarına göre üçe ayrılmaktadır. Bunlar;

- Hammadde ve Malzeme Stokları,
- Yardımcı Malzeme Stokları,
- İşletme Malzemesi Stokları'dır.

Maliyetlere yükleme açısından ise, stoklar iki bölüme ayrılmaktadır. Bunlar;

- Direkt Hammadde ve Malzeme Stokları,
- Endirekt Hammadde ve Malzeme Stokları.

İşletmeler çeşitli nedenlerle, stok bulundurma politikası izlemektedirler. Stok bulundurmanın temel amacı, işletmede ihtiyaç duyulduğu anda malların hazır olmasıdır. Stok bulundurma

amaçlarına göre ise stoklar, şöyle belirlenmektedir (Özel, 1988, s.37):

- Uyarı Stoğu,
- Güvenlik Stoğu,
- Gereksinim Stoğu,
- Optimal Stok.

-Uyarı Stoğu: İşletmelerin ihtiyaç duyduğu stokların, siparis ile işletmeye ulaşmasına kadar geçecek süre için gerekli stoklardır. Bu geçecek süre için, yeterli düzeyde hazır stok yok ise, stok yokluğu nedeniyle üretim aksayabilmektedir.

-Güvenlik Stoğu: İşletmenin üretiminde meydana gelecek yükselmeler ya da, stok satın alma sürecinin beklenmedik şekilde uzaması, işletmedeki stok düzeyini yetersiz hale getirebilmektedir. Bundan dolayı, uyarı stoğuna çeşitli olasılıklar gözönünde bulundurulurken ilaveler yapılmaktadır. Böylece, oluşan yeni stoğa "güvenlik stoğu" adı verilmektedir.

-Gereksinim Stoğu: Satın alma, üretim ve pazarlama, önceden belirlenmiş mantıksal bir plana bağlanmaktadır. Bu planda yer alan stoğa, "gereksinim stoğu" adı verilmektedir.

-Optimal Stok: Bir işletmenin, günlük olarak üretimde ne miktarda stok kullanacağı, kullanılan bu stoğun ne kadar zamanda yenisinin alınıp yerine konulacağı, "optimal stok" miktarını belirlemede bir ölçü olarak kullanılmaktadır. Optimal stoğun veya ekonomik stoğun belirlenmesinde en önemli etken, günlük tüketim miktarı, satın alma süresi ve güvenlik stok miktarı unsurlarıdır. Ekonomik stok bulundurma, normalin üstünde stok bulundurmanın yol açacağı maliyet yükünü önlemenin yanı sıra, işletmeyi sıkıntıya düşmekten koruyacaktır. Bundan dolayı, özellikle enflasyon ortamında, maliyeti yüksek yabancı kaynakla ekonomik stok düzeyini aşan, aşırı stok yapılması akılcı olmamaktadır (Özel, 1988, s.37).

1.2. STOK MALİYETLERİ

Döner değerler içerisinde, likiditesi en düşük olan ve fiyat hareketlerinden büyük ölçüde etkilenen stoklar, işletmenin en önemli varlık kalemlerinden birisidir. Bu nedenle, özellikle imalat işletmelerinde stok maliyetlerinin doğru olarak tesbiti ve satılan malın maliyetine (SMM) veya dönem sonu stoklarına yüklenmesi oldukça önemli ve zor bir iştir.

İşletmeler açısından stok bulundurmanın çeşitli maliyetleri vardır. İşletmeler, stok tutmanın gerektirdiği giderler ve taşıdığı risk ile stok bulundurmanın sağlayacağı faydaları karşılaştırarak, stoklara yapılan yatırımın optimum düzeyde olup olmadığını tesbit etmelidirler. İşletmelerin stok düzeyi yükseldikçe, stok tutma giderleri artacak; buna karşılık, stok bulundurmamanın veya yeterince stoğa sahip olmamanın sonucunda meydana gelecek gider ve kayıplar giderek azalacaktır (Akgüç, 1989, s.267). Dolayısıyla, işletmeler stok bulundurmanın gerektirdiği giderlerle, stok bulundurmamanın sebep olacağı giderleri veya kayıpları karşılaştırmak suretiyle fayda-maliyet analizi yapmalı ve kendi yapılarına en uygun stok miktarını ve politikalarını belirlemelidirler. Bunu yapabilmek için, öncelikle stok maliyetlerinin neler olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bu bakımdan çalışmada stoklara ilişkin maliyetler dört başlık halinde incelenecektir. Bunlar;

- 1- Stok Edinme Maliyetleri,
- 2- Stok Bulundurma Maliyetleri,
- 3- Üretime Verme veya Pazarlama Maliyetleri,
- 4- Eksik Stok Bulundurma Maliyeti.
- 5- Stoklara Yapılan Yatırımın Alternatif Maliyeti

1.2.1. Stok Edinme Maliyeti

İşletmeler stokları satın alma, işletme tarafından üretme ve bağış yoluyla elde etmektedirler. Her üç edinme yoluna ilişkin stok maliyetleri, aşağıda ayrı ayrı ele alınacaktır.

a) Satın Alma Yoluyla Stok Edinme Maliyetleri

Stokların satın alınmak suretiyle edinilmesinde stok maliyeti, stokların alış bedeli ile işletmeye girinceye kadar yapılan alış giderlerinden oluşmaktadır. Alışlar yurt içi ve yurt dışından olabilmektedir. Yurt içi satın alma maliyetiyle yurt dışı satın alma maliyetleri arasında önemli farklar bulunmaktadır.

Yurt içi satın almada, alış bedeli (satın alınan miktar x satın alma fiyatı) ve alış giderleri (taşıma gideri, sigorta ve alısta finansman giderleri) stok maliyetlerini oluşturmaktadır.

Yurt dışı satın almada stok maliyetleri ise, alış bedeli (satın alınan malın döviz bedeli ile döviz kurunun çarpımı) ve alış giderlerinden oluşmaktadır (akreditif giderleri, taşıma giderleri, sigorta giderleri, gümrük vergileri, kur farkları) (Özel, 1988, s.35).

İthal edilen stoklar, "enflasyonun olduğu ülkelerden" satın alınmış ise, o ülkenin enflasyonu, ithal edilen ülkeye aktarılmış olmaktadır. İthalatı gerçekleştiren ülke bir enflasyon dönemi yaşıyor ise, ithal ettiği stoklar kur farkları nedeniyle o ülke ekonomisine enflasyon taşımaktadır.

Enflasyon, satın alma maliyetlerini büyük ölçüde etkilemektedir. Enflasyon dönemlerinde fiyatlar sürekli yükseldiğinden, satın alma bedeli ile satın alma giderleri

sürekli artacaktır. Aynı nitelikteki ve nicelikteki stokların satın alınması için, daha fazla fona ihtiyaç duyulacaktır.

b) İşletme Tarafından Üretilmesi Halinde Stok Maliyetleri

İmalat işletmeleri ihtiyaç duydukları stokları kendileri üretmektedirler. İşletmelerin stokları kendilerinin üretmeleri halinde de üretim maliyeti söz konusu olacaktır. Üretim maliyetleri;

- Direkt hammadde ve malzeme,
- Direkt işçilik giderleri
- Genel Üretim giderleri (endirekt malzeme, endirekt işçilik, dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler, vergi, resim ve harçlar, amortisman ve tükenme payları, maliyetle ilgili çeşitli giderler) gibi giderlerden oluşmaktadır.

Bu giderlerin herbiri farklı oranlarda olmak üzere enflasyondan etkilenmekte ve "maliyet enflasyonu" adı verilen bir enflasyonun doğmasına sebep olmaktadır. Üretim giderlerinin fiyatlarının sürekli olarak yükselmesi, üretim maliyetini arttıracak ve üretim maliyetine dayalı olarak, "mamul stok maliyeti" de artacaktır.

c) Bağış Yoluyla Stok Edinilmesi Halinde Stok Maliyetleri

İşletmelerin bağış yoluyla da stok edinmeleri mümkündür. Bağış yoluyla edinilen stoklar "emsal bedeli" ile değerlendirilmektedir. Emsal Bedeli, yasaya göre piyasa değeri olacaktır ve bu bedel belirli oranda enflasyon etkisi taşıyacaktır.

1.2.2. Stok Bulundurma Maliyeti

İşletmeler satmak, yeni malların üretiminde kullanmak ya da diğer çalışmalarında tüketmek üzere, bazı maddeleri önceden edinmek ve elde tutmak durumundadırlar. Ancak, stok bulundurmada amaç ne olursa olsun, işletmeler stok bulundurma maliyeti ile stok bulundurma yararları arasında bir denge aramak zorundadırlar. Çünkü işletmeler, stok bulundurmak suretiyle bazı maliyetlere katlanmaktadırlar (Aksoy, 1993, s.281). İşletmelerde stok bulundurma maliyetlerini stoklara bağlanan yatırım maliyetini stoklama maliyeti, hasar ve kayıp maliyeti, fazla stok tutma ve sigorta maliyetleri oluşturmaktadır.

1.2.2.1. Stoklara Yapılan Yatırımların Maliyeti

İşletmeler ellerindeki fonların belli bir miktarını stoklara bağlamaktadır. Bu fonun işletme açısından bir maliyeti vardır. İşletme stokların finansmanında özsermaye ve yabancı kaynak kullanabilmektedirler. Özsermayenin işletmeye alışık kullanım alanından dolayı bir alternatif maliyeti mevcuttur. Yabancı kaynak ise, faiz oranlarıyla paralel olarak işletmeye maliyet getirecektir.

Stokta bulundurulmuş mallara para bağlandığına göre, her kaynağın maliyeti olduğu gibi, stokların finansmanında kullanılan kaynağın da bir maliyeti olacaktır. Diğer bir ifade ile, stokların borçla finanse edilmesi halinde, stok bulundurabilmek için faiz giderlerine katlanılmaktadır. Stokların öz kaynaklardan finanse edilmeleri halinde ise, fırsat maliyeti söz konusu olmaktadır (Aksoy, 1993, s.280).

1.2.2.2. Stoklama Maliyeti

Bu maliyetler, stokların işgal ettikleri yerlerle ilgili maliyetler olup, bunlar; kira, bakım ve onarım giderleri, çeşitli

vergiler, ısıtma ve aydınlatma giderleri ve bekçilik ücretleridir. Bazı stoklar fiziki olarak büyük hacimlere ulaşmakta, dolayısıyla depolama giderleri artmaktadır. Bununla beraber, stokların bir kısmı, fiziki olarak küçük, değer olarak büyük tutarlara ulaşmakta ve depolama giderleri gibi gider unsurları bu tür mallar için az olmaktadır. Malların bu tür özelliklerinin de, maliyetler hesaplanırken ele alınması gerekmektedir. Bazı işletmeler, depoları yeterli olmadığı için depo kiralamak yoluna gitmekte, bu da malın stoklama maliyetini arttırmaktadır.

1.2.2.3. Fazla Stok Tutma Maliyeti

İşletmeler açısından stokların ne fazla ne de eksik olması arzu edilmekte ve işletmeler kendileri için en uygun stok seviyesini belirlemeye çalışmaktadırlar. İşletmelerin amacı, firmanın kârlılığını arttırmak için tüm stok maliyetlerini minimuma indirecek stok seviyesini belirlemektir. Bu nedenle, her işletme kendisine en uygun stok seviyesini tesbit etmeye çalışmaktadır. Fazla miktarda stok bulundurulması, işletme açısından faaliyetlerinde rahatlık sağlarken, her bulundurulan stoğa bağlı olarak stok bulundurma maliyetleri de yükselecektir. Ayrıca, stok fazlasına ayrılan fonun, alması kullanım alanından dolayı alternatif maliyeti olacaktır. İşletmeler yüksek maliyetten kurtulmak amacı ile fazla stok bulundurmaktan kaçındığı zaman da, siparişlerin küçük partiler halinde ve sık sık verilmesi sonucunda sipariş maliyetleri artacaktır. İşletmeler bütün bu maliyetleri gözönünde bulundurarak en uygun stok miktarını tesbit etmeye çalışmaktadır. Çünkü, işletmelerin ellerinde fazla ve eksik stok bulundurmaları işletmeye ek bir maliyet getirmektedir.

1.2.2.4. Hasar ve Kayıp Maliyeti

Malların stokta bekleme süresi arttıkça işletmenin fiyat düşmelerinden ve talep azalmalarından doğan riski de artmaktadır. Ayrıca, işletme fire, çürüme, modası geçme ve bozulma gibi nedenlerden doğabilecek zararlarla da karşı karşıya kalacaktır.

1.2.2.5. Sigorta Maliyeti

Stok bulundurma maliyetlerinden bir tanesi de sigorta maliyetleridir. Bu maliyetler, stoklar için yapılan hizmet maliyetleri kapsamına girmektedir. Stoklar için ödenen sigorta primlerinden oluşmaktadır. Ayrıca bu maliyet, stok miktarıyla doğru orantılı olarak artmaktadır.

1.2.3. Üretime Verme veya Pazarlama Maliyetleri

Bu başlık altında, üretime verme ve pazarlama maliyetleri ayrı ayrı incelenecektir.

a) Üretime Verme Maliyetleri

Hammadde ve malzemeler, kısa bir süre de olsa, stokta bekledikten sonra üretime verilmektedirler.

Mallar fiyat dalgalanmalarının olduğu zamanlarda, alış maliyetleri ile stoklara ayrı ayrı katılmaktadırlar (Aytek, 1986, s.209). Fiyat yükselmelerinin olduğu dönemlerde alış maliyetleri giderek yükselecektir. Stoklama maliyeti alış maliyeti ile diğer stoklama maliyetlerinin toplamına eşit olduğu için, alış maliyetlerinin artmasıyla stoklama maliyeti de enflasyondan dolayı artacaktır.

Stokların üretime verilisinde çok çeşitli "maliyet değerini" saptama yöntemleri uygulanmaktadır (Özel, 1988, s.38). Bu

yöntemler; Ortalama Maliyet, Gerçek Parti Maliyeti, ilk Giren ilk Çıkar (FIFO-First in-First out), Son Giren-ilk Çıkar (LIFO-Last in-First out) yöntemi ve standart maliyet ve emsal bedeli yöntemleridir. Bu yöntemler, çalışmanın üçüncü bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

b) Pazarlama Maliyetleri

Stokların pazarlanması için bir takım harcamalar yapılmaktadır. Bu harcamalar genellikle;

- Ambalaj harcamaları,
- Satış komisyonları,
- Satış vergileri,
- Reklam harcamalarıdır.

Stokların pazarlanması için yapılan tüm harcamalar "satış giderleri" adı altında toplanmakta ve stok maliyetine, satış giderlerinin eklenmesi suretiyle, pazarlama (satış) maliyeti bulunmaktadır.

1.2.4. Eksik Stok Bulundurma Maliyeti

İşletmeler ellerindeki mevcut mallarla talebi karşılayamıyorlarsa veya talepleri karşılayacak kadar mal stoğu yapmamışlarsa, bir takım kayıplarla ve önemli bir maliyetle karşılaşacaklardır. Bu maliyetlere, "stok tükenmesi" veya "elde yeterince stok bulundurmama maliyetleri" de denilmektedir (Tatar, 1982, s.76).

Bir imalat işletmesinde üretim için gerekli hammadde ve malzemelerin zamanında hazır edilememeleri nedeniyle üretim gecikmektedir. Bu gecikmenin yaratacağı kayıplar çok çeşitlidir. İlk kayıp, üretimin aksayıp malların yetiştirilememesi ve bu işlemde elde edilen kârların kaçırılmasıdır. Ancak, bu kayıp kaçırılan kârlarla sınırlı olmayabilir. İşletme üretim yapsa da,

yapmasa da sabit maliyetlere katlanmak zorunda olduğu için, üretim yapılmaksızın katlanılan sabit maliyetler de stok bulundurmamadan dolayı ortaya çıkmaktadır (Aksoy, 1983, s.283).

Sonuç olarak, işletmeler stok bulundurma maliyetlerinin yanısıra, gereğinden az stok bulundurma veya stok bulundurmama nedeniyle de bir takım maliyetlere katlanmak zorunda kalabilmektedirler. İşletmeler kendileri için stok maliyetlerinin minimum, kârın da maksimum olduğu stok seviyesini belirlemelidirler ve gereğinden fazla veya az stok bulundurmanın sebep olacağı ek maliyetleri gözardı etmemelidirler.

1.2.5. Stoklara Yapılan Yatırımın Alternatif Maliyeti

Stoklara yapılan yatırımın alternatif kullanım alanlarından mahrum kalınan yararın stoklara yapılan yatırımın alternatif maliyetini oluşturmaktadır.

1.3. STOKLARIN İŞLETME BAKIMINDAN ÖNEMİ

Stoklar, hem ticaret hem de imalat işletmelerinin varlıkları arasında en önemli unsurlardan biridir. Stokların önemi ve büyüklüğü, işletmelerin niteliğine ve büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir. Büyük küçük her ticaret ve imalat işletmesinin amacı, almak veya üretmek ve sonra da satmak suretiyle kâr elde etmektir. Stoklar ise, her işletmede, üretim ve satışlar nedeni ile elde edilecek kârın kaynağını oluşturmaktadırlar. Bu nedenle stoklar, işletmenin amaçları açısından hayati bir önem taşımaktadırlar.

Stokların işletme açısından taşıdığı önem, işletmelerin faaliyet alanlarına göre farklılık göstermektedir. Bazı işletmeler faaliyetleri gereği stok kalemi bulundurmamaktadırlar. Örneğin, finans işletmeleri sadece, parayla ilgili işlemler yaptığından, faaliyetlerini yürütmek amacıyla herhangi bir stok

unsuruna ihtiyaç duymamaktadırlar. Diğer işletmeler için ise, stoklar işletme faaliyetlerinin temelini oluşturmakta ve stratejik bir önem taşımaktadır.

Gerek imalat, gerekse de ticaret işletmeleri için stoklar, işletmenin finansal durumunu (bilanço) ile kâr durumunu (gelir tablosu) etkileyen en önemli etmendir. Çünkü, hem stok girişlerinde, hem de çıkışlarında işletmenin mali tabloları ve kârı etkilenmektedir (Sevilengül, 1995, s.266). Dolayısıyla, işletmelerde uygulanacak olan stok politikaları ve stok değerleme yöntemleri, işletmelerin kârlarını ve mali tablolarını büyük ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle işletmeler, kendileri açısından en uygun stok politikalarını belirlemelidirler. Çünkü, işletmelerin faaliyetlerini etkili ve verimli bir şekilde yürütebilmeleri ve ayakta kalabilmeleri, büyük ölçüde buna bağlıdır. Özellikle, enflasyon ve ekonomik kriz dönemlerinde izlenen stok politikaları ve uygulanan stok değerleme yöntemleri, işletmelerin yoğun rekabet ortamında faaliyetlerini sürdürebilmeleri açısından stratejik bir silah özelliği taşımaktadır.

Stoklar üretim sürecinin girdi ve çıktı unsurlarıdır. Bu nedenle, işletmelerde izlenecek stok politikaları doğrudan üretim sürecindeki değişimlerden etkilenecektir.

Küresellenen dünya düzeninde üretim tekniğindeki gelişmeler, rekabet şartları, işletme sermayesinin rasyonel kullanılabilmesi düşüncesi gibi etmenler, tüm işletmelerde stokların önemini oldukça arttırmıştır (Aydın, 1992, s.36).

Birçok işletme için bilançolarının en önemli dönen varlıkları, kasa, alacaklar ve stoklardır. Bu varlıklar içerisinde, stoklar önemli bir büyüklüğe sahiptir. İşletmeler, fonlarının büyük bir bölümünü stoklara yatırmaktadır ve bunlar da işletmelerin temel gelir kaynağını oluşturmaktadır. Stokların işletme açısından taşıdığı bu öneme paralel olarak, stok politikalarında ve değerlemesinde yapılacak bir hata, dönem

sonunda brüt kârın ve net gelirin yanlış hesaplanmasına, gelir tablosunun gerçekleri yansıtmamasına ve bilançoda varlıkların ve sermayenin yanlış rakamlarla gösterilmesine, mali tablolara dayanılarak alınan kararların yanlış olmasına neden olacaktır. Stokları değerlemede yapılan %20'lik bir hata, bilançoda nakit varlıkların gösterilmemesi veya bilanço dışı bırakılması gibi büyük bir etki yapabilmektedir (Meigs ve Meigs, 1993, s.422).

Ticaret ve imalat işletmelerinde dönem içerisinde satılabilir malların maliyeti dönem sonunda iki ayrı maliyete dönecektir. Söz konusu birinci maliyet, dönem sonu stoğu olarak elde kalan malların maliyeti, ikinci maliyet ise, gelir tablosunda gösterilen, brüt kâra ulaşmak için net satış hasılatından indirilen ve gelir tablosunun en büyük gider kalemi olan satılan malın maliyetidir. Bu nedenle, söz konusu maliyetlerin hesaplanmasında yapılan bir hata, dönem sonunda brüt kârın ve net gelirin yanlış hesaplanmasına sebep olacak ve mali tabloların gerçekleri yansıtmaması mümkün olmayacaktır. Diğer bir ifade ile, stokları değerlemede yapılan bir hata, bilançoda yer alan, toplam dönen varlıklar, toplam varlıklar ve öz sermayeye ilişkin rakamların hatalı olmasına neden olacaktır. Bu hata aynı zamanda, gelir tablosundaki satılan malın maliyeti, brüt satış kârı ve net kâr gibi temel kalemleri etkileyecektir. Stokların, gerçek değerinin altında veya üstünde bir değerle değerlendirilmesi, yukarıda anlatılan etkilere sebep olacaktır. Buraya kadar anlatılan stokların hatalı değerlendirilmesinin bilanço ve gelir tablosu üzerindeki etkilerini, basit bir örnek üzerinde şu şekilde gösterebiliriz:

Örnekte stokların gerçek değerlerinin altında veya üstünde gösterilmesinin etkileri, üç ayrı bilanço ve gelir tablosu üzerinde gösterilecektir. Stokların gerçek değeri 20.000.000 TL'dir. Birinci bilanço ve gelir tablosu, bu veriye göre hazırlanacaktır. İkinci tabloda, stokların değerinin 12.000.000 TL., üçüncü tabloda ise 27.000.000 TL olduğu varsayılacaktır. Satılabilir mallar maliyeti 140.000.000 TL'dir. Buna göre;

1. Stokların gerçek değerinin 20.000.000 TL. olduğu varsayılırsa;

Dönem Sonu Bilançosu		Gelir Tablosu	
Stoklar	20.000.000	Net Satışlar	200.000.000
Diğer Varlıklar	80.000.000	(-)SMM	(120.000.000)
Toplam	100.000.000	Brüt Kâr	80.000.000
		Giderler	(55.000.000)
Borçlar	30.000.000	Net Kâr	25.000.000
Sermaye	70.000.000		
Toplam	100.000.000		

2. Stokların değerinin 12.000.000 TL. olduğu, yani gerçek değerinden 8.000.000 TL. az olduğu varsayılırsa;

Dönem Sonu Bilançosu		Gelir Tablosu	
Stoklar	12.000.000	Net Satışlar	200.000.000
Diğer Varlıklar	80.000.000	(-)SMM	(128.000.000)
Toplam	92.000.000	Brüt Kâr	72.000.000
		Giderler	(55.000.000)
Borçlar	30.000.000	Net Kâr	17.000.000
Sermaye	62.000.000		
Toplam	92.000.000		

3. Stokların değerinin 27.000.000 TL. olduğu, yani gerçek değerinden 7.000.000 TL. fazla olduğu varsayılırsa;

Dönem Sonu Bilançosu		Gelir Tablosu	
Stoklar	27.000.000	Net Satışlar	200.000.000
Diğer Varlıklar	80.000.000	(-)SMM	(113.000.000)
Toplam	107.000.000	Brüt Kâr	87.000.000
		Giderler	(55.000.000)
Borçlar	30.000.000	Net Kâr	32.000.000
Sermaye	77.000.000		
Toplam	107.000.000		

Satılabilir mallar maliyeti, (140.000.000 TL) stoklarla, satılan malın maliyeti arasında farklı şekilde dağıtılmıştır. Bu farklı dağıtımı, aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

	Satılabilir Mal.Maliyeti	Dönem Sonu Stoğu	Satılan Mal.Maliyeti
1. Stokların gerçek değerleriyle değerlendirilmesi halinde	140.000.000	20.000.000	120.000.000
2. Stokların gerçek değerinden 8.000.000 az gösterilmesi halinde	140.000.000	12.000.000	128.000.000
3. Stokların gerçek değerinden 7.000.000 fazla gösterilmesi halinde	140.000.000	27.000.000	113.000.000

Stokların gerçek değerinden az veya çok hesaplanmasının kâr, varlık ve sermaye üzerindeki etkilerini özetleyecek olursak; stokların gerçek değerlerinden 8.000.000 TL. az gösterilmesi halinde, dönem sonu stoğu ve net kâr 8.000.000 TL. daha az olacaktır. Stokların gerçek değerinden 7.000.000 TL. fazla gösterilmesi halinde ise, dönem sonu stoğu ve net kâr 7.000.000 TL. fazla olacaktır.

Ayrıca, bir önceki yılın dönem sonu stoğunun bir sonraki yılın başlangıç stoğu olduğu asla unutulmamalıdır. Dolayısıyla, dönem sonu stoğunun değerlendirilmesinde yapılacak bir hata, cari yılın finansal tablolarını etkilemesinin yanında, takip eden bir sonraki yılın finansal tablolarını da etkileyecektir. Örneğin, 1994 yılında, stoklar gerçek değerlerinden 20.000.000 TL. az değerlendirildiğinde, 1994 yılına ilişkin satılan malın maliyeti ve brüt kâr rakamları da, gerçekte olduğundan daha az görünecektir. 1994 yılının dönem sonu stoğu, 1995 yılının dönem başı stoğu olduğu için, stokların az değerlendirilmesi, 1995 yılının satılan mal maliyetinin düşük, dolayısıyla brüt kârının da yüksek çıkmasına neden olmaktadır (Meigs ve Meigs, 1993, s.).

Stokların hatalı değerlendirilmesinin dönem kârı üzerindeki etkileri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Needles ve diğerleri, 1984, s.396):

1. Dönem sonu stoklarının gerçek değerinden düşük gösterilmesi dönem kârının düşük gösterilmesine neden olacaktır.
2. Dönem sonu stoklarının gerçek değerinden yüksek gösterilmesi dönem kârının yüksek gösterilmesine neden olacaktır.
3. Başlangıç stoğunun gerçek değerinden düşük gösterilmesi dönem kârının yüksek gösterilmesine neden olacaktır.
4. Başlangıç stoğunun gerçek değerinden yüksek gösterilmesi dönem kârının düşük gösterilmesine neden olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ, BU ETKİLERİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE ENFLASYONUN İŞLETMELERİN MALİ TABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDEREN MUHASEBE YÖNTEMLERİ

2.1. ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

2.1.1. Genel Olarak Enflasyon

Enflasyon, bir çok ülkenin kronikleşmiş bir sorunu haline gelmiş ve özellikle Türkiye'de son yıllarda şiddetini hızla arttırmıştır. Enflasyon, nedenleri, sonuçları ve çözüm yolları üzerinde sürekli tartışılan karmaşık bir olgu olmuş ve bu soruna kesin bir çözüm bulunamaması onunla birlikte yaşamayı öğrenme zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde özellikle enflasyon kavramı ve çeşitleri anlatılacak, enflasyonun işletmeler ve stoklar üzerindeki etkileri açıklandıktan sonra, bu etkileri giderici tedbirler üzerinde durulacaktır.

2.1.1.1. Enflasyon Kavramı

Enflasyon kavramı, nedenleri ve türleri üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu nedenle bir çok enflasyon tanımı ile karşılaşmak mümkündür.

Literatürde, genel fiyat seviyesinde yükselme, paranın değerindeki düşüş ve milli gelirin parasal değerindeki yükselişin büyük olması gibi tanımlar enflasyonun açıklanması için sıkça kullanılmaktadır (Scapens, 1981, s.1).

En basit anlatımıyla enflasyon, genel fiyat düzeyinin sürekli artması ve para değerinin düşmesidir (Ekonomik Trend, 1995, s.38). Diğer bir ifade ile enflasyon, fiyat seviyesindeki yüzde değişimdir (Sachs ve Larrain, 1993, s.327). Ancak günümüzde, fiyatlar genel seviyesinin gelişmiş ülkelerde %2-3, az gelişmiş ülkelerde %10 oranında artması bile enflasyon sayılmamaktadır. O halde, bir ekonomide enflasyonun varlığından söz edebilmek için, fiyatlar genel düzeyi önemli ölçüde artmalı, yani artış yukarıdaki oranlardan daha büyük olmalıdır. Küçük oranlı fiyat artışları enflasyon sayılmadığı gibi, ekonomi için faydalı bile görülmektedir. Çünkü, fiyatlardaki küçük artışlar, bir taraftan kârları arttırarak üretimi teşvik etmekte, diğer taraftan paranın satın alma gücünü azaltarak atıl tutulmasını önlemektedir (Demir, 1994, s.3). Dolayısıyla enflasyon, fiyatlardaki sürekli ve önemli artışlardır.

1970'li yıllarda petrol krizinin de etkisiyle, fiyat artışları bütün ülkelerde şiddetlenmiş ve hemen her ülkede çift rakamlı enflasyona dönüşmüştür. Ancak 1980'li yılların başlarından itibaren, gelişmiş ülkeler fiyat artışlarını kontrol altına almışlar ve yıllık enflasyonu kabul edilebilir düzeylere indirmeyi başarmışlardır (Özçelik, 1987, s.6-7).

"Enflasyon" günümüz Türk ekonomisinin en önemli sorunlarından biridir. Özellikle enflasyon baskısı 1970'lerin ikinci yarısından itibaren, devamlı bir karaktere sahip olmuş ve 1980'de yüzde yüzü aşan güçlü bir enflasyon ekonomiyi kısıncı altına almıştır. 24 Ocak 1980 kararlarından sonra nispeten yavaşlayan enflasyon, zaman zaman alevlenme belirtileri göstermiştir. Son yıllarda ise adeta birlikte yaşanan bir ateş halini almıştır. Böylece Türk ekonomisi, çeşitli dönemler içinde devamlı fiyat istikrarsızlığı ve enflasyon baskısı altında kalmıştır (Kılıçbay, 1991,s.1).

2.1.1.2. Enflasyon Çesitleri

Gerçekte enflasyonun genel kabul gören veya tatminkâr bir tanımının olmaması çok çeşitli kriterlere dayanarak yapılan bir çok tanımın literatürde yer almasına sebep olmuştur. Aynı şekilde enflasyon türleri de çeşitli kriterlere dayanarak tanımlanmaktadır.

TABLO 2.1. Enflasyon Türleri

Sınıflandırma	Sınıflandırmaya Esas Olan Kriterler
a. Açık ya da bastırılmış enflasyon	Piyasa mekanizmasının çalışması
b. Hiper enflasyon	Fiyatların artış oranı
c. Tahmin edilen veya tahmin edilemeyen enflasyon	Enflasyon beklentileri
d. Maliyet itişli ya da talep çekişli enflasyon	Enflasyon nedenleri

Kaynak: Oktay, Erhan ve Aslan Yiğidim, 1989, Enflasyon Teorileri, Ankara, Elif Matbaacılık Ltd. Sti, s.21.

Enflasyonun işletmeler ve stoklar üzerindeki etkilerini belirleyen faktörlerden biri de enflasyonun çeşitleridir. Farklı türdeki enflasyonun işletme üzerindeki etkileri de farklı olacaktır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, enflasyonun temel yapısını oluşturan nedenler kriter alınarak yapılan enflasyon türleri ve işletme açısından önemleri üzerinde durulacaktır.

Enflasyon; temel yapısını oluşturan nedenler bakımından üç gruba ayrılır. Bunlar;

- 1- Maliyet Enflasyonu,
- 2- Talep Enflasyonu,
- 3- Durgunluk içinde Enflasyon (Stagflasyon)'dur.

2.1.1.2.1. Maliyet Enflasyonu

Üretim unsurlarının fiyatlarında gerçekleşen yükselmelerin baskısı ile genel fiyat seviyesinin yükselmesi maliyet enflasyonu olarak tanımlanır. Girdi maliyetlerinin artması ekonomik ve politik nedenlerle olabileceği gibi, dış ekonomilerin etkileriyle de olabilir. Örneğin, Petrol fiyatlarının artması dış ekonomilerin sebep olduğu enflasyondur.

Türkiye'de özellikle 1973'deki enflasyonun nedeni dış girdi fiyatlarının yükselmesi olmuştur. Türk parasının değeri düşerken, dolar ve markın değerindeki yükselişler her türlü sanayi malı ile ara mallarının maliyetlerini yükseltmiş, öte yandan 1973 krizi ile başlayan petrol fiyat artışları doğrudan ve dolaylı olarak imalatına girdiği birçok malın maliyetinin yükselmesine neden olmuştur. Buna aşırı korumacı politikalar da eklenince işletmeler etkin çalışmak ve maliyetleri düşürmek için uğraşacaklarına, yüksek maliyetlere rağmen daha da çok kazanma gayreti içinde olmuşlardır (Sedef, 1989, s.67-68).

Maliyet enflasyonunun yaşandığı dönemde görünen kârdaki azalma gerçekte satın alma gücü olarak ortaya çıkan kâr azalmasının yalnızca bir kısmını oluşturmakta ve gerçek azalma paranın satınalma gücündeki düşme oranına bağlı kalarak daha da yüksek düzeylerde oluşmaktadır. Buna ek olarak, ulaşılan fiyat, talep hacmini azaltıcı bir etki yaparsa, toplam satış kârı azalan satış nedeniyle düşmektedir (Peker, 1975, s.10).

Üretim girdilerinin fiyatlarının yükselmesi sonucunda işletmeler net kârlarını devam ettirmek ve yükseltmek amacıyla mamul fiyatlarını yükseltme çabalarına girmektedir. Bu nedenle işletmeler, maliyet enflasyonunun gücünü ve etkisini azaltmak için otomasyona gitme, teknoloji yenileme, iş gücü verimliliğini arttırma ve enflasyon nedeniyle pahalılaştıran hammadde ve enerji

türlerinin ikame olanaklarını araştırma gibi tedbirler almalıdırlar.

2.1.1.2.2. Talep Enflasyonu

Parasal şişme sonucu talep artışından kaynaklanan enflasyon, talep enflasyonudur (Tuncer, 1989, s.33). Diğer bir ifadeyle talep enflasyonu, parasal satın alma gücünün reel mal ve hizmet artışından daha hızlı yükselmesi sonucunda fiyat genel seviyesinin yükselmesidir.

Ölkemizde 1977 yılından bu yana etkinliğini sürdüren enflasyonun "maliyet enflasyonu" mu yoksa "talep veya fiyat enflasyonu" mu olduğu konusunda bilimsel çevrelerde çeşitli görüşler ileri sürülmekte ve yorumlar yapılmaktadır (Özer, 1985, s.38). Ancak, gerçekte maliyet unsurları içinde pek çok "talep unsuru" da yer aldığı için bu iki unsur, maliyet ve talep birbirinden ayrılmaz bir görüntüye sahiptir.

Talep enflasyonunun yaşandığı ekonomilerde işletmeler görünen nominal kârla birlikte reel kâr hacmini de yükseltebilirler. Çünkü, böyle ekonomilerde satıcı piyasası koşulları oluşmakta ve fiyatlar kâr marjını yükseltecek şekilde artmaktadır. Ayrıca, üretim ve satış hacminin artması toplam satış kârını da yükseltecektir. Böylece işletmeler, talep enflasyonundan reel faaliyet kârını da yükseltecek kadar yararlanabilirler. Ancak, enflasyon sebebiyle fiyatların yükselmesi maliyetleri de yükseltecek ve böylece görünen kâr işletmenin gerçek kârından yüksek olacaktır. Çünkü görünen kâr, gerçek kâr ve enflasyon kârı veya fiktif kârdan oluşacak, gerçek kâr ise gerçek faaliyet kârı ile elde tutma kârının toplamına eşit olacaktır. Bunu bir örnek üzerinde açıklayabiliriz.

Bir işletmede;

-Bir malın alışı fiyatı 4.000.000 TL.

-Yerine koyma (yenileme) maliyeti 6.800.000 TL.

-Satış fiyatı 7.500.000 TL'dir.

Enflasyon oranı ise %60'tır. Bu verilere dayanılarak;

Görünen Kâr = 6.000.000 - 4.000.000 = 2.000.000 TL.

Malın Enflasyona Göre

Düzeltilmiş Tarihi Maliyeti = 4.000.000 + (4.000.000 x 0.60) = 6.400.000 TL.

Elde Tutma Kârı = 6.800.000 - 6.400.000 = 400.000 TL.

Enflasyon (Fiktif) Kârı = 6.400.000 - 4.000.000 = 2.400.000 TL.

Gerçek Faaliyet Kârı = 7.500.000 - 6.800.000 = 700.000 TL.

GERÇEK KAR = 700.000 + 400.000 = 1.100.000 TL. olacaktır.

Klasik Muhasebe anlayışı, tarihi maliyetlere dayandığı için gelir rakamları elde edilen gerçek hasılatı ifade ederken, satılan mal maliyeti, malın satıldığı andaki gerçek maliyetini yansıtmayacaktır. Böylece işletmede görünen kâr, gerçek kârdan yüksek olacaktır. Talep enflasyonu tam istihdam düzeyindeki bir ekonomide talebin arzdan bağımsız olarak artması sebebiyle ortaya çıkan fiyatlar genel düzeyindeki artış olayıdır. Eğer ekonomi tam istihdam seviyesinde ise, talep enflasyonu ortaya çıkacaktır. Ekonomi tam istihdam seviyesinde değilse, talepteki artışlar arzın da arttırılması suretiyle karşılanacaktır.

2.1.1.2.3. Durgunluk İçinde Enflasyon (Stagflasyon)

Bir ekonomide maliyet ve talep enflasyonu aynı zamanda ortaya çıkabilir. Bu enflasyon türünde ekonomide bir yandan maliyetler ve fiyatlar artarken, talep artışının fiyatlardaki artışın gerisinde kalması nedeniyle pazarda fiyatların artmasına rağmen bir durgunluk olabilmektedir. Günümüzde, özellikle

gelişmiş ülkelerde görülen enflasyon, durgunluk içinde enflasyondur. Bu ülkelerde hem işletmeler tam kapasite ile çalışamaz duruma gelmekte hem de üretim maliyetleri ve fiyatlar genel düzeyi yükselmektedir.

Bu tür enflasyonun etkisini azaltmak için işletmeler, maliyetleri denetim altına alıcı tedbirlerin yanısıra, kâr dağıtımını denetim altına alma çalışmaları yapmalı ve geleceğin planlanmasını gerçek kâr akışlarına dayandırma gibi tedbirler almalıdırlar.

2.1.2. Enflasyonun Stoklar Üzerindeki Etkileri

Stoklar, ekonomik kıymeti olan atıl bir kaynak olup, fiyat dalgalanmalarının hüküm sürdüğü ortamlarda, tahmin edilemeyen talepler karşısında, muntazam bir üretimi, süratli ve düzgün bir satın almayı sağlar (Aydın, 1992, s.36). Bir işletmede gelir sağlayan en önemli aktif kalemlerden biri stoklardır ve bunlar enflasyondan en çok etkilenen işletme varlıkları arasında yer almaktadır. Enflasyon dönemlerinde stoklar hem parasal tutar olarak hem de miktar olarak artmaktadır. Çünkü, enflasyon firmaları emniyet stoklarını arttırmaya zorlamaktadır. Enflasyon dönemlerinde geleceğin belirsizliğinin artması, girdilerin gerektiği an belirli bir fiyat üzerinden tedarik edilmesi imkanının zayıflaması, planlama yapmanın güçleşmesi gibi nedenlerle işletmeler daha fazla emniyet stoğu bulundurmaktadırlar. Fiyat artışı bekleyişi firmalarda stoklara yatırım yapma eğilimini de güçlendirmektedir (Akgüç, 1989, s.196).

Enflasyon dönemlerinde fiyatlar sürekli yükselme eğiliminde olduğundan işletmelerde stok maliyetleri de yükselecektir. Ayrıca, enflasyon dönemlerinde gelecekteki paranın alım gücü şimdikinden az olacaktır (Lauderback, 1992, s.651). Dolayısıyla, işletmeler aynı nitelikteki ve nicelikteki stoklar için (ister

işletmede üretilsin isterse satın alınsın) bir sonraki dönemde daha fazla maliyete katlanacaklardır.

Stokların işletmede üretilmesi durumunda, üretim girdilerinin fiyatlarının sürekli artması sonucu üretim maliyetleri artacak ve üretim maliyetine dayalı olarak "mamul stok maliyeti" de artacaktır. Stokların satın alınması durumunda, hem alış maliyetleri hem de alış giderleri enflasyon nedeniyle yükselecektir.

Stok maliyetlerinin giderek artması işletmeler için işletme sermayesi gereksinimini arttıracaktır. Enflasyon dönemlerinde işletmeler kaynak bulmakta güçlük çekmektedirler. Öz kaynak temin edemeyen işletmeler kaynak açığını maliyeti yüksek yabancı kaynakla gidermek yoluna yöneleceklerdir. Bu durumda enflasyon yanında yüklüce bir kaynak maliyetini satın alma maliyetine eklemek zorunda kalacaklardır. Enflasyon nedeniyle işletmeler daha fazla stok bulundurmaya işletme çıkarları açısından gerçekte doğru veya yanlış da olsa yararlı görmektedirler. Bu genel kaniya ancak genel fiyat düzeyinin faiz oranlarından daha yüksek seyretmesi halinde katılmak mümkündür. Çünkü stoklar işletmeye enflasyon taşıyacaklar, taşıdıkları enflasyon oranında finansman açığı doğuracaklardır (Eskişehir Sanayi Odası Dergisi, 1989, ss.30-33).

Stoklar, para değerindeki değişimlerden etkilenmekte ve yükselen fiyat düzeyi işletmelerde stok veya enflasyon kârı olarak bilinen fiktif kârlara sebep olmaktadır. İşletmeler muhasebe kayıtlarında ve finansal tablolarında stok maliyetlerini tarihi maliyetlerle izlemektedirler. Bunun sonucunda, işletmeler dönem sonunda yüksek kâr elde etmiş gibi görünmekte ve ağır bir vergi yükü altına girmektedirler. Bu da, zamanla işletmenin sermayesini aşındırmaktadır.

İşletmeler en doğru ve uygun stok politikaları ve stok değerlendirme yöntemleri uygulamak suretiyle enflasyonun sebep olduğu olumsuz etkileri azaltma yoluna gidebilmektedirler.

Birçok uzman ve yazara göre, işletmeler bilanço kalemlerinden özellikle stoklar için kullandıkları muhasebe yöntemleri ile kârlarını az veya çok gösterebilmektedirler (Ekonomik Trend, 1996, s.36; 1994a, s.16).

Stok değerlendirme yöntemleri stoklar ve SMM arasında geçişlere, dolayısıyla kârın artmasına veya azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca fiili envanter çıkartılırken stokların fazla veya eksik sayılması ya da safha maliyet sistemini uygulayan işletmelerde dönem sonu yarı mamullerinin tamamlanma oranlarının hatalı saptanması doğrudan dönem kârını etkilemektedir (Ekonomik Trend, 1994b, s.16). Bundan dolayı işletmeler özellikle enflasyon dönemlerinde izleyecekleri stok programları ve uygulayacakları değerlendirme yöntemlerini dikkatli bir şekilde tespit etmektedirler.

Ayrıca, stoklarda para değerinin düşmesi nedeniyle ortaya çıkan fiktif kârın yüksek olması, işletmede stok devir hızı ve stoklara bağlanan yatırımın toplam varlık kalemleri içindeki oransal önemine, stokların kâr haddine ve fiyat genel düzeyindeki değişmelerin oransal büyüklüğüne bağlıdır.

Stokların devir hızı ne kadar yüksekse, bunların değerlerinin artan fiyat düzeyine yaklaşması da o kadar kolay olmaktadır. Ancak, yıllık fiyat artışları önemli oranlara vardığı zaman bilançoda yer alan varlık kalemleri piyasa değerine oranla büyük farklar gösterecektir (Bursal, 1976, s.108). Özellikle enflasyon dönemlerinde stok devir hızı işletme açısından oldukça önemlidir. Çünkü, stok devir hızının değişmesine bağlı olarak, fiktif kârın, nominal kâr içindeki oranı artmakta veya azalmaktadır. Buraya kadar anlatılan stok devir hızı, nominal kâr ve fiktif kâr arasındaki ilişkiyi bir örnekle açıklayabiliriz.

Bir işletmede;

-Stok devir hızının 1,

-Bir malın maliyetinin 1.000.000 TL

-Satış fiyatının 1.800.000 TL.

-Enflasyon oranının %50

olduğunu, satıstan sonra malın 1.250.000 TL ikame edildiğini ve satış fiyatının 2.340.000 TL. olduğunu kabul edersek;

Nominal Kâr	= 1.800.000 - 1.000.000 =	800.000 TL.
Enflasyona Göre		
Düzeltilmiş Maliyet	= 1.000.000 x (1+0,50) =	1.500.000 TL.
Reel Kâr	= 1.800.000 - 1.500.000 =	300.000 TL.
Fiktif Kâr (Enflasyon Kârı)	= 800.000 - 300.000 =	500.000 TL.
Fiktif kârın Nominal Kâr		
İçindeki Oranı	= 500.000	
		= % 62.5 olur.
	800.000	

Yine aynı işletmede stok devir hızının 2 olduğunu, satılan malın 1.250.000 TL ikame edildiğini ve 2.340.000 TL'sından satıldığını kabul edersek, bu işletmede;

1.Nominal Kâr	= 1.800.000 - 1.000.000 =	800.000 TL.
Enflasyona Göre		
Düzeltilmiş Kâr	= 1.000.000 x (1+0,50) =	1.500.000 TL.
Reel Kâr	= 1.800.000 - 1.500.000 =	300.000 TL.
Fiktif Kâr	= 800.000 - 300.000 =	500.000 TL.
2.Nominal Kâr	= 2.340.000 - 1.250.000 =	1.090.000 TL.
Enflasyona Göre		
Düzeltilmiş Kâr	= 1.250.000 x (1+0,50) =	1.875.000 TL.
Reel Kâr	= 2.340.000 - 1.875.000 =	465.000 TL.
Fiktif Kâr	= 1.090.000 - 465.000 =	625.000 TL.
Dönem Sonunda Nominal Kâr	= 800.000 + 1.090.000 =	1.890.000 TL.
Dönem Sonunda Reel Kâr	= 300.000 + 465.000 =	765.000 TL.
Fiktif Kâr	= 1.890.000 - 765.000 =	1.125.000 TL.
Fiktif Kârın Nominal Kâr		
İçindeki Oranı	= 1.125.000 / 1.890.000 =	%59.5 olur.

Görüldüğü üzere, işletmelerde stok devir hızı arttıkça, stok değerleri de artan fiyatlara yaklaşacak, dolayısıyla fiktif kârların nominal kâr içindeki oranı azalacaktır.

Stok devir hızının yüksek olması, enflasyon ortamında işletmelerin lehinedir. Fakat ülkemizdeki bazı sorunlardan dolayı stok devir hızının çok düşük olduğu görülmektedir (Şenlik, 1990, s.50).

Sonuç olarak, enflasyon işletmede hem stok tutarını hem de miktarını arttırmaktadır. İşletmeler özellikle enflasyon dönemlerinde izleyecekleri stok politikaları ve uygulayacakları değerlendirme yöntemlerini en etkin şekilde belirlemelidirler. Çünkü, işletmenin ayakta kalabilmesi ve faaliyetlerini verimli bir şekilde sürdürmesi büyük ölçüde buna bağlıdır.

2.1.3. Enflasyonun Üretim Politikaları Üzerindeki Etkileri

Özellikle enflasyon ve kriz gibi ekonomik dalgalanmaların olduğu dönemlerde işletmeler, üretim kararlarını alırken oldukça dikkatli olmalıdır. Çünkü enflasyon, işletmelerin üretim gücü, miktarı ve üretimi ile ilgili kararları üzerinde de bir takım olumsuz etkilere sebep olmaktadır.

Enflasyon genellikle talebi daralttığı için üretimi de düşürmektedir. Türkiye örneğinde olduğu gibi, sanayinin bazı kollarında ciddi üretim gerilemeleri görülmektedir (Tuncer, 1990, s.35). İşletmenin enflasyon döneminde üretime aynı tempo ile devam etmesi riski arttırmaktadır. Bundan dolayı işletmeler üretim hızını yavaşlatacaklardır. Bu ise mal arzının daralmasına sebep olacak ve enflasyonun hızlanması sonucunu doğuracaktır. Özellikle sanayi sektöründe çalışan bazı işletmeler enflasyon ortamında daha çekici olduğu için stokculuğa ve alış-veriş piyasasına yönelecek, üretimlerini azaltacak hatta bazen durduracaklardır. Sanayi işletmelerinin bu davranışları sonunda

piyasada arz azaldığı için fiyatlar yükselecektir (Muhasebe Bülteni Araştırma Servisi, 1987, s.9). Bunun yanısıra, yükselen fiyatlar seviyesi işletmelerin üretim maliyetlerini karşılayacak ve gerçek anlamda kâr elde edecek üretim maliyetlerinin hesaplanmasını güçleştirecektir. Ayrıca, enflasyon döneminde stokların üretime verilip mamul haline gelmesi ve satışa sunulması belli bir süre gerektireceği için üretilen malın satışından elde edilecek kâr, stokların hiç bir işleme tabi tutulmadan stok halinde korunmasından elde edilecek kârdan daha düşük olabilmektedir.

Teorik olarak yüksek kârı sağlayan üretim miktarı marjinal maliyetin marjinal hasıllata eşit olduğu noktadır. Fiyatlar genel seviyesinin sürekli yükseldiği dönemlerde işletmeler açısından optimum üretim miktarını tespit etmek oldukça karmaşık ve güç bir iştir. Enflasyon döneminde işletmeler için en önemli problemlerden biri harcanan stokların yerine yenilerinin hangi değerlerle konulacağı konusudur. Klasik Muhasebe anlayışına göre maliyetler, tarihi maliyetler üzerinden hesaplandığı ve kâr marjı da buna göre belirlendiği için mamul satışından elde edilen kârlar, kullanılan stokların ikamesini sağlayamayacaktır. Sonuç olarak, işletmeler üretim gücünü koruyamayacak ve üretim kapasitesi giderek zayıflayacaktır. Özellikle enflasyon dönemlerinde işletmeler talep artışlarına veya azalışlarına göre üretim yapmalıdırlar. Üretim fazlasının satılmaması halinde alternatif maliyetlerinin çok büyük olacağı dikkate alınmalıdır (Şenlik, 1990, s.49).

2.1.4. Enflasyonun Mali Tablolar Üzerindeki Etkileri

Enflasyon, işletmelerin mali tablolarını tahrif etmekte ve onları anlamsız hale getirmektedir.

Klasik Muhasebe Sistemi ölçü birimi olarak kullandığı para biriminin "aynı satın alma" gücüne sahip olduğu varsayımına

dayanmaktadır. İşletmeler gerek mali tablolarını hazırlarken ve gerekse de sonuçları değerlendirirken hep aynı varsayımdan yola çıkmaktadırlar. Ancak zaman içerisinde paranın değerinde, satın alma gücü açısından değişiklikler olmaktadır. Ölçü birimi olarak kullanılan paranın değerinin değişken olması literatürde önemli bir sorun olarak tanımlanmış ve bu sorunla ilgilenmek için çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Enflasyonun, işletmelerin finansal tabloları üzerindeki etkileri, başlıca şu noktalarda toplanmaktadır (Tuan, 1982, s.194):

- Finansal tabloların tek düzeliğini bozmakta,
- İşletmenin ekonomik ve finansal durumunun, faaliyet sonuçlarının doğru olarak gösterilmesine engel olmakta,
- İşletmenin daha önceki dönemleri arasında veya benzer işletmelerde kıyaslama yapabilmesi olanaklarını ortadan kaldırmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde, enflasyonun işletmelerin bilanço ve gelir tabloları üzerindeki etkileri incelenecektir.

2.1.4.1. Enflasyonun Bilançolar Üzerindeki Etkileri

Birinci Dünya Savaşına kadar Klasik Muhasebe Yöntemleri ile işletmelerin mali durumunun izlenmesi konusunda hiç bir problem çıkmamıştır. Bilançolar, işletmenin mali durumunu yani mevcutlarını, alacaklarını, borçlarını ve öz sermayesini göstermek bakımından her zaman görevini tam olarak yerine getirmiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da meydana gelen büyük enflasyon, Klasik Muhasebe Yöntemleri ile elde edilen bilançoların yetersiz ve anlamsız hale gelmesine yol açmıştır (Günege, 1992, s.47).

Türkiye'de %120-150 enflasyon oranlarının dahi yaşanmış olmasına rağmen, işletme varlıkları ve kaynakları sıfır enflasyon varmış gibi yıllar öncesinin para değeriyle ifade edilmektedir. Bu nedenle işletme mali tabloları zaman içerisinde işletmenin varlık ve kaynaklarının gerçek değerini göstermekten uzaklaşmaktadır. Öyle bir konuma gelmiştir ki, düzenlenen bilançolar ait oldukları işletmeyi temsil edemez durumdadırlar (Çankaya, 1996, s.4).

Daha önce belirtildiği gibi enflasyon, işletmelerin bilançolarını tahrif etmekte, anlamsızlaştırmaktadır. Enflasyon, bilançonun aktif ve pasif kalemlerini farklı şekilde etkilemektedir. Bu nedenle, enflasyonun bilanço üzerindeki etkileri enflasyonun bilançonun aktif kalemleri ve pasif kalemleri üzerindeki etkileri şeklinde ayrı ayrı incelenecektir.

2.1.4.1.1. Enflasyonun Bilançonun Aktif Kalemleri Üzerindeki Etkileri

Paranın satın alma gücündeki düşüşün göstergesi olan enflasyon, en başta işletme varlıklarını etkilemekte ve bu varlıkların işletmenin finansal tablolarında gerçek değerlerinin çok altında gösterilmesine neden olmaktadır.

İşletmenin dönen varlıkları ve duran varlıkları bilançonun aktif kalemlerini oluşturmaktadır. Dönen varlıklar, bir faaliyet dönemi içerisinde nakte dönüştürülebilir varlıklardır. Bunlar; para, banka, alacaklar, stoklar gibi varlıklardır. Dönen varlıkların enflasyondan etkilenmeleri nakte dönüştürülebilir hızları ile ters orantılıdır.

Kasa ve bankadaki nakit ve nakit niteliğindeki işletme varlıkları ile alacakların, fiyat hareketleri karşısında nominal değerleri aynı kaldığı halde, gerçek değerleri yani satın alma güçleri, fiyat hareketlerinin tersi olan bir yönde değişmektedir.

Diğer bir ifadeyle, fiyatların sürekli olarak yükseldiği dönemlerde bunların satın alma güçleri azalmakta, fiyatların sürekli olarak düştüğü dönemlerde ise satın alma güçleri artış göstermektedir (Tuan, 1976, ss.283-287). Örneğin, işletmenin 15.000.000 TL. değerindeki bir alacağı vadesi geldiğinde de 15.000.000 TL. olarak tahsil edilecektir. Ancak, alacak hakkının doğduğu andaki paranın satın alma gücü ile tahsil edileceği andaki satın alma gücü farklı olacaktır.

Daha önceki bölümlerde de anlatıldığı gibi, stokların enflasyondan etkilenmeleri stok devir hızı ile ters orantılıdır. Stok devir hızı ne kadar yüksek olursa, yani stoklar ne kadar çabuk paraya dönüştürülürse, para değerindeki düşüşlerden etkilenmesi o kadar az olmaktadır. Enflasyondan önemli derecede etkilenen işletme varlıklarından biri olan stoklar, para değerindeki değişmelere paralel olarak, nominal değerleri değişen, fakat satın alma güçleri aynı kalan varlık unsurlarıdır. Diğer bir ifade ile, fiyat değişimleri karşısında satın alma güçlerinde herhangi bir değişiklik olmayan varlık öğeleridir. Stoklar gibi yabancı para birimiyle tahsil edilecek alacaklar, yabancı paralar, bazı koşullarda verilen avanslar ve hisse senetleri de enflasyondan aynı şekilde etkilenen dönen varlıklardır.

Stoklar, Geleneksel Muhasebe sistemine göre, bilançoda maliyet değeri ile gösterilirler. Bu ise fiyatların yükseldiği dönemlerde stokların bilançolarda gerçek tutarlarının altında yer almasına sebep olmakta ve bilançonun gerçek durumu yansıtmasına engel olmaktadır. Ayrıca, stokların tarihi maliyetlere göre değerlendirilmesi işletmenin elde edeceği sonuçların yanlış bir şekilde hesaplanmasına neden olmakta ve işletmenin üretim gücü gittikçe zayıflamaktadır.

Duran varlıklar, işletmede bir faaliyet döneminden daha uzun süre kullanılan varlık kalemleridir. Enflasyon ortamında fiyat

yükselirken, maddi duran varlıkların değerinde artışlar olmaktadır. Örneğin, maliyet değeri 1.000.000.000 TL. olan binanın enflasyon dolayısıyla değeri 1.500.000.000 TL'na yükselmektedir. Ancak duran varlık unsurları bilançoda maliyet değerleri ile gösterildiğinden, enflasyon ortamında gerçek değerlerinden az gözükmetedir.

Duran varlıklar enflasyona karşı dayanıklı ve işletmeyi enflasyon tehlikesine karşı koruyucu kalemler olmaktadır. Bünyesinde bu tür değerlerin ağırlık kazandığı sınai işletmeler enflasyona karşı daha dayanıklı, buna karşılık yapısında bu tür değerlerin yer almadığı ticari işletmeler ile hizmet işletmeleri enflasyona karşı genellikle daha dayanıksız ve zayıf durumdadırlar (Tuncer, 1990, s.35).

Duran varlıkların fiyat hareketleri karşısında maliyet değerleri ile işlem görmesi aşağıdaki sonuçların doğmasına yol açmaktadır (Tuan, 1976, s.290):

-Duran varlıklar bilançoda tarihsel maliyetle yer aldıkları için işletmenin varlıkları gerçekte olduğundan daha az görünecektir.

-Duran varlıklara ilişkin olarak ayrılan amortismanlar ve gelirler, aynı satın alma gücüne sahip olan para birimiyle ifade edilmedikleri için, işletmenin elde etmiş olduğu kâr gerçekte olduğundan daha fazla görülecektir.

-Amortismanlar duran varlıkların tarihsel maliyetleri üzerinden hazırlandıkları için bunların yenilenmeleri gerektiğinde birikmiş olan amortisman fonları, bu iş için yeterli olmayacaktır.

-Fiyat hareketlerinin olduğu bir dönemde duran varlıklara sahip olan işletmeler ile söz konusu varlıkları kiralayan

işletmeler arasında kârlılığın hesaplanması bakımından farklar belirecektir.

Fiyat hareketlerinin olumsuz etkilerini gidermek amacıyla duran varlıklar örneğın, işletmenin son bilançosunda gösterilmiş amortismanına tabi binalar, arsa ve araziler, makine ve tesisat, taşıt araçları, demirbaşlar yeniden değerlemeye tabi tutulabilmektedir (Lalık, 1986, s.255).

Sonuç olarak, enflasyon işletmelerin varlıkları üzerinde önemli etkiler yapmakta ve bilançoda gerçek değerinin altında bir değerle yer almasına sebep olmaktadır. Böylece, zaman içerisinde işletme bilançoları anlamsızlaşmakta ve bilançoların gerçekleri yansıtması imkansız hale gelmektedir.

2.1.4.1.2. Enflasyonun Bilançonun Pasif Kalemleri Üzerindeki Etkileri

İşletmenin borçları ve öz sermayesi bilançonun pasif kalemlerini oluşturmaktadır. Burada, enflasyonun borç ve öz sermaye kalemleri üzerindeki etkileri ayrı ayrı ele alınacaktır.

Enflasyon işletmelerin borç yükünü hafifletmektedir. İşletmelerde borç kalemleri, vadesiz, kısa ve uzun vadeli ve senetli borçlardan oluşmaktadır. Kısa vadeli borçlar bilançoda nominal değerleriyle gösterilmektedir. Borçların ödenmesi de nominal değerleri üzerinden olduğundan fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde borçların reel değerleri azalmaktadır. Uzun vadeli borç kalemleri enflasyondan en çok etkilenen bilanço kalemlerinden biridir. Uzun vadeli borçlar vadeleri gelince nominal değerleri üzerinden ödeneceklerinden işletme için borç yükü azalacaktır. Bu nedenle, enflasyon dönemlerinde uzun vadeli borçlanmak işletme lehine olacaktır. Fakat mali sistem, uzun dönemdeki risklere atılmamak için uzun vadeli borç vermekten kaçınmaktadır.

Gerek kısa ve uzun vadeli, gerekse senetli borçlar bilançolarda reel değerleri üzerinden değil, nominal değerleri üzerinden gösterileceklerinden bilançolar gerçeği yansıtmayacaklardır.

Buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak; borçlar, fiyatların yükseldiği dönemlerde muhasebe kayıtlarında yer alan değerler üzerinden ödeneceği için işletmede reel olarak borç yükü hafifleyecek ve işletmenin öz varlığında reel olarak bir artış meydana gelecektir (Çabuk, 1989, s.155).

İşletmelerin öz sermayesi, işletme sahibi veya ortakları tarafından işletmeye konulmuş olan iktisadi değerlerden yedekler ve dağıtılmamış kârlardan oluşmaktadır. Bilançonun pasifinde yer alan sermaye, enflasyondan dolayı değer kaybetmektedir. Enflasyonist ekonomilerde sabit sermaye değer kaybına maruz kalmaktadır. Sabit sermaye enflasyon kârları ve fiyat artışları nedeniyle artmış gibi görünmekle birlikte, verimlilik ve yerine koyma değeri yönünden azalmaktadır (Tatar, 1989, s.14). Örneğin bir firma 14 milyar kâr elde etmiştir. Firmanın amortismanı 2 milyar TL. yeniden değerlendirme payı ise 5 milyar TL.'dir. İşletmenin 1 yıllık aşınma ve yıpranma oranı o günün cari fiyatları ile (ikame maliyeti) 24 milyar TL.'dir. Sonuç olarak işletme, 14 milyar +2 milyar +5 milyar = 21 milyar TL. fon elde etmiş, buna karşılık 24 milyar TL. değer kaybına uğramıştır. Yani, sabit sermayesi 24 Milyar - 21 Milyar = 3 milyar TL. azalmıştır.

Kısaca özetleyecek olursak, işletmenin pasif kalemleri enflasyondan büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu varlık kalemleri bilançoda nominal değerleri ile gösterilmekte, gerçek değerleri ile ifade edilmemektedirler. Dolayısıyla, zaman içerisinde bilanço gerçekleri göstermemekte ve enflasyonun tahrif edici etkisi ile karşı karşıya kalmaktadır.

2.1.4.2. Enflasyonun Gelir Tabloları Üzerindeki Etkileri

İşletmenin en önemli finansal tablolarından biri de gelir tablosudur. Gelir tablosu, işletme ilgililerinin işletmenin gelişmesini değerlendirmesinde, önceden belirlenen amaçlara işletmenin ne ölçüde ulaştığının saptanmasına, yönetimin başarı derecesinin etkinliği ile amaçlarının yatırım ve kâr dağıtım planlarının değerlendirilmesinde, işletmenin ekonomik dengesinin ve zayıf yönlerinin saptanmasında yararlanılan önemli bir araçtır (Akdoğan ve Tenker, 1983, s.343).

Bir işletmenin belirli bir dönemdeki faaliyet sonuçlarını gösteren bir tablo olan gelir tablosunda yer alan hesapların farklı fiyat düzeylerini yansıtması, gelir tablosundan beklenen yararların gerçekleşmemesine neden olmaktadır (Fraedrich, 1975, s.125).

Klasik Muhasebe anlayışına göre giderler gelir tablosunda maliyet değerleriyle yer alırlar. Enflasyon dönemlerinde sürekli artış gösteren gelirlerle, maliyet değerleriyle kaydedilen giderler karşılaştırıldığı için gelir tablosunda gösterilen kâr nominal kâr olup, gerçek kâr değildir. Çünkü, dönem sonu kârının büyük bir bölümünü fiktif kârlar oluşturmaktadır.

Bu bölümde, para değerindeki azalmanın gelir ve gider kalemleri üzerindeki etkileri incelenecektir.

2.1.4.2.1. Enflasyonun Gelir Unsurları Üzerindeki Etkileri

Genellikle işletmelerin temel gelirleri mal veya hizmet satışından elde edilmektedir.

Enflasyon işletmelerin satış hacmini hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bazı dönemlerde talebin azalması nedeniyle satış hacmi düşmektedir. Bazı dönemlerde ise

enflasyon satış hacmini olumlu yönde etkileyerek satış hasılatını arttırabilmektedir. Bu artış enflasyon oranının altında ise görünüşte, enflasyon oranının üstünde ise gerçek kâr artışıdır. Gelir kalemlerindeki artışın gerçek bir artış olması için bu artışın satın alma gücündeki düşüşleri karşılması ve aynı zamanda satışların miktar olarak da artması gerekmektedir.

2.1.4.2.2. Enflasyonun Gider Unsurları Üzerindeki Etkileri

Enflasyon, gelir tablosunun maliyet ve gider kalemlerini arttırmaktadır. Ancak Geleneksel Muhasebe prensiplerine göre giderler maliyet değerleri üzerinden kaydedilmektedir. Gelir tablosunda en önemli gider unsuru, satılan malın maliyeti kalemidir. Enflasyon dönemlerinde, geleneksel muhasebe prensipleri uyarınca, stok değerlemesi maliyet değerleri üzerinden yapıldığı için satılan malın maliyeti olduğundan az görünmektedir.

Üretim işletmelerinde satılan malın maliyeti kaleminin saptanabilmesi için direkt ilk madde ve malzeme giderlerinin, direkt işçilik giderlerinin, dönem başı-dönem sonu mamul stoklarının bilinmesine gerek vardır. Bu nedenle, üretim işletmelerinde satılan malın maliyeti kaleminin enflasyondan etkilenme derecesi bu kalemlerin fiyatlarında oluşan değişmelere bağlıdır (Akdoğan ve Tenker, 1993, s.345).

Kısaca, işletme gelir tablosunda yer alan gelir ve gider unsurları enflasyondan etkilenecekler ve gelir tablosu Geleneksel Muhasebe prensiplerine dayanarak hazırlandığı için gerçekleri yansıtmayacaktır. Gelir tablosunda yer alan nominal kâr ise enflasyon kârlarını içeren gerçek olmayan kârdır. Enflasyon ortamında işletmelerin kârlı olabilmesi için kâr marjının enflasyon oranından yüksek olması gerekmektedir.

2.1.4.2.3. Enflasyonun İşletme Kârı ve Ödenecek Vergi Üzerindeki Etkileri

İşletmelerin faaliyet sonuçları;

-Enflasyonun hızına,

-İşletmenin varlık, borç ve sermaye bileşimine,

-İzlenecek yönetim ve finansman politikalarına,

-Varlık tedavül hızına,

-Nakdi olmayan varlıkların yaşına ve toplam varlıklara oranına,

-Kullanılan amortisman ve stok değerlendirme yöntemlerine bağlı olarak enflasyondan etkilenmekte ve nominal kârla reel kâr arasında olumlu veya olumsuz varlıklar ortaya çıkmaktadır (Yüksel, 1981, s.29).

Klasik muhasebe anlayışı tarihi maliyetleri hareket noktası kabul etmektedir. Klasik muhasebe prensibine göre para değerinde düşüşlerin olduğu dönemlerde maliyet değeri üzerinden saptanan giderler ile sürekli artış gösteren gelirler karşılaştırılmakta ve sonuçta gerçek olmayan şişirilmiş kârlar elde edilmektedir.

Şişirilmiş kârların gerçek kâr gibi değerlendirilip üzerinden vergi ve kâr payının ödenmesi sonucu, işletmenin iktisadi potansiyeli azalmakta, sermayesini korumak imkansızlaşmaktadır. Bundan ise hem işletme hem de genel ekonomi zarar görmektedir (Altuğ, 1989, s.38). Ayrıca, fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde sabit varlıkların tarihi maliyetleri üzerinden amortisman ayrılmakta, bu miktar ise sermayenin reel olarak korunması için yeterli olmamaktadır (Lurgay III ve Livingstone, 1976, s.131).

Yukarıda belirtildiği üzere, enflasyon ortamında işletmeler gerçek olmayan kârlar üzerinden vergi ödemektedirler. Dolayısıyla işletmelerin vergi yükü enflasyon nedeniyle artmaktadır. Gerçek olmayan kârların gerçek kâr gibi vergilendirilmesi işletmenin

finansal gücünü azaltmakta ve sermayenin gerçek olarak korunması imkansız hale gelmektedir (Şenoğlu, 1996, s.4).

Enflasyonun vergi yükü üzerine yaptığı değişiklikler de işletmeleri etkilemektedir. Enflasyon ortamında çalışan işletmelerin mali bilançolarında gözükken kazançlar gerçek olmayan şişkin kazançlar oldukları için, daha çok vergi ödeme durumu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan, enflasyona neden olan bütçe açıklarını kapatabilmek için vergi gelirlerini arttırıcı nitelikte yapılan yasa değişiklikleri de işletmelerin vergi yükünü daha da arttırmaktadır (Muhasebe Bülteni, 1987, s.9). İşletmelerden net aktif vergisi, mali denge vergisi gibi yeni vergiler alınmakta ve amortisman oranlarını düşürme başta olmak üzere ödenecek vergilerin artmasına yol açacak yeni uygulamalar yapılmaktadır (Evyapan, 1995, s.66). Bu da özellikle, enflasyon ortamında işletmelerin vergi yükünü bir kat daha arttırmaktadır.

Nominal kârları reel kârlardan fazla olan işletmelerde gerçek vergi yükü artmakta, nominal kârları reel kârlarından az olan işletmelerde gerçek vergi yükü azalmaktadır. Sözkonusu vergi yükündeki artış ve azalışın hızı nominal kârlarla reel kârlar arasındaki farkın büyüklüğüne paralel olarak değişmektedir (Yüksel, 1981, s.32).

İşletmelerin kârlarının olduğundan fazla gözükmesi aşağıdaki sonuçları doğurmaktadır (Uman, 1990, s.128):

- Firmaların faaliyetleri hakkında yanlış izlenimler edinilmesine,
- İşletmelerin aşırı vergilendirilmesine,
- Öcret artışlarının prodüktivite artışlarının üstünde oluşmasına,
- Yanlış üretim, fiyat, satış ve prim politikalarının izlenmesine,

- Aşırı vergilendirme, kâr dağıtımını ve ücret artışı nedeniyle işletmenin likidite sıkıntısı çekmesine,
- İşletmenin üretim kapasitesini idame ettirememesi,
- İşletme kârları gerçek durumu yansıtmadığından yanlış yatırım kararlarının alınmasına sebep olmaktadır.

2.2. ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini belirleyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler enflasyonun türü, enflasyonun süresi, enflasyonun şiddeti, işletmenin türü ve büyüklüğü ve işletmenin mali yapısıdır. Bu başlık altında sözkonusu faktörler kısaca açıklanacaktır.

a) **Enflasyonun Türü:** Enflasyonun türü ne olursa olsun, bu süreç içerisinde fiyatlar genel seviyesi yükselecektir. Ancak, enflasyonun türüne göre enflasyonun mal grupları üzerindeki etkisi farklı olacaktır. İkinci bölümün başında da açıklandığı gibi, enflasyonun talep, maliyet ve durgunluk içinde enflasyon gibi türleri vardır. Bu nedenle her türde enflasyonun işletmeler üzerindeki etkileri ayrı ayrı ele alınmalıdır.

b) **Enflasyonun Süresi:** Enflasyonun süresi de enflasyonun etkileri üzerinde belirleyici rol oynayan faktörlerden biridir. Uzun süreli ve kalıcı enflasyonlar kısa süreli enflasyonlara oranla ekonomileri ve işletmeleri daha şiddetli bir şekilde etkilemektedir. Kısa süreli enflasyonlar, yüksek dozda olmadığı zaman tehlike arz etmezler. Ancak, Türkiye'de son yıllarda yaşanan enflasyon devamlı ve kalıcı bir görüntü sergilemekte ve gündemin en önemli sorunu olmaya devam etmektedir.

c) **Enflasyonun Şiddeti:** Enflasyonun şiddeti, yani genel fiyat düzeyindeki artış oranı da enflasyonun etkilerini belirleyen bir faktördür. Fiyatlardaki artışların %2-3'ü geçmeyen

ve enflasyon beklentilerinin olmadığı enflasyon süreçleri, sürünen enflasyon olarak tanımlanabilir. Daha yüksek fiyat artış oranları ılımlı enflasyon olarak adlandırılır. Fakat, bu iki kategori arasında tam ve kesin sınırlar konulamaz. Fiyat artışları olağanüstü boyutlarda ise ve genelde giderek hızlanıyorsa hiperenflasyon adını almaktadır (Oktay, 1988, s.3).

Eğer bir ekonomide şiddetli enflasyon varsa, bu tür enflasyonun yıkıcı etkilerinden kaçınmak oldukça zor olacaktır. Ancak, ılımlı enflasyon sözkonusu olursa, bu tür enflasyon ekonomik aktiviteyi sürdürebilir ve hatta işletmeler üzerinde olumlu yönde etkiler de yapabilir.

d) İşletmenin Türü ve Büyüklüğü: İşletmelerin enflasyondan etkilenme dereceleri işletmenin türlerine göre değişmektedir. İşletme yapıları farklı olduğu için aynı şiddetteki enflasyondan, bütün koşullar aynı kalmak kaydıyla, bir sanayi işletmesi bir ticaret işletmesinden daha farklı şekilde etkilenebilecektir.

İşletmelerin enflasyona karşı duyarlılığı, işletme büyüklüğüne göre de değişmektedir. Büyük işletmeler enflasyona daha dayanıklı iken, küçük ve orta ölçekli işletmeler enflasyondan daha çabuk etkilenmektedirler. Bu işletmeler özellikle enflasyon ve kriz dönemlerinde ayakta kalmak için şirket evliliklerine yönelmektedirler.

e) İşletmenin Mali Yapısı: İşletmenin mali yapısı da enflasyon karşısında önemli unsurlardan biridir. Mali yapısı sağlam olan işletmeler enflasyona karşı daha dayanıklı olmakta, mali yapısı zayıf olan yani, öz kaynak/borç oranı %50'nin altında olan işletmeler ise enflasyondan daha şiddetli bir şekilde etkileneceklerdir.

2.3. ENFLASYONUN MALİ TABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDEREN MUHASEBE YÖNTEMLERİ

2.3.1. Genel Açıklama

Geleneksel Muhasebe Prensipleri'ne göre hazırlanan finansal tablolar paranın satın alma gücünün değişmediği varsayımına dayanmaktadır. Ancak, enflasyon dönemlerinde paranın satın alma gücünün düşmesi finansal tablolarda yer alan bazı önemli rakamların, özellikle net gelir ve parasal olmayan varlıkların değerlerinin bozulmasına ve tahrif olmasına neden olmaktadır (Gold-Schmidt ve Yaron, 1991, s.4).

Enflasyonun etkilerini giderici muhasebe yöntemlerinin geliştirilmesinin ve kullanılmasının amacı ise işletme kapasitesinin verimli bir şekilde devam ettirilmesidir (Kieso ve Weygandt, 1974, s.72). Bu amaç, oldukça geniş bir kabul görmüş ve önemi sadece muhasebeciler tarafından değil, iş adamları, finansal analizciler tarafından da anlaşılmıştır. Bu amaç, uzun vadeli bir amaçtır. Çünkü verimli kapasite, kısa vadede ancak, işletme açısından önemli sabit varlıkların yenilenmesi gerektiğinde değişmektedir. Diğer bir amaç ise, enflasyon dönemlerinde işletme faaliyetlerinin sabit seviyede yürütülmesi için gerekli olan kapasitenin devamını sağlayacak olan kârın hesaplanmasını sağlamaktır (Agrawal, 1977, s.790).

Daha önceki bölümlerde enflasyonun işletme bünyesinde ve finansal tablolarında yaptığı etkiler incelenmiştir. Uzun yıllardan beri yüksek enflasyonun yaşandığı ülkemizde bir işletmenin gerçek durumunu ölçmek için, finansal tablolarda ve muhasebe kayıtlarında bir takım düzeltmelerin yapılması gereği gün geçtikçe artarak kendini göstermiştir.

İşletmeler, enflasyonun tahrif edici etkisini azaltmak ve bu etkiden kurtulmak için değişik yöntemler uygulamaktadırlar. Bu yöntemler, aşağıda geçici yöntemler ve enflasyon muhasebesi başlıkları altında incelenecektir.

2.3.2. Enflasyonun Etkilerini Gideren Geçici Muhasebe Yöntemleri

Bu yöntemler, finansal tabloların tüm kalemlerinin düzeltilmesine değil, sadece bir ya da bir kaç kalemin düzeltilmesine yönelik yöntemlerdir. Bu nedenle, geçici yöntemler ya da palyatif yöntemler olarak isimlendirilmişlerdir. Bu yöntemler;

- Son Giren-İlk Çıkar Yöntemi,
- Hızlandırılmış Amortisman Yöntemi
- Enflasyon Nedeniyle Özel Yedek Ayrılması
- Yeniden Değerleme Yöntemi'dir.

2.3.2.1. Stokların Son Giren-İlk Çıkar Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Bu yöntem, son giren malların ilk olarak üretime verildiği ve satıldığı varsayımına dayanmaktadır. Dönem sonu kârının saptanmasında LIFO yönteminin uygulanmasıyla enflasyon kârı önemli ölçüde azaltılmış olmaktadır. Dönem sonu kârı satış hasılatı ile satılan malın maliyeti karşılaştırılarak bulunmaktadır. LIFO yöntemiyle satış hasılatı karşısında fiyat artışlarına paralel olarak artan bir satılan malın maliyeti bulunacak ve böylece stoklar ile ortaya çıkan enflasyon kârının nominal kâr içindeki payı önemli ölçüde azalacaktır.

Bu konu dördüncü bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.3.2.2. Hızlandırılmış Amortisman Uygulaması

Amortisman tabi sabit varlıklar için hızlandırılmış amortisman yöntemlerinden birinin uygulanması işletmelere enflasyon dönemlerinde daha yüksek tutarlarda amortisman ayırma imkânı tanımaktadır.

Hızlandırılmış Amortisman Yöntemlerinin, örneğin, yıl sayıları toplamı yöntemi ve azalan bakiyeler yönteminin en önemli özelliği, amortisman tabi sabit varlıkların ömürlerinin ilk yıllarında daha yüksek oranlarda amortisman tabi tutulmaları imkanını vermeleridir. Böylece, para değerinde düşüşlerin olduğu dönemlerde sabit varlıklar için daha yüksek tutarlarda amortisman ayrılabileninden dönem sonu nominal kârı içindeki enflasyon kârının payı azaltılabilecektir (Pekiner, 1988, s.100). Kısaca, hızlandırılmış amortisman yöntemi normal amortisman yöntemine göre özellikle sabit varlıkların ömürlerinin ilk yıllarında cari gelirlerle cari giderleri karşılaştırma imkanını vermektedir (Hobbs ve Moore, 1979, s.598).

Hızlandırılmış Amortisman Yöntemi, duran varlıkların ekonomik ömürlerinden daha kısa bir sürede amorti edilmesini sağlar. Bu yöntem, yatırımları teşvik etmek ve duran varlıklara yapılan yatırımların ekonomik ömürlerinden daha kısa bir sürede amorti edilmesini sağlamak için düşünülmüş bir yöntemdir (Tracy, 1994, s.141).

4008 sayılı kanunla, Vergi Usul Kanunu'nun 315. maddesinin ikinci bendi "bu usulde uygulanacak amortisman nisbeti %40'ı geçmemek üzere normal amortisman nisbetinin iki katıdır" şeklinde değiştirilmiştir. Dolayısıyla, hızlandırılmış amortisman yönteminde uygulanacak amortisman nisbeti %40'ı geçemeyecektir.

2.3.2.3. Enflasyon Nedeniyle Özel Yedek Ayrılması

Enflasyonun ve onun yıkıcı etkilerini ortadan kaldırmak oldukça zor bir iştir. Enflasyonu ortadan kaldırma modellerinin yanısıra, yıkıcı etkisini azaltıcı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden birisi de enflasyon için özel yedek ayrılmasıdır.

Bu yöntemle ulaşılmak istenen amaç, kâr adıyla ana sermayeden ödemeler yapılmasını önlemektir. Enflasyon dönemlerinde işletme sermayesinin korunması amacı ile kârdan belli oranlarda enflasyon yedekleri ayrılır. Özel fonların ayrılması firma sermayesinin üretim gücü olarak korunmasına yardımcı olmaktadır (Amcaoğlu, 1987, s.97).

Enflasyon dönemlerinde işletmeler, elde ettikleri görüntü kârları gerçek kâr gibi değerlendirip, görüntü kârlar üzerinden ortaklarına kâr payı dağıtmakta ve devlete vergi ödemektedirler. Bu ise zaman içerisinde sermayenin azalmasına ve üretim gücünün düşmesine neden olmaktadır. Enflasyon nedeniyle özel yedeklerin ayrılması kısmen de olsa bunu önlemek için geliştirilmiş bir yöntemdir.

2.3.2.4. Yeniden Değerleme Yönteminin Uygulanması

Yeniden değerlendirme; Fransızca "revaluation" kelimesinden dilimize geçmiş bir deyimdir.

Yeniden değerlemenin sözlük anlamı, işletmelerde daha önce değerlendirilmiş olan maddi ve maddi olmayan kıymetlerin, ortam ve koşulların değişmesi sonunda bir kez daha değerlendirilmesi demektir (Tuncer, 1983, s.16).

Türk Vergi Hukuku'na giren yeniden değerlendirme için kanun koyucu herhangi bir tanımlama yapmaktan özellikle çekinmiştir. Ancak, geçici 11. maddede yer alan hükümlerden esinlenerek yasal

bir tanım yapmak mümkündür. Gelir ve Kurumlar Vergisi mükelleflerinin, bilançolarına dahil iktisadi kıymetleri ve bu kıymetler üzerinden ayrılan ve bilançoların pasifinde gösterilen amortismanları yasada gösterilen belirli katsayılarla çarpılarak mali yapılarını kuvvetlendirmeye yönelik işleme "yeniden değerlendirme" denir (Tuncer, 1983, s.16).

Yeniden değerlendirme, değişik dönemler itibariyle işletmeye alınan ve farklı para değerleriyle finansal tablolarda yer alan sabit kıymetlerin cari para birimiyle ifade edilmesidir.

Olkemizde yeniden değerlemeye ilişkin çalışmalar 1963 yılında başlamıştır. 19.02.1963 tarih ve 205 sayılı kanunla Vergi Usul Kanunu'na eklenen "Yeniden Değerleme"ye ilişkin "Geçici 11. madde" 21.01.1983 tarih ve 2791 sayılı kanunla yeniden düzenlenmiş ve bir defaya mahsus olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla 1982 tarihinden önce edinilen sabit varlıklar ile bunlar için ayrılmış amortismanların, sabit varlıkların işletme bilançosunun aktifine alındıkları yılın katsayısı ile çarpılarak yeniden değerlendirileceği hükmü konulmuştur. 1984 yılından itibaren yeniden değerlendirme sürekli hale getirilmiş ve katsayılar yerine, önceden belirlenmiş oranların kullanılması esasına geçilmiştir.

3094 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile yeniden değerlendirme ölçüsü olarak yeniden değerlendirme oranı'nın esas alınması kabul edilmiştir. Yeniden değerlemede kullanılacak oranlar her yıl Maliye ve Gümrük Bakanlığınca belirlenir. Bu nedenle yeniden değerlemenin yapılabilmesi, dolaylı olarak Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nın iznine bağlanmış bulunmaktadır (Küçüksavaş, 1995, s.232).

Yeniden değerlendirme oranı'nın uygulanmasıyla ortaya çıkacak değer artışını hesaplamada kanun "net değer" usulünü esas almıştır. Buna göre yeniden değerlemeden önceki ve sonraki net bilanço değerinin saptanması gerekir. Net aktif değer, iktisadi

kıymet için ayrılmış olan amortismanların düşülmesiyle bulunur. Net değer artışı, yeniden değerlemeden önceki ve sonraki net bilanço aktif değerlerinin arasındaki farktır.

Vergi Usul Kanunu'nun 298. maddesi uyarınca bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükellefleri bilançolarına dahil amortismanına tabi iktisadi kıymetleri ve bu kıymetler üzerinden ayrılmış olup bilançolarının pasifinde gösterilen amortismanları her hesap dönemi itibariyle Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca tespit ve ilan edilen yeniden değerlendirme oranı ile çarpmak suretiyle yeniden değerlendirilmekteyiz. Ölkemizde, yalnız amortismanına tabi iktisadi kıymetler önceki yılda alınmış olmaları kaydıyla yeniden değerlemeye tabi tutulmakta, diğer bilanço kalemleri değerlendirme kapsamı dışında bırakılmaktadırlar.

4008 sayılı kanunla Vergi Usul Kanunu'nun 298. maddesi 4. ve 7. bentleri değiştirilmiştir. Bu kanunla, bilanço usulünde defter tutan gerek gelir vergisi mükellefleri gerekse kurumlar vergisi mükellefleri amortismanına tabi iktisadi kıymetlerini yeniden değerlemenin yapıldığı dönemden itibaren yeni değerleri üzerinden amortismanına tabi tutulacaklardır. Bina, arsa ve araziler eski değerleri üzerinden amortismanına tabi tutulacaklardır.

Yeniden değerlendirme, enflasyona bağlı olarak işletmelerde meydana gelen öz sermaye kaybına ve finansman sorunlarına bir ölçüde çözüm getirmek amacıyla düzenlenmiştir (Güneş, 1992, s.49).

Yöntemin amacı;

-İşletme bilançolarına dahil iktisadi kıymetlerin günün değerine çevrilmesi suretiyle her yıl gerçeğe uygun sonuçlar sağlamak ve işletmeler arasında değer ve gelir ölçüleri bakımından kıyaslama yapılması olanağını elde etmektir.

-İşletme sermayesini, kâr dağıtımını ve aşırı vergilendirmelerden korumak suretiyle işletmenin zayıflamadan faaliyetine devamını sağlamaktır (Erimez, 1981, s.15).

Ayrıca, 3946 sayılı yasanın 8. maddesi ile GVK'nun 38. maddesinin sonuna eklenen fıkra hükümleri ile bilanço esasına göre defter tutan mükelleflerin aktiflerinde bulunan gayri menkul ve iştirak hisselerinin elden çıkarılması durumunda, maliyet bedelinin hesaplanmasında yıllar itibariyle yeniden değerlendirme oranında arttırılmak suretiyle kazanç tespitine imkan tanınarak sözkonusu iktisadi kıymetlerin enflasyondan kaynaklanan değer artışları, vergi matrahı dışında tutulmuştur (Korkusuz, 1995, s.58).

Yeniden değerlendirme uygulandığı firmalarda önemli yararlar sağlamıştır. Bunlardan en önemlileri, öz kaynak teminine olanak sağlamak, eski ve yeni kurulan işletmeler arası rekabette maliyet ayarlaması nedeniyle düzenleyici rol oynamak, mali tabloların daha gerçekçi biçimde düzenlenmesine olanak sağlamak, işletmelerde bozulan öz kaynak-yabancı kaynak dengesinin yeniden kurulmasına yardımcı olmak, işletmelerin tahvil çıkarma ve borçlanma kapasitelerini arttırmak ve sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunmaktır (Günege, 1992, s.49).

Yeniden değerlendirme, bilançoların homojen hale getirilmesi suretiyle birbirleriyle kıyaslanmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, yeniden değerlendirme bilançoya dahil iktisadi kıymetlerin aynı para birimiyle ifadesini sağlamaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi para değerindeki değişmeler en çok sabit varlıkları etkilemektedir. Klasik Muhasebe ilkeleri uyarınca sabit kıymetlerin hali hazır değeri, bilançoda gösterilen değerinden daha düşük bir değer üzerinden amortismanına tabi tutulması sonucu, kullanmadan veya aşınmadan doğan değer kaybı düşük olarak giderler ya da maliyet masrafları arasına yazılmakta ve böylece dönem sonu kârı gerçek kârdan daha yüksek

olmaktadır. Bu ise işletme sermayesinin kâr olarak ortaklara dağıtılması ve vergi olarak ödenmesi sonucunu doğurmaktadır. Bunun önlenmesi, yani sermayenin kâr adı altında tükenmesinin engellenmesi, amortismanına tabii iktisadi kıymetlerin tarihi maliyetleri üzerinden değil de, gerçek değerleri üzerinden amortismanına tabi tutulması gerekmektedir. Amortismanların sabit kıymetlerin gerçek değerleri üzerinden ayrılması ise yeniden değerlendirmeyle sağlanmaktadır.

Kurumlar ve gelir vergisi mükellefleri yeniden değerlendirme sonucunda meydana gelen değer artışlarını bilançonun pasifinde yeniden değerlendirme artış fonları hesabında göstermektedirler. Sadece kurumlar vergisi mükellefleri bu fonları vergiye tabi tutulmadan sermayeye ilave edebilmekte ve yeni hisse senedi çıkarabilmektedir. Ayrıca, anonim şirketler değer artış fonunu ödenmiş sermayelerine ilave edebilecekler ve böylece daha fazla tahvil çıkarabileceklerdir.

Yeniden değerlendirme ile şirketlerin öz sermayesi yükselmekte, dolayısıyla işletmelerin kredi bulma imkanları genişlemektedir.

Buraya kadar anlatılanlar, işletmelerin enflasyon dönemlerinde, enflasyonun etkilerini azaltmak için kullanabilecekleri geçici yöntemlerdir. Bu yöntemler, bilanço kalemlerinin bir veya bir kaç tanesini düzeltmeye yönelik tedbirlerdir. Bu yöntemlerin uygulanmasına mevzuatımızda da yer verilmiş ve işletmeler tarafından geniş bir kabul görerek uygulama alanı bulmuştur.

2.3.3. Enflasyon Muhasebesi

Kısmi yöntemlerin sadece bir veya bir kaç bilanço kaleminin düzeltilmesine yönelik olması, çok şiddetli ve sürekli enflasyon ortamında yeterli görülmediği için literatürde enflasyon muhasebesi adı altında bir sistem geliştirilmiştir. Bu bölümde

sadece enflasyon muhasebesi sistemleri ve tanımları üzerinde durulacaktır.

Enflasyon muhasebesi kavramı üzerinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre, enflasyon muhasebesi sadece paranın satın alma gücü ile ilgili işlemleri kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle bu görüş, işletme faaliyetleri arasında yer alan satın alma, satma gibi parasal işlemlerin enflasyondan doğrudan etkilenmesi nedeniyle enflasyon muhasebesini sadece bu kalemlerle sınırlandırmaktadır. Ancak, bazı akademisyenler ve yazarlar enflasyonun işletmenin her yönünü etkilediği ve bu nedenle enflasyon muhasebesinin daha geniş kapsamlı olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu görüşe göre, fiyat hareketleri sonucu işletme bir bütün olarak etkilendiğinden enflasyon muhasebesi tüm muhasebe yöntemlerinin düzenlenmesini içermektedir (Kırkman, 1983, s.26).

Enflasyon muhasebesi iki temel amaca yönelik olarak geliştirilmiştir. Bunlardan birincisi sermayenin devam ettirilmesi, diğeri ise varlıkların değerlemesidir (Robson, 1994, s.197).

Enflasyon muhasebesi fiyat değişmelerini işletme varlık ve borçlarına yansıtan bir sistemdir. Bu sistem enflasyonun işletme varlık ve borçları üzerindeki etkileri gidermek ve işletme sonuçlarının gerçek değerleriyle hesaplanmasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir.

Enflasyon muhasebesi uluslararası düzeyde gündeme 1975 yılından itibaren gelmiş; Uluslararası Muhasebe Standartları'nda da yerini almıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları'ndan 6 sayılı standart (Değişen Fiyatlar Karşısında Muhasebe Uygulamaları), 15 sayılı standart (Değişken Fiyat Seviyelerinin Etkilerini Yansıtan Bilgiler) ve 29 sayılı standart (Hiper enflasyonlu Ekonomilerde Mali Raporlama) enflasyon muhasebesiyle

ilgilidir (Rüstemoğlu, 1993, s.51). 29 sayılı Uluslararası Muhasebe Standardı ilk olarak 1990 yılı ve sonraki yıllar için geçerli olmuştur. Bu standart tarihi maliyet ilkesini terkederek parayı sabit bir ölçüm birimine dönüştürmeyi öngörmektedir. Sözkonusu standardın uygulama koşullarından biri, üç yıllık kümülatif enflasyon oranının %100'e yaklaşması ve geçmesidir (Bilginoğlu, 1994, s.7).

Nisbi ve genel fiyat hareketlerinin ayrı ayrı ya da birlikte dikkate alınması esasına göre üç çeşit enflasyon muhasebesi geliştirilmiştir (Uman, 1979, s.33):

- Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi,
- İkame Maliyeti Muhasebesi,
- Genel Fiyat-İkame Maliyeti Muhasebesi,

2.3.3.1. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi

Genel fiyat düzeyi muhasebesi, genel fiyat değişmelerinin finansal tablolar üzerinde oluşturduğu etkileri gidermek ve fiyat hareketlerinin işletmenin ekonomik durumunda yarattığı değişiklikleri belirlemek amacıyla finansal tabloların genel fiyat indeksleri ile düzeltilmesini öngören bir yöntemdir (Akdoğan ve Tenker, 1983, s.347). Bu model gerçekte firmadaki hissedarların veya ortakların kazanç ve menfaatlerinin satın alma gücünü korumaktadır (Thompson, 1987, s.258). Enflasyonun varlığını ve etkilerini gözönünde bulunduran bu sistem, farklı para birimiyle belirtilen değerleri aynı para birimiyle ifade etmeyi amaçlamaktadır. Bunun dışında Klasik Muhasebe Prensipleri ve yöntemleri aynen korunmaktadır.

Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi'nden

- Nakdi değerleri elde bulundurma kaybı ve kazancının ölçülmesi ve kayıtlara geçirilmesi,

- Finansal tabloların aynı para birimiyle ifade edilmesi suretiyle homojen hale getirilmesi ve karşılaştırılmalarının yapılmasının sağlanması,
- Para biriminin standartlaştırılması gibi yararlar beklenmektedir.

Genel Fiyat Seviyesi Muhasebesi sisteminde finansal tablolar;

$$(\text{Parasal Kalemlerin tarihi değeri}) \times \frac{\text{Dönem Sonu İndeksi}}{\text{Dönem Başı İndeksi}}$$

$$(\text{Parasal Olmayan kalemlerin tarihi değeri}) \times \frac{\text{Dönem Sonu İndeksi}}{\text{Kalemin işletmeye girdiği tarihteki indeks}}$$

formülleriyle düzeltilir (Akdoğan ve Tenker, 1983, s.351-352).

Formüllerden de anlaşıldığı gibi Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi'nde indekslerden yararlanılır. Bu indeksler "Toptan Eşya veya Tüketici Fiyat İndeksleri" olabilir. Ayrıca bilançodaki kalemlerin parasal ve parasal olmayan varlıklar şeklinde sınıflandırılması gerekir. Parasal olmayan değerler ise stoklar, iştirakler, sermaye ve yedekler gibi kalemlerdir. Bunlar genel ve özel fiyat hareketlerinden etkilenmektedirler.

Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi'nde kullanılan indeksler özel fiyat hareketlerini yansıtmamaktadır. Ayrıca, bu sistem geliri "gerçekleşme" kriterine göre hesaplamakta ve satış işlemi bitinceye kadar gelirin gerçekleştiğini kabul etmemektedir. Bu nedenle henüz satılmamış olup işletmede bekleyen varlıkların fiyatlarında enflasyon nedeniyle oluşan kazanç veya kayıplar dikkate alınmamaktadır. Bu iki unsur ise Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi'nin en çok eleştirilen yönleridir.

2.3.3.2. İkame Maliyeti Muhasebesi

Enflasyon Muhasebesi yöntemlerinden bir diğeri ise İkame Maliyeti Muhasebesi'dir. Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi'ne yöneltilen eleştirileri ortadan kaldırmak amacıyla "Sandilands Komitesi" tarafından önerilmiş bir yöntemdir. Çeşitli akademisyen ve yazarlar tarafından Cari Maliyet Muhasebesi, Cari İkame Değeri Muhasebesi gibi isimler kullanılmıştır.

İkame Maliyeti Muhasebesi, işletmelerin karşılaştığı özel fiyat değişmelerine dayanan bir sistemdir ve işletmenin genel satın alma gücünden çok, özel satın alma gücünün devam ettirilmesi amacını gütmektedir. Bu yöntem finansal sermayenin devamından çok, fiziksel kapasitenin veya faaliyet kapasitesinin devam ettirilmesiyle ilgilenmektedir (Watts, 1993, s.354-373). Ayrıca, genel fiyat düzeyi muhasebesi gibi, genel fiyat değişimlerini izlememekte, daha çok özel fiyat değişimlerinin işletmeler üzerinde oluşturduğu etkileri kaldırmaya çalışmaktadır (Revisine, 1973, s.57).

Bu yöntemde muhasebe de İkame maliyeti esas alındığı zaman firmanın üretim gücünün korunduğu savunulmakta, firmanın ancak varlıklarını İkame edebilecek seviyenin ötesinde gelir sağlandığı zaman kâr edebilecekleri öne sürülmektedir (Uman, 1990, s.131). Bu yöntemde bir işletme için dönem kârı "dönemde elde edilen kazancın tamamı dağıtılırken hâlâ işletme kapasitesi açısından dönem başında mevcut olan sermayenin aynı seviyede devamını sağlayan toplam kazançtır" şeklinde tanımlanmaktadır (Samuelson, 1980, s.255).

İkame Maliyet Muhasebesi'nde varlık tarihi maliyet yerine İkame maliyeti ile ifade edilmektedir. Böylece, dönem sonu brüt kârı hesaplanırken satışlar tarihi maliyetlerle değil, cari maliyetlerle veya yerine koyma maliyetleriyle karşılaştırılacağı

için satılan malın maliyeti ve amortismanlar daha fazla olacak ve işletme Klasik Muhasebedekine nazaran düşük bir kâr elde edecektir.

Bu sistem kârın iki bölüme ayrıldığı varsayımına dayanmaktadır. Bu yöntemde göre kâr, faaliyet kârı ve elde bulundurma kârından oluşmaktadır. Faaliyet kârı işletme ortaklarına dağıtılacak bir fon olarak düşünülürken, elde bulundurma kazancı ve amortisman ise işletmenin fiziksel kapasitesinin ikamesi için gerekli olan yatırımların finansmanında kullanılacak fonlar olarak değerlendirilmektedir.

Ikame Maliyeti Muhasebesi işletme sermayesini üretim gücü olarak korumakta ve finansal tabloların anlaşılmasını ve yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca bu model tarihi maliyet muhasebesine göre özellikle stoklarla ilgili tarafsız bilgiler verebilmekte ve firmanın gerçek ve efektif vergi yükü kolayca hesaplanabilmektedir.

Bu yöntemde varlıkların yerine koyma maliyetlerini bulmak oldukça zordur. Bazı durumlarda "ikame maliyeti" tahminden öteye gidememektedir. Ayrıca, genel fiyat düzeyindeki değişimleri dikkate almadığı için bununla ilgili herhangi bir düzeltme yapmamaktadır. Tüm bunlar sistemin en çok eleştirilen yönleridir.

2.3.3.3. Genel Fiyat-İkame Maliyet Muhasebesi

Daha önce de belirtildiği gibi Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi sadece genel fiyat düzeyindeki değişiklikleri dikkate alırken, İkame Maliyeti Muhasebesi ise sadece özel fiyat değişikliklerini dikkate almaktadır. Dolayısıyla, Genel Fiyat Seviyesi Muhasebesi'nin dikkatle üzerinde durduğu unsurlar ikame maliyeti muhasebe yönteminde dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle her iki yöntemin de eksik yönlerini gidermek ve hem özel hem de genel fiyat düzeyindeki değişiklikleri muhasebe kayıtlarına ve

finansal tablolara yansıtılmak amacıyla genel fiyat-ikame maliyet muhasebesi geliştirilmiştir.

Bu yöntemle göre hem özel hem de genel fiyat hareketleri için düzeltme yapılmaktadır. Düzeltme işleminde ilk önce finansal tablolardaki bütün kalemleri yeniden değerleyerek ikame maliyetleri belirlenmekte, yani özel fiyat değişiklikleri dikkate alınarak düzeltme yapılmakta, sonra düzeltilmiş tablolara genel fiyat düzeyi düzeltilmesi yapılmaktadır. Böylece, cari gelir ve cari maliyet uyumu sağlanmış ve genel fiyat değişimlerine göre düzeltilme yapılmasıyla da para birimi standart hale getirilmiş olmaktadır.

Bazı yazarlar bu yöntemin "en iyi enflasyon muhasebesi yöntemi" olduğunu ileri sürmektedir (Uman, 1990, s.131).

Enflasyonun ekonomide nisbi fiyatları değiştirdiği, belirli malların fiyatlarının genel fiyat hareketlerinden farklı bir değişim gösterdiği, bu nedenle stokların ve sabit değerlerin yeniden değerlendirilmesinde genel fiyat endeksinin kullanılmasından ziyade yerine koyma maliyetinin esas alınmasının enflasyonun etkilerinin ölçülmesi yönünden daha doğru sonuçlar verdiği, buna karşılık kasa, bankalar, alacaklar, kısa ve uzun vadeli borçlar için genel fiyat endeksindeki değişimlerin kullanılmasının daha pratik ve uygun olacağı ileri sürülmektedir. Görüşü özetleyecek olursak, enflasyonun tüm etkilerini hesaplayabilmek için stoklar ve sabit değerler için yerine koyma maliyetinin, diğer kalemler için de genel fiyat endeksinin kullanılması önerilmekte ve bu bileşik yöntemin Genel Fiyat Düzeyi Muhasebesi ve İkame Maliyeti Muhasebesi yöntemlerinin yalnız başlarına uygulanmalarına kıyasla daha iyi sonuçlar vereceği savunulmaktadır (Akgüç, 1990, s.398-399).

Yöntem bu üstünlüklerine rağmen, uygulama bakımından oldukça zor ve karmaşık bir yöntemdir. Bu nedenle uygulama imkanı bulamamıştır.

Sonuç olarak, enflasyonun ve onun tahrip edici etkilerinin gelişen ekonomik ve sosyal olaylar nedeniyle tamamen ortadan kaldırılması oldukça güç bir iştir. Bu nedenle, enflasyonla birlikte yaşamın yolları araştırılmaktadır. Enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini azaltıcı modellerin yanında enflasyon muhasebesi gibi radikal tedbirler geliştirilmiştir. Ancak, mevzuatımızda mali tablolarla enflasyon oranında düzeltme yapmanın yasal olduğuna dair bir hüküm bulunmamaktadır.

OÇONCO BÖLÜM

NORMAL VE ENFLASYON ORTAMINDA STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ, BU YÖNTEMLERİN İŞLETMELERİN MALİ TABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE KULLANILACAK STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN SEÇİMİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Çalışmanın ilk bölümlerinde; öncelikle, stok kavramı, stok maliyetleri ve stokların işletmeler açısından önemi ele alınmıştır. İkinci bölümde ise, enflasyonun özellikle işletmeler, işletme stokları ve işletmelerin finansal tabloları üzerindeki etkileri incelenmiştir. Sonra, enflasyonun finansal tabloları üzerindeki etkilerini azaltmak için kullanılabilen muhasebe yöntemleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Enflasyonun finansal tablolar üzerindeki etkilerini azaltıcı yöntemlerden bir tanesi de 4008 sayılı Kanunla, 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren uygulanabileceği belirtilen LIFO Stok Değerleme yöntemidir.

İşletmelerin uyguladıkları stok değerlendirme yöntemleri, işletmelerin enflasyondan etkilenme dereceleri üzerinde önemli bir rol oynadığından çalışmanın bu bölümünde stok değerlendirme yöntemleri ayrı ayrı incelenecek ve özellikle enflasyon ortamında stok değerlendirme yöntemlerinin etkileri üzerinde durulacaktır.

3.1. STOKLARI DEĞERLEME

3.1.1. Değerleme Kavramı

Stoklar, çoğu işletmeler için en önemli varlıklardan biridir. İşletme stoklarının değerlendirilmesi, işletmelerin mali durumlarının ve faaliyet sonuçlarının doğru olarak belirlenmesinde oldukça önemli bir role sahiptir. Bundan dolayı değerlendirme muhasebenin en can alıcı işlemlerinden biridir.

Değerleme, iktisadi kıymetlerin belli bir tarihteki değerlerinin para ile ifade edilmesidir. Vergi Usul Kanunu değerlemeyi, "vergi matrahının hesaplanması ile ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tesbitidir" şeklinde tanımlamıştır.

Muhasebede değerlendirme, aktif ve pasif ögelere anlamlı kantitatif parasal tutarlar bağlanması işlemidir. Değerleme kavramları değişim veya dönüştürme değerleri temeline dayanmalıdır. Bir işletmenin içinde uğraşını sürdürdüğü iki piyasa ve buna bağlı iki tip değişim değeri-çıktı ve girdi değerleri- bulunmaktadır. Çıktı değerleri, özellikle işletme ürünü ve çıktısının değişim fiyatına bağlı olarak gelecekte işletmenin elde etmeyi umduğu fonları yansıtmaktadır. Girdi değerleri ise, işletme edimlerinde kullanılan aktiflerin edinilmelerinde verilen öneme ait bazı ölçüleri-girdileri-yansıtmaktadır. İşletme gelirinin saptanması doğrudan doğruya değerlendirmeyle ilgili olduğuna göre, çıktı ve girdilerin değerleri o andaki ekonomik durum ve koşulları ne derece doğru olarak yansıtabiliyorlarsa, işletme geliri de gerçeğe aynı derecede yakın olmaktadır (Sayarı, 1981, s.29).

Stok değerlendirme işlemi işletmelerin faaliyet sonuçlarını doğru olarak tesbit etmek açısından oldukça önemlidir. Ancak, özellikle üretim işletmelerinde stokların değerlemesi oldukça karmaşık ve zor bir işlemdir. Çünkü, bu işletmelerde stoklar hammadde ve malzeme, mamüller ve yarımamuller gibi çeşitli kalemlerden oluşmaktadır ve bu stok kalemleri devamlı hareket halindedir. Bu da değerlendirme işlemini, üretim işletmelerinde ticaret işletmelerine oranla daha zor ve karmaşık hale getirmektedir. Bu nedenle, kanun koyucu imal edilen ve satılan emtiaların maliyetlerinin neler olduğuna ve değerlemesine ilişkin ayrı ayrı hükümler içermektedir.

3.1.2. Değerlemenin Amacı

İşletmelerde değerlendirme farklı amaçlara hizmet edecek biçimde, değişik ölçülerle yapılmaktadır. Stok değerlemenin temel amaçlarından birisi, gelirin doğru biçimde saptanmasıdır. Özellikle, enflasyon dönemlerinde stok değerlemede uygulanan değerlendirme yöntemleri işletmenin raporlanan gelir rakamları üzerinde büyük bir etki yapmaktadır. Bu nedenle, işletme içinde doğan ve doğacak olan değerleri yakından takip etmek ve işletmede üretilen iktisadi kıymetleri işletme ve piyasa hesaplarına uygun olarak değerlendirme işletmenin en önemli politikaları arasında yer almalıdır.

İşletmelerde uygulanan stok değerlendirme yöntemleri rapor edilecek gelir rakamlarını doğrudan doğruya etkilemektedir. İşletmeler fiyat genel seviyesinin değiştiği dönemlerde aynı nitelikteki malları değişik fiyatla alabileceğinden veya üretebileceğinden satılan malın maliyetinin hesaplanması çok önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Satılan malın maliyetinin hesaplanmasında yapılan yanlışlık işletmelerin hem brüt satış karını hem de dönem sonunda kalan malın maliyetini etkileyecektir. Tüm bu nedenlerden dolayı stok değerlendirme yöntemlerinin seçimi ve uygulanması oldukça önemlidir. Bütün bunlara ek olarak para değerindeki değişikliklerin işletme üzerinde yapmış oldukları olumsuz etkiler, stok değerlendirme işleminin önemini bir kat daha arttırmaktadır. Stok seviyesindeki ve fiyatlar genel seviyesindeki değişimler çeşitli stok değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesine ve uygulanmasına neden olmuştur. Tüm bu yöntemler aşağıda ayrı ayrı incelenecektir.

3.2. NORMAL VE ENFLASYON ORTAMINDA STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ

Enflasyon dönemlerinde stokların fiyatları devamlı yükseleceğinden aynı nitelikteki her parti stok alışlarının birim maliyetleri farklı olacaktır. Farklı maliyetlerle girişi yapılan

stokların bir kısmı normal faaliyet dönemi içerisinde üretim ya da satış dolayısıyla ilgili varlık hesabından çıkarılacak, bir kısmı da dönem sonunda mevcut olarak kalacaktır. Gerek stok çıkışlarında gerekse dönem sonu stok mevcudunun değerlendirilmesinde kullanılan çeşitli yöntemler farklı sonuçların elde edilmesine neden olmaktadır. Bir başka ifade ile, çeşitli stok değerlendirme yöntemleri aynı stok hareketleri karşısında dönem sonu stok ve satılan malların maliyeti tutarlarının farklı hesaplanmasına yol açmaktadır. Bunun nedeni ise değerlendirme yöntemlerinin fiyat artışlarını çıkan ve kalanlara farklı şekilde yansıtmasıdır. Buna göre, stok değerlendirme yöntemlerini üç grupta toplamak mümkün olabilmektedir (Karakaya, 1989, s.57).

- a) Enflasyonun etkisini çıkan ve kalan stoklara eşit olarak yansıtan yöntemler,
- b) Enflasyonun etkisini daha çok çıkanlara yansıtan yöntemler,
- c) Enflasyonun etkisini daha çok kalanlara yansıtan yöntemler,

a) Enflasyonun Etkisini Çıkan ve Kalan Stoklara Eşit Olarak Yansıtan Yöntemler,

Enflasyonun etkisini çıkan ve kalan stoklara eşit yansıtan stok değerlendirme yöntemleri ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi ve çıkan ve kalanların değerlerinin tesbit edilmesinde, aynı faktör piyasasındaki fiyatları temel alan yenileme maliyeti yöntemidir. Bu yöntemler; çıkan ve kalan stokların değerlendirilmesinde enflasyonun etkisini, stoklara miktarlarıyla orantılı olarak dağıtmaktadır. Başka bir ifade ile bu yöntemler, satılabilir mallar maliyetini satılan mallara ve elde kalan stoklara eşit olarak dağıtmaktadır.

b) Enflasyonun Etkisini Daha Çok Çıkanlara Yansıtan Yöntemler

Bir kısım stok değerleme yöntemleri enflasyonun etkisini en çok çıkan stoklara yani satılan malın maliyetine yansıtmaktadır. Bu yöntemler; LIFO, NIFO, Basit Aritmetik Ortalama, Temel Stok Yöntemi ve bazı durumlarda da Gerçek Parti Maliyeti Yöntemleri'dir. Bu yöntemler satılan malların en son alınan mallardan çıktığı varsayımına dayanmakta ve çıkışları son parti alışının birim maliyeti ile değerlemektedir. Bu yöntemlerde stoklardan çıkışların birim değeri, kalanların birim değerinden daha yüksek görünecektir. Çünkü, bu yöntemler son gelen malın ilk satıldığı veya üretime verildiğini varsaymaktadır.

c) Enflasyonun Etkisini Daha Çok Kalanlara Yansıtan Yöntemler

Bu yöntemler FIFO, hareketli ağırlıklı ortalama ve bazı durumlarda gerçek parti maliyeti yöntemidir. Bu yöntemlerde kalan stokların birim değeri çıkanların birim değerinden daha yüksektir. Bu yöntemler, ilk alınan malın ilk satıldığı veya üretime verildiği varsayımına dayanmakta ve kalanları yeni parti alış maliyetleri, çıkanları ise eski parti alış maliyetleri ile değerlemektedir.

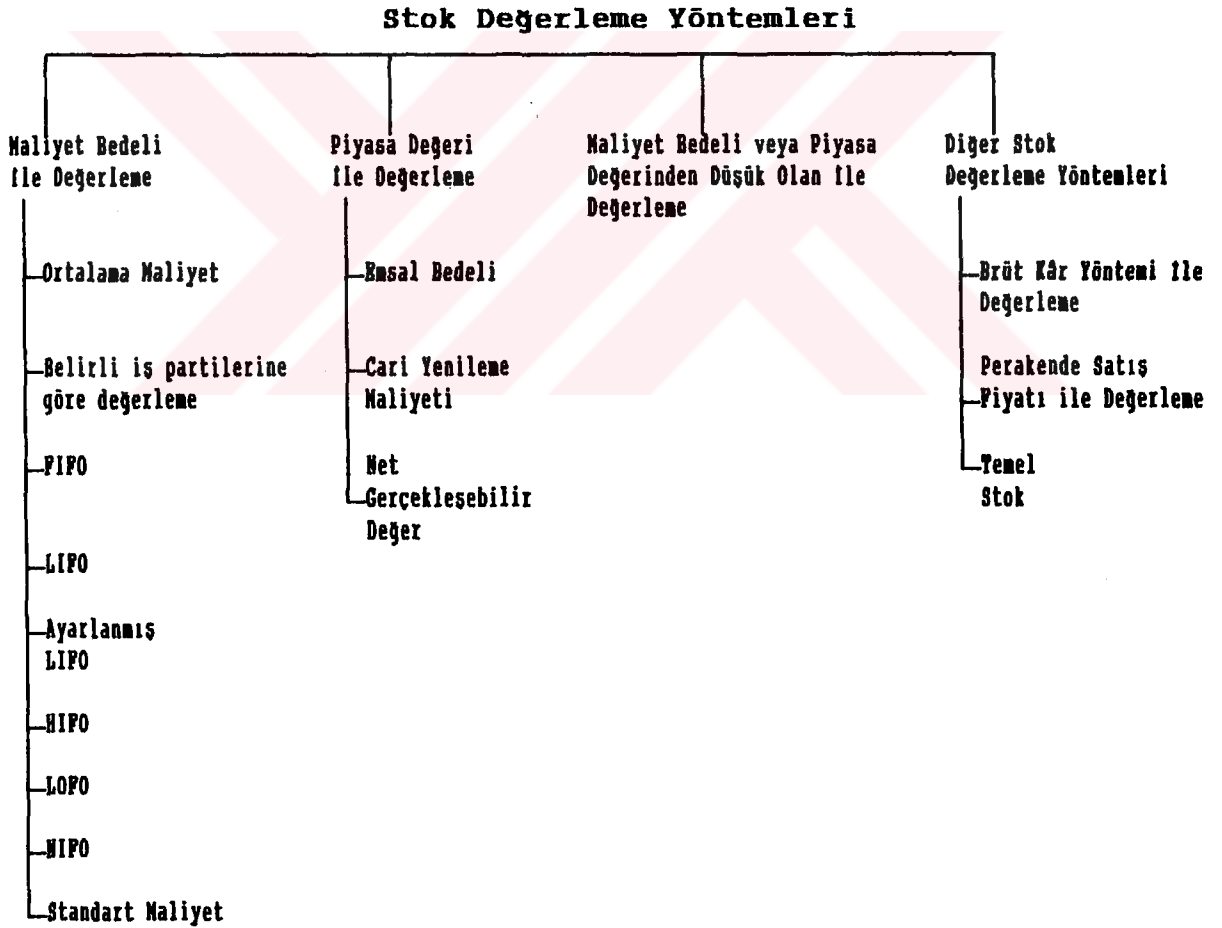
Sonuç olarak, değişik stok değerleme yöntemleri enflasyonun etkisini satılan malın maliyetine ve dönem sonu stoklarına farklı şekilde yansıtmaktadır. Bu nedenle, işletmelerde kullanılan stok değerleme yöntemleri doğrudan işletme sonuçlarını ve mali tablolarını etkileyecektir.

Stok değerleme yöntemlerinin diğer bir sınıflaması ise maliyet değerini temel alıp almamasına göre yapılmaktadır. Çeşitli stok değerleme yöntemleri bir düzenlemeye tabi tutulduğunda üç ana bölümde toplanmaktadır. Bunlar:

- a) ilke olarak maliyet temeline dayananlar,
- b) Maliyet bedeli veya piyasa değerinden düşük olanla değerlendirme,
- c) ilke olarak piyasa temeline dayanan stok değerlendirme yöntemleridir.

Bir kısım stok değerlendirme yöntemleri enflasyonun firma faaliyetleri ve muhasebe belgelerinin değeri üzerinde yaptığı olumsuz etkileri giderme çaresi olarak bir çok düşünür, meslek kuruluşları ve uygulamacı tarafından önerilmiş ve uygulanmıştır (Peker, 1975, s.59-60).

Aşağıdaki şekilde çeşitli stok değerlendirme yöntemleri gösterilmektedir.

Şekil 3.1: Çeşitli Stok Değerleme Yöntemlerinin Sınıflandırılması

Aşağıdaki bölümlerde, bu yöntemler ayrı ayrı incelenecektir.

3.2.1. Maliyet Bedeli ile Değerleme

Maliyet bedeli, iktisadi varlığın elde edilmesi ve o varlığın değerini yükseltmesi için yapılan ödemeler toplamından oluşmaktadır (Günege, 1990, s.158).

Satın alınan mallarda maliyet bedeli, satın alınan malın işletmenin deposuna girinceye kadar yapılan bütün harcamaları kapsar. Satın alınan malın alış bedeli, satın alınan mala ödenen veya ödenecek olan bedel olmakla beraber, fatura üzerinden düşülen iskontoların bu tutardan düşülmesi, alış sırasında ödenen masrafların, gider vergisi ve gümrük vergisi gibi harcamaların ilave edilmesi gerekir. Satın alınan malın işletmeye taşınması sırasında yapılan, taşıma ve sigorta giderleri gibi ödemeler malın maliyet bedeline dahil edilmelidir. Taşıma sırasında meydana gelen eşyanın kırılması, maddelerin dökülmesi, akması, kaza sonucu ortaya çıkan kayıpların ise doğrudan doğruya zarara katılması uygundur (Kızıl, 1994, s.267). Malın üretilmesi durumunda ise maliyet bedeli, malın üretim maliyetidir. Üretim maliyeti ise direkt ilk madde ve malzeme, direkt işçilik gideri ve genel üretim giderlerinden (endirekt malzeme, endirekt işçilik, dışarıdan sağlanan fayda ve hizmetler, vergi, resim ve harçlar, amortisman ve tükenme payları, maliyetle ilgili çeşitli giderler) oluşmaktadır.

Stokların maliyet bedeli ile değerlendirilmesinde maliyetin saptanması için malların imalat işlemlerinden geçiş sırası veya satışlarda mamul ambarından çıkış sırası hakkında varsayım yapılması gerekmektedir. Yapılan varsayımlara göre çeşitli stok değerlendirme yöntemleri geliştirilmiştir (Akgüç, 1990, s.61).

3.2.1.1. Ortalama Maliyet Bedeli ile Değerleme

Ortalama maliyet değeri, işletmeye çeşitli tarihlerde değişik fiyatlarla giren bir malın ortalama birim maliyetidir. Bu yöntem, aynı nitelikteki stokların birbirlerine karışmış oldukları ve bu şekilde üretime verildiği veya satıldığı varsayımına dayanmaktadır. Bu yöntemde toplam maliyetin, toplam birim sayısına bölünmesi suretiyle birimlerin ortalama maliyeti tesbit edilmektedir.

Ortalama maliyet yöntemleri üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; Basit Aritmetik Ortalama Yöntemi, Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Yöntemi ve Hareketli Ortalama Yöntemidir.

3.2.1.1.1. Basit Aritmetik Ortalama Maliyetle Değerleme

Bu yöntemde dönem sonundaki mal mevcudu, genellikle, bir yıl için hesaplanan basit aritmetik ortalama birim maliyet üzerinden hesaplanmaktadır. Mal alışlarında toplam alış maliyetinin (parti alım miktarları dikkate alınmaksızın) alış adedine bölünmesi suretiyle basit ortalama maliyet bulunmaktadır. Bu yöntem büyük parti mal alımı ile küçük parti mal alımı arasında hiç bir ayırım yapmamakta, farklı miktarlarda alınan stoklar için ortalama birim maliyet hesaplanmaktadır. Örneğin, bir işletmede alışlar ve birim maliyetler aşağıdaki gibi ise;

Girişler	Miktar	Birim Maliyet (TL)
1. alım	20.000	300.000
2. alım	50.000	200.000
3. alım	100.000	100.00
4. alım	15.000	400.00
	Toplam	1.000.000

Basit Aritmetik Ortalama Birim Maliyet= $1.000.000/4=250.000$ TL.
olacaktır.

Örnekten de anlaşılacağı üzere yöntem parti alım miktarlarını hiç hesaba katmamakta, az miktar ve çok miktar alımlar arasında ayırım yapmamaktadır.

Yöntem, çok basit olmasının yanında enflasyon dönemlerinde maliyetleri cari değerlere yaklaştırmada yetersiz kalmaktadır. Ancak, bu yöntemi uygulayan işletmeler fiyatların yükseldiği dönemlerde yüksek fiyatlı mallardan az miktarlarda alım yaparak, enflasyonun etkilerini satılan malın maliyetine yansıtabilecektir. Fakat bu durum bir takım sorunlara ve karışıklıklara neden olacaktır.

3.2.1.1.2. Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Maliyetle Değerleme

Bu yöntemde ortalama birim maliyet üretime verilen hammadde ve malzemelerin miktar ve tutarları dikkate alınarak hesaplanmaktadır. Hesaplanan ortalama fiyat ya o dönemin veya bir sonraki dönemin hammadde ve malzeme çıkışlarına uygulanmaktadır (Uslu, 1985, s.75). Bu yöntemde dönem başı stok ve dönem içi alışların maliyetlerini içeren toplam satılabilir mallar, maliyeti satışa hazır mallar miktarına bölünmek suretiyle birim maliyet bulunmaktadır (Imdieke ve Smith, 1987, s.372).

TABLO 3.1.
Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Maliyet Yöntemine Göre Değerleme

Tarih	Açıklama	Fiyat	MIKTAR			TUTAR
			Alış	Satış	Kalan	Alış
1 Ocak	Başlama Stoğu	240	200	-	200	48.500
8 Ocak	Satış	-	-	100	100	-
14 Ocak	Alış	252	160	-	260	40.320
16 Ocak	Alış	236	240	-	500	56.640
22 Ocak	Satış	-	-	220	280	-
25 Ocak	Satış	-	-	160	120	-
30 Ocak	Alış	244	140	-	260	34.160
		972				179.120

Birim Maliyet = $179.120 \div 972 = 184, 279$ TL.
Dönem Sonu Stoğu = $260 \times 184,279 = 47.912,54$ TL.
SMM = $179.120 - 47.912,54 = 131.207,46$ TL.
olacaktır.

Bu yöntem, muhasebe dönemini tek bir zaman dilimi olarak, --örneğin bir aylık zaman dilimi- ele almakta ve satılan malın maliyeti ve dönem sonu stoğu için aynı birim maliyeti hesaplamaktadır (Nikolai ve Bazley, 1988, s.362). Bu yöntem dönem sonu stokları ve gelir için FIFO ve LIFO yönteminin sonuçları arasına düşen bir sonuç üretmektedir. Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Yöntemi cari maliyetlemeye uygun bir stok değerlemesi yapmamakta ve bu yöntemde sonuç piyasa fiyatlarının altında kalmaktadır. Fiyatların yükseldiği dönemde stok maliyetleri yenileme maliyetinin altında kalmakta, fiyatların düştüğü dönemlerde ise yenileme maliyetlerinin üstüne çıkmaktadır (Mosich ve Larsen, 1982, s.323). Bu yöntem maliyet enflasyonu gerçekleşmişse ve stoğa giren malların önemli bir kısmı yükselmiş maliyetlerle olmuşa, cari maliyetlere yaklaşmayı kısmen sağlayabilmektedir (Peker, 1975, s.65). Yöntemde fiyat değişmelerinin etkileri, net kâr ve dönem sonu stokları hesaplanırken net kâr ve dönem sonu stokları arasında eşit olarak paylaşılmaktadır. Fiyat değişimlerinin seyrine bakılmaksızın her elde edinim için aynı ortalama maliyet kullanılmaktadır (Fess ve Warren, 1984, s.250).

3.2.1.1.3. Hareketli Aritmetik Ortalama Maliyetle Değerleme

Bu yöntemde ortalama maliyetler her parti mal stoktan çıkarken tekrarlanarak bulunmaktadır. Yöntem, basit ve ağırlıklı aritmetik ortalamaya oranla daha çabuk ve bir bakıma daha doğru sonuçlar vermektedir. Bu yöntemde temel varsayım, satılan veya üretime verilen her malın satış ya da üretim anında maliyetini bulmaktır. Ancak bu uygulamada, hesap dönemi boyunca mal giriş ve çıkışlarına da bağlı olarak, birden fazla ortalama maliyet elde

edilmektedir. Yöntemin uygulaması ağırlıklı aritmetik ortalamaya oranla daha zor olmaktadır. Özellikle büyük partiler halinde çıkışların yapıldığı iş kollarında yöntemin uygulama olanağı mevcuttur (Peker, 1988, s.83).

Aynı cinsten malın farklı fiyatlarla çok sayıda partiler halinde alımı söz konusu ise, aşırı derecede hesap işleminden kaçınmak için metodun uygulanması basitleştirilebilmektedir. Belirli bir dönem için (örneğin bir ay veya üç aylık bir dönem için) geçerli olmak üzere ortalama maliyet hesaplanmakta ve o dönem içindeki bütün ambar çıkışları bu ortalama maliyet üzerinden değerlendirilmektedir. Eğer, saptanan belirli bir dönem içinde ambardan çıkışlar dönem başındaki stok miktarını aşar veya fiyatlarda büyük dalgalanmalar olursa, bu takdirde yeni bir ortalama maliyet hesaplanması gerekmektedir (Akgüç, 1990, s.69).

Bu yöntemin işletmeler tarafından kullanılabilmesi için sürekli envanter yönteminin uygulanması gerekmektedir. Çünkü, satış veya üretim anında satılan veya üretime verilen malın maliyeti ancak sürekli envanter yöntemi ile bulunabilmektedir.

Ağırlıklı Aritmetik Ortalama Yöntemi sürekli envanter yöntemiyle birlikte uygulandığı zaman, hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yönteminin sonuçlarını verecektir. Sürekli envanter yöntemi uygulandığı zaman her alıştan sonra, mal satılırken veya üretime verilirken yeni bir ağırlıklı ortalama maliyet hesaplanmakta ve satılan miktarlar en son ağırlıklı ortalama maliyetler üzerinden değerlendirilmektedir. Bu nedenle yönteme, hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yöntemi adı verilmiştir (Mosich ve Larsen, 1982, s.323).

Bu yöntem, enflasyonun etkilerini dönem sonu stoğuna en çok yansıtan bir yöntemdir ve FIFO'ya benzer bir sonuç vermektedir. Bu nedenle fiyat yükselmelerinin yaşandığı dönemlerde, satılan malın maliyeti dönem sonu stok maliyetinden daha düşük değerde olacaktır.

Bu yöntemle, devre sonu stok maliyeti ağırlıklı ortalama maliyet yöntemine oranla daha yüksek, dolayısıyla satılan malın maliyeti ise daha düşük çıkacaktır. Bunun sonucunda zahiri kârlar da yükselecektir. Hareketli ağırlıklı ortalama maliyet uygulamasının stok maliyetleri ile cari piyasa fiyatları arasındaki gecikmeyi bir ölçüde kısaltabilmek dışında diğer ortalama yöntemlerinden farklı bir etkinliği bulunmamaktadır (Sayarı, 1981, s.36).

Hareketli ağırlıklı aritmetik ortalama maliyet yöntemini Tablo 3.2'de görüldüğü gibi örnek üzerinde açıklayabiliriz.

TABLO 3.2.
Hareketli Ortalama Maliyet Yöntemine Göre Değerleme

		GİRİŞ			ÇIKIŞ			KALAN		
Tarih	Açıklama	Niktaz	Birim Maliyet	Tutar	Niktaz	Birim Maliyet	Tutar	Niktaz	Birim Maliyet	Tutar
1 Ocak	Başlama Stoğu	2000	20	40.000	-	-	-	2000	20	40.000
12 Ocak	Alış	4000	24	96.000	-	-	-	6000	22.66 ⁽¹⁾	135.960
14 Ocak	Satış	-	-	-	1500	22.66	33.990	4500	22.66	101.970
20 Ocak	Alış	1000	30	30.000	-	-	-	5500	23.99 ⁽²⁾	131.945
21 Ocak	Satış	-	-	-	2000	23.99	47.980	3500	23.99	83.965
22 Ocak	Satış	-	-	-	1000	23.99	23.990	2500	23.99	59.975
24 Ocak	Alış	1000	35	35.000	-	-	-	3500	27.14 ⁽³⁾	94.990
30 Ocak	Satış	-	-	-	1500	27.14	40.710	2000	27.14	54.280

(1) $(40.000+96.000) \div (2000 + 4000) = 22,46$; (2) $(101.970 + 30.000) \div (4500 + 1000) = 23.99$

(3) $(59.975 + 35.000) \div (2500 + 1000) = 27.14$

Ortalama maliyet yöntemleri fiyatları sürekli olarak değişen, düşük maliyetli çok sayıda stokla çalışan işletmeler için avantaj sağlar. Çünkü, bu yöntem oldukça basit ve ucuz bir yöntemdir. Ayrıca, beklenmeyen yüksek ve düşük hammadde fiyatlarının etkilerini minimize etmekte ve geleceğe dönük çalışmalar için sabit maliyet varsayımına imkan tanımaktadır (Hammer, 1991, s.217).

3.2.1.2. Belirli İş Partilerine Göre Değerleme

Stokların maliyet bedeli ile değerlendirilmesinde, satılan malın ve elde kalan stokların ait oldukları alış faturasındaki maliyetleri ile değerlendirilmeleri en gerçekçi yöntemdir. Fakat bu, uygulamada oldukça güçtür. Çünkü, bu yöntemin uygulanması dönem içerisinde satın alınan her parti maldan dönem sonunda ne kadar kaldığının ayrı ayrı saptanabilmesine bağlıdır.

Stokların belirli bir maliyet bedeli ile değerlendirilebilmesi için satın alınan her bir birim malın satın alma fiyatının, yapılan satışların hangi alış değerli olduğunun, mevcut stokların hangi birim maliyetli mallardan kaldığının tesbit edilebilmesi gerekmektedir. Yöntem, stokların değerlemesinde en gerçekçi metod olmasına rağmen, uygulanmasında bazı güçlükler ve imkansızlıklarla karşılaşılabilir. Fiziki özellikleri benzer olan birimleri birbirinden ayırmaya yarayacak özel bir işaret, sembol veya numarası olmayan, değeri az olan malların değerlemesinde belirli iş partilerine göre değerlendirme yönteminin kullanılması imkansızlaşacaktır. Çok çeşitli ve çok sayıda mal satan işletmelerde de dönem sonu stokların hangi partiden kaldığının tesbiti mümkün olmadığından, bu yöntemin uygulanması olanaksız hale gelmektedir (Kızıl, 1994, s.268).

TABLO 3.3.
Belirli İş Partilerine Göre Değerleme

		GİREN			ÇIKAN		
Tarih	Açıklama	Miktar	Fiyat	Tutar	Miktar	Fiyat	Tutar
1 Ocak	Başlama Stoğu	10	20.000	200.000	-	-	-
4 Nisan	Alış	20	25.000	500.000	-	-	-
22 Mayıs	Satış	-	-	-	8	20.000	160.000
10 Eylül	Alış	6	35.000	210.000	-	-	-
30 Kasım	Satış	-	-	-	2	20.000	-
							290.000
10 Aralık	Satış	-	-	-	10	25.000	-
					3	35.000	105.000

Tablo 3.3'de de görüldüğü gibi, işletmenin dönem içerisinde satmış olduğu 8 birim malın 20.000 TL. birim maliyetli dönem başı stoğundan olduğu, 2 birimin yine 20.000 TL. birim maliyetli dönem başı stoğundan, 10 birimin 25.000 TL. birim maliyetli partiden ve 3 birimin ise 35.000 TL. birim maliyetli partiden olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, dönemsonunda elde kalan malların maliyeti aşağıdaki şekilde bulunacaktır.

10 birim 25.000 TL. maliyetli partiden	250.000 TL.
3 birim 35.000 TL. maliyetli partiden	<u>105.000 TL.</u>
Dönem sonu mal stok tutarı	355.000 TL.

Tablo 3.3'den de anlaşılacağı gibi, işletmeye giren malların üretim işlemi boyunca ve satıldığı zamana kadar geçen her aşamada alış maliyetiyle ilişkilendirilmesi gerekmektedir. Bu da, fiziki özellikleri aynı malların numaralandırılması veya kodlanmasını veya ayrı şekilde depolanmasını gerektirmektedir. Eğer, işletmenin mal alışları çok fazla partiler halinde ise, hesap dönemi sonunda hangi parti maldan ne kadar alındığının hesaplanması oldukça güç olacaktır. Bu nedenle, yöntemin uygulanması oldukça güç ve zordur. Yöntemin uygulanabildiği alanlar sınırlıdır. Alışları bir kaç parti ile gerçekleşen; ziynet esyası, taşıt, mobilya gibi malların alım satımı ile uğraşan işletmeler bu yöntemi uygulayabileceklerdir. Bu yöntem malların gerçek akımına bağlı olarak özel eşleştirme yaptığından, nominal gelir kavramıyla tam bir uyum içerisindedir. Bu nedenle, fiyat düzeylerinin yükseldiği dönemlerde satılan mal maliyeti cari maliyetlerin gerisinde kalacağından, bu yöntemi uygulayan işletmede nominal satış kârı gerçek satış kârını aşacaktır. Yöntem alınacak kararlarda işletmeyi yanılgılara sürükleyecektir (Sayarı, 1981, s.33).

3.2.1.3. İlk Giren-İlk Çıkar (FIFO) Yöntemi ile Değerleme

Satılan veya üretime verilen malın gerçek maliyetinin bulunmasındaki güçlükler nedeniyle malın fiziki akımını tahmine dayanan yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan biri de FIFO yöntemidir.

Bu yöntem enflasyonun etkisini en çok kalanlara yansıtan bir yöntemdir. FIFO yöntemi, stoğa ilk giren tarihi maliyetlerin satılan malın maliyetine ilk olarak dahil edildiği ve bunun sonucunda da son fiyatların dönem sonu stoğunda kaldığı varsayımına dayanmaktadır (Riggs, 1994, s.188). Bu yöntem satılan malın maliyetini stoğa ilk giren malın ilk önce satıldığı varsayımına göre hesaplamaktadır. FIFO'da malların çıkışının takvim olarak ilk alımlardan başladığı ve sıranın buna göre devam ettiği düşünülmektedir. Dönem sonunda stok olarak elde kalan mallar tarih olarak en son işletmeye giren mallardır.

FIFO yöntemi, daha çok büyük partiler biçiminde satın alınan ve kullanımın hangi partiye ait olduğu kolaylıkla izlenebilen, nisbeten yüksek değerde malzeme için söz konusu olabilecek bir yöntemdir. Sipariş sayısı fazla ve alış fiyatları değişik olduğu durumlarda yöntem, uygulama bakımından büyük zorluklar göstermektedir. Bu durumda, her parti için ayrı bir stok kartı açılması düşünülebilirse de izleme ve kontrol gene de kolay olmayacaktır (Bursal ve Ercan, 1990, s.95).

TABLO 3.4.
İlk Giren-İlk Çıkar Yöntemine Göre Değerleme

		GİREN			ÇIKAN			KALAN	
Tarih	Açıklama	Birim			Birim			Miktar Tutar	
		Miktar	Maliyet	Tutar	Miktar	Maliyet	Tutar	Miktar	Tutar
1 Ocak	Dön.Başlı Stok	2000	20.000	40.000.000	-	-	-	2000	40.000.000
8 Ocak	Alış	1000	25.000	25.000.000	-	-	-	3000	65.000.000
12 Ocak	Satış	-	-	-	1000	20.000	20.000.000	2000	45.000.000
15 Ocak	Satış	-	-	-	1500	20.000	32.500.000	500	12.500.000
20 Ocak	Alış	3000	27.000	81.000.000	-	-	-	3500	93.500.000
22 Ocak	Alış	500	30.000	15.000.000	-	25.000	-	4000	108.500.000
23 Ocak	Satış	-	-	-	1000	27.000	26.000.000	3000	82.500.000
27 Ocak	Alış	2000	35.000	70.000.000	-	-	-	5000	152.500.000
30 Ocak	Satış	-	-	-	1500	27.000	40.500.000	3500	112.000.000

Tablo 3.4'de de görüleceği üzere, satılan ya da üretime verilen mallar, işletmeye ilk olarak giren malların birim maliyetiyle ve dönem sonu elde kalan stok mevcudu son giren malların maliyetiyle değerlendirilecektir. Yöntemin üstünlüklerinin yanında bir çok eksik yönleri de bulunmaktadır.

FIFO yönteminin en büyük avantajı dönem sonu stoklarının maliyetlerini cari maliyetlere yaklaştırmasıdır. Çünkü yöntemde, en son alımlar dönem sonu stoğunu oluşturmaktadır. Yöntemin en büyük dezavantajı ise, enflasyon nedeniyle oluşan görüntü kârın cari maliyetlerle karşılaştırılmamasıdır. Bu da tablolardaki verilerin bozulmasına neden olmaktadır (Kieso and Weygant, 1980, s.345). Bu yöntem geniş bir uygulama alanı bulmuş stok değerlendirme yöntemlerinden biridir (Finey ve Miller, 1968, s.180).

FIFO Yönteminin Üstünlükleri:

-FIFO yöntemi kolay anlaşılır ve uygulanması basit bir yöntemdir.

-Bu yöntemle yapılan bir değerlendirme sonucunda dönem sonu stokları piyasa fiyatını gösterecektir (Wright, 1994, s.77).

-Bu yöntemde, stokların sırası mantıklı ve sistemattir. Öncelikle, çabuk bozulan malzemenin bir an evvel sarfını sağlamak bakımından sıhhatli bir stok kontrolüne imkan vermektedir (Bursal, 1976, s.98).

-FIFO, en son alınan birimlerin bilançoda gösterilmesini sağlamaktadır. Son alışlar ise cari yenileme maliyetlerini ilk alınan birimlerden daha iyi yansıtmaktadır. Dolayısıyla FIFO yöntemi yatırımcı ve ilgili gruplar için diğer stok değerlendirme yöntemlerine oranla daha yararlı ve anlamlı bilanço değerleri sağlamaktadır (Granof, 1983, s.236). FIFO yöntemi satılan malın maliyetine tarihi maliyetleri yüklediği için, bu yöntemi kullanan işletmeler diğer yöntemlere oranla daha yüksek kâr rakamları rapor etmektedirler. Bu nedenle, bazı işletmeler, mümkün olan en yüksek kârı rapor etmek amacıyla, FIFO yöntemini tercih edebilmektedirler (Meigs ve Meigs, 1993, s.414).

-iyi ve etkin stok yönetimi eski stokların yeni stoklardan daha önce kullanılmasını gerektirmektedir. Örneğin, bir perakendecide raflardaki eski mallar, ön taraflara yerleştirilirken, yeni gelen mallar rafların arkalarına yerleştirilmektedir. Bu nedenle, malların fiziki akımı genellikle, ilk giren ilk çıkar şeklindedir. FIFO da bu varsayıma dayalı olarak çalışan bir yöntemdir (Riggs, 1994, s.189).

-Yöntem, ilk giren ilk çıkar varsayımına dayanan objektif bir yöntemdir ve dönem sonu kâr hesaplamaları üzerinde keyfi düzenlemelere imkan vermemektedir.

FIFO Yöntemine Yapılan Eleştiriler

-Yöntemin en çok eleştirilen yönlerinden birisi, özellikle sürekli fiyat artışlarının olduğu dönemlerde, satılan malın maliyetini -tarihi maliyetleri içerdiği için- düşük göstermek suretiyle dönem sonu kârının yüksek gösterilmesine neden olmasıdır.

-FIFO yöntemi enflasyon dönemlerinde vergi giderlerini ve nakit çıkışlarını arttırmaktadır.

-Yöntem, dönem sonu kârının olduğundan fazla gösterilmek, ve fiktif kârlar üzerinden vergi ve kâr payı ödettirmek, işletmelerin vergi yükünü ve nakit çıkışlarını arttırmak suretiyle zaman içerisinde sermayenin erimesine ve mali yapının zayıflamasına neden olmaktadır.

-Fiyatların yükseldiği dönemlerde, FIFO yöntemi düşük maliyetlerle cari geliri karşılaştırmakta ve yüksek maliyetler dönem sonu stoğu olarak ayrılmaktadır (Dupree ve Marder, 1984, s.335). Diğer bir ifade ile, bu yöntemin uygulanması, enflasyon devrelerinde kârın siskin, durgunluk dönemlerinde ise kârın olduğundan daha az hesaplanmasına yol açmaktadır (Akgüç, 1990, s.63).

Buraya kadar anlatılanları özetlersek, FIFO yöntemi uygulamada basit ve pratik olmasına rağmen, özellikle fiyat seviyesinin yükseldiği dönemlerde, satılan malın maliyetine en eski tarihi maliyetleri dahil ettiği için enflasyon nedeniyle oluşan şişirilmiş gelirlerle tarihi maliyetleri karşılaştıracak, dolayısıyla dönem sonu kârı gerçekte olduğundan fazla görünecektir. Bunun doğal sonucu olarak işletme daha fazla vergi yükü altına girecek ve mali bünyesi zayıflayacaktır.

3.2.1.4. Son Giren İlk Çıkar (LIFO) Yöntemi ile Değerleme

Bu yöntem çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntıları ile ele alınacağından LIFO yöntemi burada kısaca anlatılacaktır.

LIFO yöntemi, satılan veya imalata verilen malların işletmeye en son giren mallardan olduğu varsayımına dayanmaktadır. Adından da anlaşılacağı gibi, FIFO yönteminin tersi bir yöntemdir. Enflasyonun mevcut olmadığı ekonomilerde, bu iki yöntemde benzer sonuçlar vermektedir. Ancak, bir ekonomide enflasyondan söz edildiğinde, her iki yöntem de farklı sonuçlar verecek ve yöntemler arasındaki tercih, hem işletme hem de devletin vergi geliri açısından oldukça büyük bir önem taşıyacaktır.

LIFO yönteminin özellikleri, enflasyon ortamındaki üstünlükleri ve eleştirilen yönleri çalışmanın bir sonraki bölümünde incelenecektir.

3.2.1.5. Ayarlanmış LIFO Yöntemi ile Değerleme

Bu yöntem, LIFO yöntemine yapılan eleştirileri gidermek amacıyla geliştirilmiştir. LIFO yönteminin, dönem sonu stok kalemlerini en eski maliyetlerle değerlemesi, LIFO yönteminin çok eleştirilen özelliğidir. Bu nedenle, ayarlanmış LIFO yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemde göre dönem sonu stokları cari maliyetlere yakın bir değerle değerlendirilmektedir.

Ayarlanmış LIFO yönteminde bilançoda yer alan stoklar bilanço gününe yakın tarihteki maliyet değerleri ile değerlendirilmektedir. Stok hesabı ile bu yeni maliyet arasındaki fark, bilançonun pasifinde "realize edilmemiş kâr" olarak yer almaktadır. Bu yöntem, bilanço kalemlerinde "aynı para değeri ile ifade edilme" yönünde olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Peker, 1988, s.94).

3.2.1.6. Yüksek Fiyatlı Mallar İlk Çıkar (HIFO) Yöntemi ile Değerleme

Yöntemin adından da anlaşılacağı gibi, yüksek fiyatlı malların ilk önce satıldığı veya üretime verildiği varsayımına dayanmaktadır.

Bu yöntem enflasyon dönemlerinde LIFO yöntemine, fiyatların düştüğü dönemlerde ise FIFO yöntemine benzer sonuçlar vermektedir. Uygulaması oldukça güç bir yöntemdir. Çünkü, düşük fiyatlarla ve bir çok partiler halinde alım yapan işletmeler için stokların fiyatlarına göre sınıflanması gerekmektedir.

Bu yöntem, özellikle sipariş üzerine üretim yapan işletmeler tarafından uygulanabilmektedir. Özellikle, kaliteli bir ürünün siparişi alınmışsa, yüksek fiyatlı ilk madde ve malzemenin kaliteli ürünün üretilmesi daha uygun olacaktır.

3.2.1.7. Düşük Fiyatlı Mallar İlk Çıkar (LOFO) Yöntemi ile Değerleme

Yöntem, düşük fiyatlı malların ilk olarak satıldığı veya üretime verildiği varsayımına dayanmaktadır. Bu yöntemde, HIFO yönteminin aksine, düşük fiyatlı mallar ilk önce satılmakta veya üretime verilmektedir. Yöntemin, aynı HIFO yönteminde olduğu gibi, uygulanmasında bir takım güçlükler vardır. Yöntem, enflasyon dönemlerinde FIFO, fiyatların düştüğü deflasyon dönemlerinde ise LIFO yöntemine benzer sonuçlar üretmektedir.

LOFO yönteminde, fiyatların yükseldiği dönemlerde satılan malın maliyeti ilk giren birimlerin tarihi maliyetlerini içereceğinden düşük olacak ve dönem sonu kârı yüksek görünecektir. Dolayısıyla LOFO yöntemi fiyatların yükseldiği dönemlerde FIFO yöntemiyle aynı sonucu verecektir.

Bu yöntem de aynı FIFO yönteminde olduğu gibi sipariş üzerine üretim yapan işletmeler tarafından uygulanabilmektedir. Özellikle, düşük kaliteli bir ürünün siparişi alındığında, düşük fiyatlı ilk madde ve malzemedeki düşük kaliteli ürünün üretilmesi daha uygun olmaktadır.

3.2.1.8. İlk Gelecek İlk Çıkar (NIFO) Yöntemi ile Değerleme

Bu yöntem, yerine koyma değeri ile değerlendirme yönteminin bir başka uygulama şekli olmaktadır. Yeni giren ilk çıkar yönteminde üretime verilen, satılan mallar ve dönem sonunda mevcut stoklar yeni alınacak malın fatura fiyatı ile değerlendirilmektedir. Bu yöntemde, satılan veya kullanılan malların maliyeti ile dönem sonunda kalan stokların maliyet değeri fiilen katlanılan harcamaya göre değil, tahmin edilen en son fiyatlara göre hesaplanmaktadır (Kızıl, 1994, s.278).

Bu yöntemde göre değerlendirme yapabilmek için en son yapılacak alım siparişlerinin verileri mutlaka mevcut olmalıdır (Inman, 1993, s.24). Çünkü, yöntemin işleyişi yeni alınacak malın fiyatının tahminine dayanmaktadır.

Yöntemin dayandığı varsayım, yerine koyma ile değerlendirme yöntemine benzemekle birlikte, NIFO yöntemi sadece satılan mallarla sınırlı kalmamakta, dönem sonu stoklarını da ilk gelecek olan partinin birim maliyeti üzerinden hesaplamaktadır. Yenileme maliyeti ise sadece satılan malları yerine koyma maliyetiyle değerlendirmektedir.

Yöntem, en son alınan birim fiyatı değerlendirme ölçüsü olarak kabul ettiğinden, satılan malın maliyetini LIFO'ya benzer şekilde hesaplamaktadır. Ancak, LIFO'dan farklı olarak dönem sonu stoklarını da en son giren birimlerin fiyatı ile değerlendirmektedir.

Yöntem, geleceğin belirsizliği, gelecekte oluşacak fiyatların tahmininde karşılaşılan güçlükler nedeniyle sınırlı bir uygulama alanına sahip olmuştur.

Bu yöntem, gerçekte enflasyon sorununa karşı öne sürülmüş en son değerlendirme yöntemlerinden biridir (Peker, 1975, s.71).

3.2.1.9. Standart Maliyet Yöntemi ile Değerleme

Standart maliyet yöntemi ile değerlendirme, mamüllerin ve genel olarak bütün stok kalemlerinin önceden belirlenen birim maliyetle değerlendirilmesidir. Bu yöntem, üretim faaliyetlerinin etkinliğinin ölçülebilmesi, maliyetlerin daha iyi kontrol edilebilmesi ve muhasebede daha az çaba harcama amaçları için geliştirilmiş bir usuldür. Söz konusu değerlendirme yönteminde stokta mevcut malların maliyetlerinin tesbiti ve belirli bir dönemde satılan malların maliyetinin hesaplanması için, hammadde, yarımamüller ve mamüller için önceden standart birim maliyetleri kullanılmaktadır. Standart birim maliyetinin saptanmasında geçmiş yıllar maliyet ortalaması, bilimsel olarak saptanmış normlar, dikkatle yapılmış maliyet tahminleri ve üç yaklaşımında sentezi kullanılabilir (Akgüç, 1990, s.70-71).

Standart maliyet yöntemi özellikle çok çeşitli materyal, işlem ve üretimin söz konusu olduğu işletmeler için oldukça kullanışlıdır. (Hongern ve Foster, 1987, s.520).

Buraya kadar anlatılan değerlendirme yöntemleri maliyetler fiili olarak ortaya çıktıktan sonra uygulanan yöntemlerdir. Standart maliyetle değerlendirme ise daha çok üretim işletmelerinde uygulanan, kontrol ve karlılığı yükseltme amaçlı bir yöntemdir. Standart maliyet yöntemi dışındaki stok değerlendirme yöntemlerinin amacı gerçek maliyetleri bulmak ve gerçek kar rakamlarına ulaşmaktır. Diğer bir ifade ile, standart maliyet yöntemi dışındaki yöntemler gerçek kâr rakamlarına ulaştıracak maliyetleme yapmayı amaç

edinmişlerdir. Standart maliyet yöntemi ise geleceğe dönük, kontrol ve verimliliği arttırıcı bir maliyetleme yapmayı amaçlamaktadır.

Bu yöntemde hammadde, yarımamüller ve mamül mallar standart maliyet üzerinden değerlendirilmektedir. Eğer gerçek maliyetle standart maliyet arasında önemli bir farklılık varsa, stok maliyetleri gerçek maliyetlere göre düzeltilmelidir. Aksi takdirde, gelir tablosunda net kâr, bilançoda ise stoklar yanlış değerlerle gösterilecektir (Kieso and Weygandt, 1980, s.356).

Standart birim maliyetle değerlendirme sonucunda stokların gerçek maliyetleri ile standart maliyetleri arasında genellikle bir fark oluşmaktadır. Dönem sonunda bu farklar kâr-zarar hesabına, satılan malın maliyetine veya her ikisine orantılı olarak aktarılmalıdır.

Standart maliyet sisteminin bir işletmede uygulanabilmesi için aşağıdaki koşullar aranmaktadır (Bursal ve Ercan, 1990, s.333).

- 1) Mamüllerin cinsi, miktarı ve imalat yöntemleri standart ölçüler kullanmaya elverişli olmalıdır,
- 2) İşletmenin muhasebe organizasyonu, böyle bir sistemi uygulayabilecek yeterlilikte olmalıdır,
- 3) Kullanılan üretim faktörleri standartlaştırmaya elverişli olmalıdır.

Mevzuatımıza göre, vergi açısından sadece fiili maliyet uygulanabilecektir. Bundan dolayı işletmeler dönem sonu karını ve stok değerlerini, fiili maliyet esaslarına göre hesaplamalıdır ve mali tablolarına yansıtmalıdırlar. Dolayısıyla, standart maliyetleri uygulayan bir işletme vergi açısından hesaplarını fiili maliyetlere göre yapmalıdır.

3.2.2. Piyasa Fiyatı ile Değerleme

Buraya kadar ele alınan stok değerlendirme yöntemleri maliyet esasını temel alan yöntemlerdir. Bu bölümde ise piyasa fiyatı temeline dayanan yöntemler incelenecektir.

Piyasa fiyatı temeline dayanan yöntemlerin temel amacı cari yenileme maliyetini tesbit etmektir. Bu yöntemler piyasa fiyatından kâr marjını ve satış giderlerini düştükten sonra yerine koyma maliyetini bulmaya çalışmaktadır.

Piyasa fiyatıyla değerlendirme (yerine koyma maliyeti) yöntemi işletmelere düzeltilmiş stok maliyetlerini karşıladıktan sonra, hala normal bir brüt kar marjı kazanmalarına izin vermektedir (Mosich ve Larsen, 1982, s.330).

İyi bir değerlendirme yönteminden beklenen, satılan veya üretime verilen maliyetleri olabildiğince fiyatlardaki değişikliklerle uydurabilmektir. Buraya kadar ele alınan yöntemler içerisinde bu amaca en çok yaklaşan yöntem LIFO yöntemidir. Ancak, bu yöntemde bile maliyetlerin pazardaki fiyat değişikliklerini tam olarak yansıtabilmesi mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, piyasa değeri temeline dayanan çeşitli yöntemler geliştirilmiştir (Bursal ve Yücel, 1990, s.98).

Genellikle iki piyasa değeri hesaplanmaktadır. Bunlar;

(i) Yerine koyma maliyeti olarak adlandırılan mevcut stokları yenilemenin cari maliyeti,

(ii) Net gerçekleştirilebilir değer olarak adlandırılan, tahmini satış fiyatından imalatı tamamlama ya da elden çıkarma giderleri düşüldükten sonra kalan değerdir. Hangi değerlendirme yönteminin uygulanacağını seçimi genellikle stokların niteliğine bağlıdır. Üretim sürecinin başlangıcında yerine koyma maliyeti kolayca elde

edilebilir olduğundan, hammadde stokları yerine koyma maliyetiyle değeri lenebilmektedir. Mamül mallar ise üretim sürecinin sonunda oldukları ve belli bir takım işlemlerden geçtikleri için genellikle net gerçekleşebilir değerle değerlendirilebilmektedir (Crandall, 1990, s.241-242).

Net gerçekleşebilir değer yöntemi birçok varsayım (tahmin) yapılmasını gerektirmektedir. Özellikle enflasyon dönemlerinde, yöntemin gerektirdiği farklı tahminlerin yapılmasında karşılaşılan güçlükler ve tahminlerin geçerliliklerini yitirmeleri gibi bir takım sorunlar, yöntemin sınırlı bir uygulama alanı bulmasının sebeplerindendir.

Cari yenileme maliyeti ise stokları değerlemede cari maliyetleri temel almaktadır. Bu yöntemde göre kâr, satış gelirleriyle malların yenilenmesi için gerekli olan maliyetin karşılaştırılması yoluyla bulunmaktadır. Örneğin, 120 milyon TL'na malolan stoğun bir yıl sonra maliyeti 160 milyon TL'na yükselmiştir. Eğer, stok 200 milyon TL'na satılmışsa tarihi maliyet sistemine göre kâr 40 milyon TL, elde bulundurma kazancı ise 40 milyon TL. olacaktır. Cari yenileme maliyetine göre kâr, satıştan elde edilen hasılat ile yenileme maliyeti karşılaştırıldığı için elde bulundurma kazancı ile gerçek satış kârını ayırmak mümkün olacaktır.

Bu yöntemler sınırlı bir uygulama alanı bulmuşlardır. Ancak, yöntem cari piyasa fiyatlarını maliyetlere yüklemek gibi bir üstünlüğe sahiptir. Dolayısıyla işletmenin sermayesi paranın satınalma gücünün düştüğü dönemlerde miktar olarak korunabilecektir.

Yenileme maliyeti yönteminde karşılaşılan en önemli sorun, yenileme maliyetinin objektif biçimde belirlenememesidir. Özellikle, değerlendirme anındaki piyasa maliyetini saptamak zor olacaktır. Borsaya kayıtlı mallarda cari yenileme maliyeti için

borsa fiyatının ölçü olarak alınması yararlı olacaktır. Piyasası açıklık ve kesinlik kazanmamış mal stokları için, elbette subjektif bir kısım değerlendirmelerin, değerlemeyi yapacak kişiden kişiye ve firmadan firmaya farklılıklar göstermesi önlenemeyecektir (Peker, 1975, s.92).

3.2.3. Maliyet Bedeli veya Piyasa Fiyatından Düşük Olanı ile Değerleme

Bu yöntemde stok hem maliyet hem de piyasa fiyatı ile değerlendirilmekte ve bu fiyatlardan hangisi düşük ise değerlemeye o fiyat esas alınmaktadır.

Genel kabul görmüş muhasebe prensiplerinden biri, fiyat yükselmelerinin neden olduğu kazançların stoklar satılana kadar tanınmayacağıdır. Buna rağmen, stok fiyatlarının düşmesi nedeniyle oluşan kayıplar, fiyatların düştüğü, kayıpların olduğu muhasebe dönemlerinde dikkate alınmaktadır. Bu bakımdan muhasebenin muhafazakârlık ilkesine uygunluğu nedeniyle, Maliyet Bedeli veya Piyasa fiyatından Düşük Olanı ile Değerleme Yöntemi geliştirilmiştir (Mosich ve Larsen, 1982, s.330). Diğer bir ifade ile, stokların fiyatlarının yükselmesinden doğan kâr, stoklar satılmadan önce dikkate alınmazken, fiyat düşmelerinden doğan muhtemel kayıplar satışlar yapılmadan, kayıpların olduğu muhasebe döneminde dikkate alınmaktadır.

Maliyet veya piyasa fiyatından düşük olanı ile değerlendirme yöntemi üç şekilde uygulanmaktadır (Akgüç, 1990, s.74, Seiler, 1968, s.288):

1) Tüm stok kalemleri için maliyet bedelleri ve piyasa fiyatları ayrı ayrı karşılaştırılmakta ve bunlardan hangisi daha düşük ise, o değerlendirmeye esas alınmaktadır.

2) Stokun tamamının maliyet bedeli ve piyasa fiyatı ile değerlendirilerek karşılaştırması yapılmaktadır.

3) Stok kalemleri sınıflandırmaya tabi tutulup, ana gruplar altında toplanarak, maliyet bedeli ve piyasa değeri karşılaştırması yapılmaktadır.

Olkemizde bu yöntem, bazı koşulların varlığı altında uygulama alanı bulmuştur. Vergi Usul Kanunu'nun 274'ncü maddesine göre, satılan emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla düşüklük gösterdiği hallerde mükellefler maliyet bedeli yerine emsal bedelini uygulayabilmektedirler.

TABLO 3.5.
Maliyet Bedeli ve Piyasa Fiyatından Düşük Olanı ile Değerleme

Stok Kategorileri	Maliyet Değeri	Piyasa Değeri	Stok Çeşitlerine Göre Değer.	Stok Gruplarına Göre Değer.	Stokları Bir Bütün Olarak Değ.
No:1 Stok A...	12.000	18.000	12.000		
Stok B...	20.000	19.000	19.000		
Toplam	32.000	37.000		32.000	
No:2 Stok C....	30.000	34.000	30.000		
Stok D....	40.000	28.000	28.000		
Toplam	70.000	62.000		62.000	
Genel Toplam	102.000	99.000			99.000
Stok Değerleme			89.000	94.000	99.000

Görüldüğü üzere stok çeşitlerine göre değerlendirme, en düşük maliyeti verirken, stokların bir bütün olarak değerlendirilmesi en yüksek maliyeti vermektedir.

Yöntemin en çok eleştirilen yönü, yöntemin tek taraflı olarak işlemesidir. Çünkü, sadece düşüşler ve kayıplar dikkate alınırken kazançlar gözönünde bulundurulmamaktadır. Bu durum

uygun görülme bile, muhasebenin muhafazakârlık ilkesi tarafından doğrulanmaktadır. Bazı muhasebeciler, yerine koyma maliyetinin stoğun tarihi maliyetinden yüksek olduğu zamanlarda da piyasa fiyatının esas alınması görüşünü savunmaktadırlar. Ancak, bu yöntem genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri tarafından tarihi maliyet ilkelerine ters düştüğü için uygun görülmemiştir (Nikolai ve Bazley, 1988, s.398).

Yöntem bazı yazarlar ve uygulamacılar tarafından henüz kesin olarak uğranılmamış bir zararın hesaplara geçirilmesine olanak verdiği için eleştirilmektedir. Yöntem hakkında ileri sürülen diğer bir eleştiri de, piyasa fiyatı düştüğü için dönem sonunda düşük bir değerle değerlendirilmiş olan malların fiyatları, gelecek hesap döneminde yükseldiği takdirde işletmenin izleyen dönemde de aşırı, gerçekçi olmayan bir satış kârı elde etmiş gibi görünmesidir (Akgüç, 1990, s.75).

Yöntem, uygulamada bir takım karmaşıklıklara sebep olmaktadır. Çünkü, bazı stokların maliyeti, piyasa fiyatından yüksek ise bunlar maliyet değeriyle değerlendirilecek, buna karşılık maliyeti piyasa fiyatından düşük olanlar ise, piyasa fiyatıyla değerlendirilecektir. Dolayısıyla, işletmede birden fazla stok değerlendirme yöntemi uygulanacaktır.

Enflasyon dönemlerinde, bu yöntemle göre, eğer değerlemesi yapılan malın kendi değeri de enflasyonla beraber yükseliyorsa, piyasa fiyatının kullanılması sözkonusu olmayacaktır. Eğer enflasyona rağmen, malın fiyatı düşüyorsa piyasa fiyatı kullanılabilir ama, bu durumda, stok maliyetini düşürme gibi bir sonuç yaratabilmektedir (Sayarı, 1981, s.38).

Kısaca yöntem, enflasyon ortamında, enflasyonun sebep olduğu fiyat yükselmelerine rağmen, stokları düşük maliyetle değerlendirmekte ve stok maliyetlerini azaltıcı etki yapmaktadır.

3.2.4. Diğer Yöntemler ile Değerleme

Bu bölümde ele alınacak yöntemler; Brüt Kâr Yöntemi, Perakende Satış Fiyatı Yöntemi ve Temel Stok Değerleme yöntemidir.

3.2.4.1. Brüt Kâr Yöntemi ile Değerleme

Brüt kâr veya brüt kâr marjı, satış gelirleriyle satılan malların maliyeti arasındaki farktır. Brüt kâr yüzdesi ise, aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Crandall, 1990, s.244);

$$\text{Brüt Kâr Oranı} = \frac{\text{Brüt Kâr}}{\text{Satışlar}} \times 100$$

Bu yöntem (1) stok maliyetlerini kontrol etmek ve geçerliliklerini doğrulamak, (2) stok değerleme için gerekli olan bilgiler mevcut olmadığı veya bulunmadığı zaman stok değerlerini tahmin etmek, (3) fiziksel sayımla, stok değerleri arasındaki farkları tahmin etmek açısından yararlanılan bir yöntemdir (Mosich ve Larsen, 1982, s.363).

A. Satışlar Ozerinden Brüt Kâr Yüzdesi ile Değerleme

Brüt kâr yönteminde önceki dönem gelir tablosu esas alınarak hesaplanan brüt kâr yüzdesi, cari dönem net satışlarına uygulanmak suretiyle stok maliyetlerinin tahmin edilmesinde uygulanmaktadır. Yöntem, aşağıda belirtilen bazı durumlar için uygulanabilmektedir:

- Deprem, yangın gibi sebeplerle bozulan, tahrip olan stokların maliyetlerinin belirlenmesinde,
- Satış bütçesinden, satılan malın maliyeti ve dönem sonu stok değeri bütçesi elde etmesinde,
- Eksik muhasebe kayıtlarından stok maliyetlerinin tahmin edilmesinde,

- Eksik muhasebe kayıtlarından stok maliyetlerinin tahmin edilmesinde,
- İç ve dış denetçilerin fiziksel stoklardan veya sürekli envanter sisteminden elde edilen stok değerlerinin uygunluğunu kontrol etmelerinde uygulanabilmektedir.

Yöntem, cari dönemdeki brüt kâr oranının önceki dönem veya dönemlerdeki orandan farklı olmadığı varsayımına dayanmaktadır. Yöntemin uygulanması 4 aşamada gerçekleşmektedir (Nikolai ve Bazley, 1988, s.401);

1. Aşama: Önceki dönem brüt kârının önceki dönem satışlarına bölünmesiyle tarihi brüt kâr oranının tesbit edilmesi,
2. Aşama: Tarihi brüt kâr oranının cari satışlara uygulanması suretiyle cari dönem brüt kârının tesbit edilmesi,
3. Aşama: 2. aşamada tesbit edilen brüt kâr cari dönem satışlarından çıkarılmak suretiyle dönemin satılan malın maliyetinin bulunması,
4. Aşama: Dönem sonu stok maliyetlerini bulmak için satılan malın maliyetinin satılabilir mallar maliyetinden çıkarılması.

Buraya kadar anlatılanları Tablo 3.6'daki örnek üzerinde bir kez daha açıklayalım.

TABLO 3.6.
Brüt Kâr Yöntemine Göre Stok Değerleme

Dönem Başı Stoğu	200.000 TL.
Dönem İçi Net Alışlar	1.800.000 TL.
Net Satışlar	2.600.000 TL.
Satışlar Üzerinden Brüt Kâr Oranı	%40
DÖNEM SONU STOK MALİYETİNİN HESAPLANMASI	
Dönem Başı Stoğu	200.000.000
Dönem İçi Alışlar	<u>1.800.000.000</u>
Satılabilir Mallar Maliyeti	2.000.000.000
(-) Satılan Malın Maliyeti	
Net Satışlar	2.600.000.000
Brüt Kâr Oranı	<u>0.40</u>
Brüt Kâr	1.040.000.000
Satılan Malın Mal. (2.600.000.000-1.040.000.000)	<u>(1.560.000.000)</u>
Dönem Sonu Stoğu	440.000.000

Tablo 3.6'daki işlemde kısaltmalara gidilebilmektedir. Brüt kâr, net satışların %40'ı olduğuna göre, satılan malın maliyeti net satışların %60'ı olacaktır. Dolayısıyla satılan malın maliyeti, doğrudan hesaplanabilmektedir (2.600.000.000x0,60:1.560.000.000 TL).

Buraya kadar anlatılan stokların satışlar üzerinden brüt kâr yüzdesi ile değerlendirilmesi yöntemidir. Yöntemde, ayrıca satılan malın maliyeti üzerinden belli bir kâr yüzdesine göre değerlendirme yapılabilmektedir.

B. Satılan Malın Maliyeti Üzerinden Belli Bir Kâr Yüzdesi ile Değerleme

Burada, brüt kâr oranı satış fiyatı üzerinden değil, satılan malın maliyeti üzerinden hesaplanmaktadır. Her iki yöntemin brüt kâr oranları arasındaki genel ilişki aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır.

Brüt Kârın Net
Satışlara Oranı=

Satılan Malın Maliyeti Üzerinden Brüt Kâr Oranı

$\frac{\text{Satılan Malın Maliyeti Üzerinden Brüt Kâr Oranı}}{1+\text{Satılan Malın Maliyeti Üzerinden Brüt Kâr Oranı}}$

Örneğin, satılan malın maliyeti üzerinden brüt kâr oranı %25 ise brüt kârın net satışlara oranı = $0,25 \div (1+0.25) = 0,20$ olarak bulunur. Sonra, Brüt Kâr Yöntemi Tablo 3.6'daki gibi uygulanır.

Brüt Kâr yönteminden elde edilen sonuçların doğruluğu brüt kâr yüzdesinin doğruluğuna bağlıdır. Ancak yöntem, brüt kâr marjı ile çalışan perakendeci ve toptancı işletmeler için önerilmektedir.

Bir işletmede birden fazla mal üretiliyor veya çeşitli mallar satılıyor ve her bir mal türünde de brüt satış kârı oranı farklı ise, dönem sonu stok değerinin tahmininde sözkonusu yöntemin her bir mal grubu için ayrı ayrı uygulanması gerekmektedir. Bu yöntem yardımı ile dönem sonu stoklarının değerinin saptanması, ancak brüt satış kârı oranının değişmemesi halinde gerçekçi olmaktadır (Akgüç, 1990, s.77).

3.2.4.2. Perakende Satış Fiyatı Yöntemi ile Değerleme

Bu yöntem özellikle perakendeciler tarafından kullanılmaktadır. Aralıklı envanter yönteminde satılan malın maliyeti, satılabilir malların maliyetinden dönem sonu stok maliyetini çıkarmak suretiyle hesaplanmaktadır. Perakende satış fiyatı yönteminde ise satılabilir malların satış fiyatları üzerinden muhasebe kayıtları yapılmakta ve dönemin satışları satılabilir mallar toplamından çıkarılarak dönem sonu stokları satış fiyatları üzerinden bulunmaktadır. Daha sonra, satış fiyatlarıyla hesaplanan stoklar maliyet yüzdesiyle carpılarak tahmin edilen maliyet seviyesine düşürülmektedir (Mosich ve Larsen, 1982, s.355).

Perakende satış fiyatı yöntemi, ortalama maliyet, FIFO ve LIFO maliyet akımı varsayımları esasına göre uygulanabilmektedir. Yöntemin uygulanması aşağıda belirtilen bilgileri gerektirmektedir (Nikolai ve Bazley, 1988, s.404):

1. Dönem başı stok maliyeti ve perakende satış fiyatı,
2. Dönem içi alışlar maliyeti ve perakende satış fiyatı,
3. Satış fiyatındaki, yükselmeler ve indirimler dolayısıyla oluşan değişiklikler,
4. Satışlar.

Yöntem aşağıdaki verileri kullanarak bir örnek üzerinde açıklanmıştır:

	Maliyet Değeri	Perakende Satış Fiyatı Değeri
Dönem Başı Stok	200.000.000	340.000.000
Dönem İçi Alışlar	1.000.000.000	1.660.000.000
Satışlar		1.660.000.000

TABLO 3.7.
Perakende Satış Fiyatı Yöntemine Göre Değerleme

	Maliyet Değeri	Perakende Satış Fiyatı Değeri
Dönem Başı Stok	200.000.000	340.000.000
Dönem İçi Alışlar	1.000.000.000	1.660.000.000
Satılabilir Mallar	1.200.000.000	2.000.000.000
	1.200.000.000	
Maliyet-Perakende Fiyat Oranı=	$\frac{1.200.000.000}{2.000.000.000}$	= 0.60
(Eksi) Satışlar		<u>(1.600.000.000)</u>
Dönem Sonu Stoğu (Perakende Satış Fiyatı ile)		<u>400.000.000</u>
Dönem Sonu Stoğu Maliyet Fiyatı ile (400.000.000x0,60)=		<u>240.000.000</u>

Bu yöntem, stokların belli bir yüzdesi üzerinden hesaplandığı için, brüt kar yöntemine benzemektedir. Ancak, bu yöntemde cari dönem verileri üzerinden yüzde hesaplarırken, brüt kâr yönteminde brüt kâr yüzdesi geçmiş dönem verileri üzerinden hesaplanmaktadır.

Yöntemin Ostünlükleri

1. Yöntem, fiziksel stok sayımı yapmadan dönem içerisinde finansal raporların hazırlanmasına imkan vermektedir.
2. Yöntem özellikle çok küçük ve çeşitli mal bulunduran işletmelerde muhasebe kayıt işlemlerini kolaylaştırmaktadır.
3. Bu yöntemin, kayıt düzeni olmaktan öteye, firmanın çeşitli bölümleri düzeyinde etkin bir denetleme aracı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yolla stok düzeylerinin, ne aşırı finansman yüküne neden olacak kadar yüksek, ne de satışta kesilmelere neden olacak kadar düşük kalmaması sağlanmaktadır (Peker, 1975, s.83).

Aşağıda perakende satış fiyatı ile değerlendirme yönteminin, ortalama maliyet, FIFO ve LIFO maliyet akımı varsayımıyla birlikte uygulanması örneklerle açıklanacaktır.

1. Ortalama Maliyet: Yöntemde, dönem başı stoğunun maliyet ve perakende değerleri, fiyat yükselmeleri ve indirimleri maliyet- perakende oranına dahil edilmektedir.

X perakende işletmesine ait veriler aşağıdaki gibidir.

	Maliyet	Perakende
Dönem Başı Stoğu	20.000.000	35.000.000
Dönem İçi Alışlar	40.000.000	80.000.000
Net Fiyat Yükselmeleri (Mark-up)	-	5.000.000
Net Fiyat İndirimleri (Mark-Down)	-	(10.000.000)
Satılabilir Mallar	-	110.000.000
Satışlar		(66.000.000)
Dönem Sonu Stoğu (Perakende Fiyatlarıyla)		<u>44.000.000</u>

TABLO 3.8.
Perakende Satış Fiyatı Ortalama Maliyet Yöntemine Göre
Stok Değerleme

	Maliyet Değeri	Perakende Satış Fiyatı Değeri
Dönem Başı Stoğu	20.000.000	35.000.000
Dönem İçi Alışlar	<u>40.000.000</u>	80.000.000
Net Fiyat Yükselmeleri		5.000.000
Net Fiyat İndirimleri		<u>(10.000.000)</u>
Satılabilir Mallar	60.000.000	110.000.000
	60.000.000	
Maliyet-Perakende Fiyat Oranı =	$\frac{60.000.000}{110.000.000}$	= 0.545
(Eksi) Satışlar		<u>(66.000.000)</u>
Dönem Sonu Stoğu (Perakende Fiyatla)		44.000.000
Dönem Sonu Stoğu		
Ortalama Maliyet		
(0,545 x 44.000.000) =	<u>23.980.000</u>	

2. **FIFO:** Bu yöntemde dönem başı stoklarının maliyet ve perakende değeri hesaplama dışı bırakılmaktadır.

TABLO 3.9.
Perakende Satış Fiyatı-FIFO Yöntemine Göre Değerleme

	Maliyet Değeri	Perakende Satış Fiyatı Değeri
Dönem İçi Alışlar	40.000.000	80.000.000
Net Fiyat Yükselmeleri		5.000.000
Net Fiyat İndirimleri		<u>(10.000.000)</u>
	<u>40.000.000</u>	<u>75.000.000</u>
	40.000.000	
Maliyet-Perakende Oranı=	$\frac{40.000.000}{75.000.000}$	= 0.533
Dönem Başı Stoğu	<u>20.000.000</u>	<u>35.000.000</u>
Satılabilir Mallar	60.000.000	110.000.000
Eksi Satışlar		<u>(66.000.000)</u>
Dönem Sonu Stoğu (Perakende Fiyatla)		44.000.000
Dönem Sonu Stoğu FIFO Maliyetiyle (0,533 x 44.000.000) =	<u>23.452.000</u>	

Tablo 3.9'dan maliyet-perakende oranınının 0,533 olduğu ve dönem sonu stoklarının ise 23.452.000 TL. olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, satılan malın maliyeti 60.000.000-23.452.000=36.548.000 TL. olacaktır. Yöntemde, ilk giren stokların dönem içerisinde satıldığı varsayılmaktadır.

3. LIFO: Yöntemde, hem dönem başı stoğu, hem de dönem içi alışlar için ayrı ayrı maliyet-perakende oranı hesaplanmaktadır. Aynı verileri kullanarak perakende satış-LIFO yöntemini uygularsak Tablo 3.10'daki sonuçlar elde edilecektir.

TABLO 3.10.
Perakende Satış Fiyatı-LIFO Yöntemine Göre
Stok Değerleme

	Maliyet Değeri	Perakende Satış Fiyatı Değeri
Dönem Başı Stoğu	20.000.000	35.000.000
Maliyet-Perakende Oranı= $\frac{20.000.000}{35.000.000} = 0.57$		
Dönem İçi Alışlar	40.000.000	80.000.000
Net Fiyat Yükselmeleri (Markups)		5.000.000
Net Fiyat İndirimleri (Markdowns)		<u>(10.000.000)</u>
Maliyet-Perakende Oranı= $\frac{40.000.000}{75.000.000} = 0.533$ (Alışlar İçin)		<u>75.000.000</u>
Satılabilir Mallar	60.000.000	110.000.000
(Eksi) Satışlar		<u>(66.000.000)</u>
Dönem Sonu Stoğu (Perakende Fiyatı ile)		<u>44.000.000</u>
Dönem Sonu Stoğu (LIFO Maliyeti ile)		
35.000.000 x 0,57=		19.950.000
9.000.000 x 0.533		<u>4.792.000</u>
		24.747.000

Örnek incelediğinde, LIFO yöntemi dönem sonu stoğunun değerini en az olarak vermemektedir. Çünkü, dönem içi alışların maliyet-perakende oranı, dönem başı stoğunun maliyet-perakende oranından daha azdır. Bunun nedeni ise, dönem içinde fiyat düşmeleri nedeniyle yapılan büyük fiyat indirimleridir. Fiyatların yükseldiği dönemde perakende satış-LIFO yöntemi en düşük dönem sonu stok değerini verecektir.

Özellikle perakende satış-LIFO yöntemi enflasyon döneminde yararlı bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Ancak hiç bir perakende satış yöntemi maliyet enflasyonunu tam anlamıyla zamanlı ve yeterli bir şekilde aktaramamaktadır. Yöntem, tarihi

maliyetler kullanıldığı için hem dönem sonu stoklarının hem de satılan malın maliyetinin değerlendirilmesindeki gerçek değeriyle gösterilmesine imkan vermemektedir (Peker, 1975, s.84).

3.2.4.3. Temel Stok Yöntemi ile Değerleme

Yöntem, işletmenin faaliyetlerine devam edebilmesi için devamlı olarak en az seviyede bulundurulması gerekli, önceden belirlenmiş bir stok miktarı varsayımına dayanmaktadır. Bu yöntemde, temel stok seviyesinden yükselmeler geçici yükselme varsayılmakta ve cari yerine koyma maliyetiyle değerlendirilmektedir. Temel stok seviyesinden düşmeler de cari yenileme maliyetiyle satılan malın maliyetine yüklenmektedir (Mosich, 1989, s.412).

Temel stok değeri, işletmenin normal faaliyetlerini sürdürebilmesi için devamlı olarak en az seviyede bulundurması gerekli önceden saptanmış belirli bir stok miktarının, en düşük ortalama birim maliyetle veya en düşük yerine koyma birim maliyeti ile değerlendirilmesi neticesi bulunan değerdir. Bu değerlendirme yöntemi, stokları en düşük değer ile değerlendirildiğinden bilançoda stokların düşük değerle yer almasını ve buna bağlı olarak gizli ihtiyat ayrılmasını mümkün kılmaktadır (Kızıl, 1994, s.278).

Yöntem, en düşük stok seviyesini duran varlık gibi kabul etmekte ve fiyat hareketlerini dikkate almamaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi yöntem, normal stok seviyesinde yükselmeler geçici olarak kabul edilmekte ve yükselmelere LIFO, FIFO, ortalama maliyet yöntemlerinden biri seçilerek cari maliyetleri yüklemektedir. Normal stok seviyesinden düşmeler ise, cari yenileme maliyetiyle işlem görmekte ve satılan malın maliyetine yüklenmektedir.

Örneğin; 5000 birim temel stok ayıran bir işletmenin, dönem sonunda elinde 6000 birim stok bulunduğunu varsayalım. Temel stoğun birim maliyeti 3800 TL'dir. Kullanılabilecek stoğun maliyeti ise, 4150 TL'dir. Bu durumda, işletmenin elinde bulundurduğu stok;

Temel Stok	(5000x3800)	19.000.000
Temel Stoktan Geçici Yükselmeler	(1000x4150)	<u>(4.150.000)</u>
Dönem Sonu Stoğu		23.150.000 TL.

olacaktır.

Eğer, temel stok miktarı 7.000 birim ise 6.000 birim dönem stoğunun maliyeti;

Temel Stok	(7.000x3.800)	26.600.000
Temel Stoktan Geçici Yükselmeler	(1.000x4150)	<u>(4.150.000)</u>
Dönem Sonu Stoğu		22.450.000 TL.

olacaktır.

Yöntem, cari maliyetlerle cari gelirleri karşılaştırdığı için LIFO yöntemine benzemektedir. Her iki yöntemde de, cari maliyetleri üretim maliyetlerine veya satılan malın maliyetine yüklemek suretiyle görünen karları gerçek kârlara yaklaştırmaya çalışmaktadır. Ancak, yöntemin LIFO'dan farklı yönleri de bulunmaktadır. Her şeyden önce temel stok yöntemi, LIFO'dan farklı olarak, "temel bir stok miktarının varlığı" varsayımına dayanmaktadır. Yöntemin LIFO'dan farklı diğer bir yönü ise, temel stoğu en düşük maliyetle değerlemesidir ve stokların depoya giriş sırası, bu yöntem için önemli değildir.

Temel stok yöntemi, özellikle enflasyon dönemlerinde, temel stokları en düşük maliyetle değerlediği için satılan malın maliyetine, cari maliyetleri yükleyecektir. Dolayısıyla, cari

maliyetlerle cari gelirler karşılaştırılacak ve enflasyon nedeniyle oluşan görünen kârlar, gerçek kâr rakamlarına yaklaştırılacaktır.

Buraya kadar, yapılan açıklamalarla, stok değerlendirme amacıyla uygulanan çeşitli yöntemler incelenmiştir. Bu yöntemlerden bazıları geniş bir uygulama alanı bulmalarına rağmen, bazıları ise uygulamalarında karşılaşılan güçlükler nedeniyle sadece, literatürde üzerinde tartışılan yöntemler olarak kalmaktan ileriye gidememişlerdir.

3.3. STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN İŞLETMELERİN MALİ TABLOLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Özellikle, stok seviyesindeki değişimler ve ekonomideki fiyat dalgalanmaları, farklı stok değerlendirme yöntemlerinin farklı sonuçlar vermesine neden olmaktadır.

İşletmelerin seçtikleri ve uyguladıkları stok değerlendirme yöntemleri doğrudan işletme karını etkilemektedir. Örneğin, fiyatların yükseldiği dönemlerde LIFO yöntemi, FIFO yönteminden daha az bir kar rakamı göstermekte ve dönem sonu stoklarını en eski maliyetle değerlemektedir.

3.3.1. Stok Değerleme Yöntemlerinin, SMM'nin Hesaplanmasına ve Brüt Satış Karınının Tesbiti Üzerine Etkileri

Bilindiği üzere kâr, kısaca gelir ve giderler arasındaki olumlu farktır. Bütün işletmeler, hesap dönemi sonunda mevcutlarını, alacaklarını ve borçlarını tesbit ettikten sonra, bunları para cinsinden değerlemek suretiyle dönem içindeki ticari faaliyetin kârla mı yoksa zararla mı kapatıldığını ölçmek durumundadır (Şeker, 1994, s.92). İşletmelerin amacı, doğru gelir

rakamlarını karşılaştırmak suretiyle, gerçek kâr rakamlarına ulaşmaktır. Gerek ticaret, gerekse de imalat işletmesi olsun birçok işletmenin amacı mal alım-satımı veya mal üretim-satımı yapmak suretiyle kâr elde etmektir. Değerleme anındaki, işletmenin elinde bulundurduğu stokların hangi maliyetlerle değerlendirileceği, işletme kârının tesbit edilmesinde, oldukça önemlidir. İşletme kârının tesbit edilmesinde stok değerlendirme yöntemleri büyük bir rol oynamaktadır. İşletmelerin uyguladıkları, stok değerlendirme yöntemleri SMM'ni ve dolayısıyla dönem karını etkileyecektir. Özellikle, fiyatların yükseldiği dönemlerde, farklı stok değerlendirme yöntemleri farklı sonuçlar verecek ve dönem karını etkileyecektir. Fiyatların değişmediği ekonomilerde ise, farklı değerlendirme yöntemlerine hiç ihtiyaç duyulmayacaktır.

Enflasyon dönemlerinde, sürekli olarak fiyatlar genel seviyesinin yükselmesi ve Klasik Muhasebe ilkelerine göre, işletmelerin tarihi maliyetleri esas almaları, işletmelerin fiktif kar elde etmelerine ve bu kar üzerinden vergi ve kar payı ödemelerine neden olmaktadır. Enflasyon dönemlerinde, işletmelerin dönem sonunda elde ettikleri kârlar, stok kârlarını ve faaliyet kârlarını içermektedir. Stok kârları, stok maliyetlerinin arttığı dönem boyunca, stokların elde bulundurulması sonucunda oluşmakta ve stokların satıldığı anda, stoğun tarihi maliyetiyle cari maliyeti arasındaki fark elde bulundurma karını vermektedir. Dolayısıyla, özellikle genel fiyat seviyesinin yükseldiği dönemlerde, gerçek kârı bulmak oldukça büyük bir sorun olmaktadır. Buna ek olarak, uygulanan farklı stok değerlendirme yöntemleri de değişik sonuçlar vermektedir. Bazı stok değerlendirme yöntemleri, dönemin gerçek kârına yakın sonuçlar verirken, diğerleri farklı sonuçlar verebilmektedir. Örneğin; LIFO stok değerlendirme yöntemi, SMM'ne en son giren malların maliyetini yüklemek suretiyle cari gelirlerle cari giderleri

karşılaştırmakta ve elde bulundurma kazançlarını dönem kârına ilave etmekten kaçınmaktadır.

Farklı stok değerlendirme yöntemlerinin farklı sonuçlara neden olduğunu ve dönem kârını ne yönde etkilediklerini basit bir örnek yardımıyla açıklayabiliriz.

Örneğin; aralıklı envanter yöntemi uygulayan bir işletmede dönem başı ve dönem sonu stokları, dönem içinde satın alınan mallar ve birim fiyatları aşağıdaki gibidir:

	Birim	Birim/Fiyat (TL)	Toplam (TL)
Dönem Başı Stoğu	2.000	20.000	40.000.000
Dönem İçi Alışlar			
1.4.1995	800	27.500	22.000.000
15.5.1995	1500	30.000	45.000.000
30.9.1995	900	35.000	31.500.000
15.12.1995	<u>1200</u>	40.000	<u>48.000.000</u>
	6.400		186.500.000
Dönem Sonu Stoğu 31.12.1995	2200 birim		
Dönemin Satış Tutarı		250.000.000 TL'dir.	

Bu bilgileri kullanarak, FIFO, LIFO ve Ağırlıklı Ortalama Maliyet Yöntemlerinin kullanılması halinde elde edilecek sonuçlar şöyledir:

TABLO 3.11.
FIFO, LIFO ve AO Yöntemlerine Göre Hazırlanmış
Karşılaştırılmalı Gelir Tabloları

	FIFO (TL)	LIFO (TL)	AO (TL)
Satışlar	250.000.000	250.000.000	250.000.000
(-)SMM			
Dönem Başı Stoğu	40.000.000	40.000.000	40.000.000
Dönem İçi Alışlar	<u>146.500.000</u>	<u>146.500.000</u>	<u>146.500.000</u>
Satılabilir Mallar			
Maliyeti	186.500.000	186.500.000	186.500.000
(-) Dönem Sonu Stoğu	<u>82.500.000</u>	<u>45.500.000</u>	<u>64.109.375</u>
Satılan Malın Maliyeti	<u>(104.000.000)</u>	<u>(141.000.000)</u>	<u>(122.390.625)</u>
Kâr	146.000.000	109.000.000	127.609.375

LIFO Satılan Malın Maliyeti > AO Satılan Maliyeti > FIFO
Satılan Malın Maliyeti

Örnekte görüldüğü üzere, en düşük kâr rakamını LIFO yöntemi vermektedir. LIFO yöntemi, cari maliyetleri SMM'ne yüklemek suretiyle kâr rakamlarını en düşük değerle göstermektedir. FIFO yöntemi ise, en yüksek kâr rakamlarını verirken, Ağırlıklı Ortalama Yöntemi, FIFO ve LIFO yönteminin sonuçları arasında bir kâr sonucu vermektedir.

Enflasyon dönemlerinde FIFO yönteminin kullanılması, örnekte de görüleceği üzere, maliyetlerin düşük fiyatlarla hesaplanmasına ve işletmenin kârının zahiri olarak şişmesine yol açacaktır. Bu zahiri kâr ise, işletmenin aşırı vergi ödemesine sebep olacaktır. LIFO yöntemi ise, FIFO'nun tersi yönde sonuçlar verecektir. LIFO yöntemi, bir tarihi maliyet yöntemi olmasına rağmen, elde bulundurma kârlarını dönem kârlarına dahil etmemektedir (Zeff ve Keller, 1985, s.330). Dolayısıyla, fiyatların yükseldiği dönemlerde, LIFO yöntemini uygulayan mükellefler, düşük kâr rakamları elde ettikleri için daha az vergi ödeyeceklerdir. LIFO ve FIFO yöntemlerinin işletme sonuçları üzerindeki etkilerini Tablo 3.12'de olduğu gibi özetleyebiliriz.

TABLO 3.12.
FIFO ve LIFO Yöntemlerinin İşletme Sonuçları
Özerindeki Etkileri

	FIFO	LIFO
Satılan Malın Maliyeti	Düşük	Yüksek
Dönem Sonu Stoğu	Yüksek	Düşük
Kâr	Yüksek	Düşük
Vergi	Yüksek	Düşük
Kâr Payı	Yüksek	Düşük

Kaynak: Ayten Ersoy, "Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemlerinin Seçimi", Vergi Sorunları Dergisi, Kasım-Aralık 1994, s.72.

Buraya kadar anlatılanları özetleyecek olursak, farklı stok değerlendirme yöntemleri farklı sonuçlar vermektedir. Stok seviyesinin ve fiyat düzeyinin değişmesi farklı stok değerlendirme yönteminin geliştirilmesini gerektirmiştir. Değişik stok değerlendirme yöntemleri, satılan malın maliyetini farklı şekilde hesaplamaktadır. Satılan malın maliyetinde meydana gelen farklılığa göre işletmede meydana gelen kâr, vergi ve kâr payları farklılık gösterecektir.

3.3.2. Stok Değerleme Yöntemlerinin İşletme Mali Tablolarının Özerine Etkileri

Bilindiği gibi, gelir tablosu ve bilanço, işletmelerin temel mali tablolarıdır ve stok değerlendirme yöntemlerinin, işletmelerin mali tabloları üzerinde önemli etkileri mevcuttur.

Stok değerlendirme yöntemleri, gelir tablosu üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Çünkü, stok değerlendirme yöntemleri, gelir tablosunun en büyük gider kalemi olan, satılan malın maliyeti kalemini hesaplamak suretiyle gelir tablosunda yer alan kâr rakamlarını ve gelir tablosu esas alınarak yapılan önemli işletme kararlarını etkilemektedir. Gelir tablosunda, değişik stok

değerleme yöntemleri farklı kâr rakamlarının rapor edilmesine ve dolayısıyla farklı vergi ve kâr payı ödemeleri yapılmasına neden olmaktadır.

Stok değerleme yöntemlerinin bilanço üzerindeki etkileri ise, dönem sonu stoklarının bilançoda yer alması nedeniyle oluşmaktadır. Bilançonun işletmenin gerçek değerini yansıtması ancak, bilanço da yer alan kalemlerin cari para değeriyle gösterilmesine bağlıdır. Dolayısıyla, seçilen ve uygulanan stok değerleme yöntemleri, işletmenin bilançolarında stokların ve stoklarla ilgili olan diğer bilanço kalemlerinin gerçek değeriyle gösterilmesi üzerinde oldukça etkilidir. Stok değerleme yöntemleri, bilançoyu ve bilanço baz alınarak yapılan işletme kararlarını etkilemektedir. Özellikle, enflasyon dönemlerinde, bilanço ve gelir tablosuna dayanılarak yapılan analizler, yıllar itibari ile yapılan karşılaştırmalar ve alınan kararlar seçilen ve uygulanan stok değerleme yöntemlerinden önemli derecede etkilenmektedir. Bu nedenle çalışmada, enflasyon dönemlerinde stok değerleme yöntemlerinin, stokların baz olarak kabul edildiği analizlere etkileri incelenecektir.

3.3.2.1. Stok Değerleme Yöntemlerinin Likidite Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri

Likidite durumunun analizi, işletmelerin kısa vadeli borçlarını idame yeteneğinin ve yeterli seviyede işletme sermayesinin olup olmadığının analizidir. Likidite durumunun analizi, döner varlıklarla, kısa vadeli borçların karşılaştırılması suretiyle yapılmaktadır. Döner varlıklar; kasa, banka, alacaklar ve stoklardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, işletmede uygulanan stok değerleme yöntemi, bu analizi etkileyecektir.

Likidite analizinde genellikle cari oran kullanılmaktadır. Cari oran, dönen varlıkların kısa vadeli borçlara bölünmesi suretiyle elde edilmektedir. Farklı stok değerleme yöntemlerine göre bulunan dönem sonu stok tutarları, cari oranın payında farklı tutarlarda yer alacağı için, farklı oran değerleri elde edilecektir. Aynı şekilde, işletme sermayesi dönen varlıklarla kısa vadeli borçlar arasındaki fark olduğundan, stok değerleme yöntemleri işletme sermayesini de etkileyecektir.

İşletme, stok değerlemesini FIFO yöntemine göre yaptığında cari oran LIFO ve Ağırlıklı Ortalama Maliyet yöntemine göre yüksek çıkacaktır. İşletme sermayesi ise FIFO yöntemi uygulandığında, LIFO ve Ağırlıklı Ortalama Maliyet yöntemine göre daha yüksek olacaktır (Karakaya, 1989, s.58). Ayrıca, işletmedeki farklı değerleme yöntemleri cari oranı değiştirirken, aynı sektördeki işletmeler arasında anlamlı bir karşılaştırma imkânını da ortadan kaldırmaktadır (Sayarı, 1981, s.45).

3.3.2.2. Stok Değerleme Yöntemlerinin Borçlanma Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri

Stok Değerleme Yöntemleri SMM ve dönem sonu stoklarını belirlemek suretiyle işletme mali tablolarını ve bu tablolara dayanarak yapılan analizleri etkilemektedir. Borçlanma durumunun analizi de işletmenin uyguladığı stok değerleme yönteminden etkilenmektedir.

Aktif yapısı içinde dönen varlıklarının payı yüksek olan işletmeler finansmanda daha fazla yabancı kaynak kullanabilmektedirler (Akgüç, 1989, s.38). Stok değerleme yöntemleri dönem sonu stoğunu belirlemek suretiyle dönen varlık toplamını etkilemektedir. LIFO yöntemini uygulayan işletmelerin dönem sonu stoğu az çıkacağı için dönen varlık toplamı da az

olacaktır. Böylece, işletmelerin borçlanma imkanları da azalacaktır. FIFO yönteminde ise tam tersi olacaktır.

İşletmeler, stoklarını güvence olarak göstermek suretiyle (emtia karşılığı) borçlanma yoluna gidebilmektedirler (Akgüç, 1989, s.467). Dolayısıyla, stokların büyüklüğüne göre borç sağlama imkanı artmaktadır. LIFO yöntemi dönem sonu stoğunu az gösterdiği için LIFO yöntemini uygulayan işletmelerin borç sağlama imkanı azalacaktır. FIFO yöntemini uygulayan işletmeler için ise tam tersi sonuçlar sözkonusu olacaktır.

İşletmelerin borçlanma durumlarının analizinde, cari oran, mali yapı oranları ve kârlılık oranları önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bu oranlar stok değerlendirme yöntemlerinden büyük ölçüde etkilenmektedir. Cari oran, işletmelerin kısa vadeli borç idame yeteneğinin ve yeterli seviyede işletme sermayesinin olup olmadığının analizinde kullanılmaktadır. Değişik stok değerlendirme yöntemleri ise, bu oranın farklı çıkmasına neden olmaktadır.

İşletmelerin kısa vadeli borç ödeme gücünü belirten cari rasyo, alacaklılardan işletmeye verebilecekleri kısa vadeli borç miktarını belirleyen güvenlik derecesini göstermek suretiyle, verilebilecek borç miktarının saptanmasında büyük rol oynamaktadır (Tuan, 1978, s.76).

LIFO yönteminde, dönem sonu stokları tarihi değerlerle görünmektedir. Zaman geçtikçe ve enflasyon devam ettikçe bilançoda rapor edilen stoklar artan bir şekilde pazar değerlerinden sapmaktadır. Bu ise, zaman içerisinde cari oranın düşmesi sonucunu vermektedir (Stickney, 1993, s.382). FIFO yönteminde ise, tam tersi sonuçlar elde edilmektedir. Cari oranın yanında, stok devir hızı işletmelerin borçlanma durumunun

analizinde kullanılmaktadır. Stok devir hızı yüksek olan işletmeler daha kolay borç bulabilmektedir. LIFO yönteminde, stok devir hızı yüksek, FIFO'da ise düşük çıkacaktır.

Stok devir hızının yanısıra, stoklar/Net İşletme Sermayesi oranı da incelenmelidir. Bu oran net işletme sermayesinin ne kadarının stoklara bağlanmış olduğunu göstermektedir. Oranın yüksek olması işletmede stok düzeyinin yükseldiğini ve gerektiğinden daha fazla miktarda stok bulunduğunu göstermektedir (Tuan, 1978, s.95). Bu oran LIFO yönteminde düşük, FIFO yönteminde yüksek çıkacaktır.

İşletmenin mali yapısı analizinde kullanılan (Borçlar/Aktif Toplamı oranı) işletmenin borçlanma durumunun da göstergesidir. Stok değerlendirme yöntemleri toplam aktifi belirlemek suretiyle bu oranı da etkilemektedir. LIFO yöntemine göre bu oran büyük, FIFO yöntemine göre küçük çıkacaktır.

İşletmenin borçlanma durumunun analizinde kârlılık oranlarından olan (Satılan Malin Maliyeti/Net Satış Tutarı) oranı kullanılmaktadır. Bu oran, LIFO yönteminde yüksek, FIFO yönteminde ise düşüktür.

3.3.2.3. Stok Değerleme Yöntemlerinin Faaliyet Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri

İşletmelerin faaliyet durumunun analizinde, stoklarla ilgili faaliyet oranları oldukça önemlidir. Çünkü, stoklar işletmenin kuruluş amacını da yansıtan bir özellik taşımaktadırlar. Bu yüzden faaliyet durumunun analizinde kullanılan oranlar, genellikle stok hareketleri etrafında toplanmaktadır (Hiçşasmaz, 1982, s.77). Faaliyet oranları içerisinde, stok devir hızı ve stoklara yapılan yatırımı gösteren oranlar yer almaktadır. Stok

devir hızı, stokların bir faaliyet dönemi içerisinde kaç defa satıldığı ve tekrar yenilendiğini ifade etmektedir. Oran, satılan mal maliyetinin ortalama stoğa bölünmesi suretiyle bulunmaktadır. Değişik stok değerlendirme yöntemleri, farklı stok devir hızları vermektedir.

İşletme stoklarının değerlemesinde kullanılan farklı stok değerlendirme yöntemleri, likidite analizinde olduğu gibi, faaliyet durumu analizinde kullanılan oranların da farklı çıkmasına neden olmaktadır. FIFO yöntemi uygulandığında, söz konusu oranlar diğer stok değerlendirme yöntemlerine göre daha düşük çıkmaktadır (Karakaya, 1989, s.58).

3.3.2.4. Stok Değerleme Yöntemlerinin Kârlılık Durumunun Analiz Sonuçları Üzerine Etkileri

Kârlılık durumunun analizi, bir işletmenin brüt satış kârının, işletmenin faaliyet ve diğer giderlerini karşıladıktan sonra işletmeye yeterli kâr sağlayacak düzeyde olup olmadığının analizidir. Kârlılık durumu analizinde özellikle, satılan malın maliyeti oldukça büyük bir önem taşımaktadır. Çünkü, brüt satış kârı oranı, brüt satış kârının net satışlara bölünmesiyle bulunabileceği gibi satılan malın maliyeti kullanılarak da bulunabilmektedir. Eğer, satış hasılatının değişmesini kabul edersek, elde edilecek satış kârı satılan malın maliyetine göre farklılık gösterecektir. Çünkü, net satışlarla satılan malın maliyeti arasındaki fark brüt satış kârıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi brüt kâr, net satışlarla, satılan malın maliyeti arasındaki farktır. Bundan dolayı, FIFO yöntemi uygulandığında, kâr kalemi kullanılarak yapılan analiz sonuçları yüksek çıkacaktır. Ayrıca, farklı stok değerlendirme yöntemlerinin farklı analiz sonuçlarını vermesinin yanında,

maliyet esasına dayalı stok değerleme yöntemlerinin, enflasyon dönemlerinde cari maliyetleri yansıtması da analizlerde önemli bir sorun olarak ortaya çıkacaktır (Karakaya, 1989, s.59).

3.4. KULLANILACAK STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİNİN SEÇİMİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

İşletmeler, kendi yapılarına ve amaçlarına en uygun olan stok değerleme yöntemini seçmeli ve uygulamalıdır. Aksi takdirde, işletme açısından istenmeyen ve amaçlanmayan sonuçlar elde edilecektir. İşletmeler, stok değerleme yöntemlerini seçerken bir takım faktörleri gözönünde bulundurmaları zorundadırlar. Bu faktörler, aşağıda sırayla belirtilmiştir (Sayarı, 1981, s.31; Akgüç, 1990, s.79):

1. Seçilen stok değerleme yöntemleri işletme stoklarının niteliğine ve özelliğine uygun olmalıdır.

2. Stok değerleme yöntemleri işletmenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar ve endüstri kolundaki uygulamalar gözönünde bulundurulurken seçilmelidir.

3. Stok değerleme yöntemlerinin seçiminde, "dönem kârının gerçeğe en yakın olarak hesaplanması" faktörü gözönünde bulundurulmalıdır.

4. Seçilen stok değerleme yöntemi işletmenin mali durumunu gerçeğe en yakın olarak tesbit edilmesini sağlamalıdır.

5. Seçilen stok değerleme yönteminin uygulanması basit ve kolay olmalı, stokların değerlendirilmesi için katlanılan zorluklar ve harcanacak zaman, sağlanacak fayda ile karşılaştırılmalı, yani fayda-maliyet analizi yapılmalıdır.

6. Seçilen stok değerlendirme yöntemi, stokların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasına imkân vermelidir.

7. Seçilen stok değerlendirme yöntemi, gelecek hesap dönemlerinin kârlarının gerçeğe yakın bir şekilde tahmini için faydalı bir araç olmalıdır. Hesap dönemi sonundaki mal mevcudu, gelecek hesap dönemine devredilmekte ve gelecek hesap dönemi için potansiyel bir gider oluşturmaktadır. Gelecek hesap dönemine devredilen stokların değerinin düşük veya yüksek gösterilmesi, o hesap döneminin kârını da etkilemektedir.

8. Seçilen stok değerlendirme yöntemi objektif olmalı, hesap dönemi sonuçlarını yapay biçimde etkileme ve kârı olduğundan yüksek veya düşük gösterme amacı güden işlemlerin yapılmasına imkân vermemelidir.

9. Seçilen ve uygulanan stok değerlendirme yöntemi, işletme yöneticilerine, gelecekteki faaliyetlerin planlaması için gerekli bilgileri tam ve doğru olarak sağlamalıdır. Stokların devir hızı, kârlılık ve likidite analizinde stok kalemleri baz alınarak yapılan çeşitli oranlar ve benzeri bilgiler, geçmiş dönem sonuçlarının değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik planların hazırlanması açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

İşletmeler stok değerlendirme yöntemlerini seçerken yukarıda gösterilen kriterleri gözönünde bulundurmalı, kendi bünyelerine ve amaçlarına en uygun stok değerlendirme yöntemini seçmelidirler. Özellikle, enflasyon ortamında değerlendirme yöntemlerinin seçimi daha da önem kazanmaktadır. Ayrıca, işletmeler yöntemler arasından seçim yaparken, ne kadar kâr ve kâr payı belirleyecek, ne kadar vergi verecek ve dönem sonu stokları ile satılan malın maliyeti, mali tablolarını nasıl etkileyecek gibi konuları araştırmalıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ENFLASYON ORTAMINDA STOKLARI LIFO YÖNTEMİ İLE DEĞERLEMENİN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Çalışmanın, üçüncü bölümünde stok değerlendirme yöntemleri işleyişleri ve enflasyon ortamındaki etkileri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ise, 4008 Sayılı kanun'la 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren uygulanabileceği belirtilen Son Giren İlk Çıkar (LIFO) stok değerlendirme yöntemi incelenecektir. LIFO yönteminin tanımı ve işleyişi üzerinde durulduktan sonra özellikle enflasyon ortamında LIFO yönteminin etkileri, enflasyon ortamındaki üstünlükleri ve yöntemle yapılan eleştiriler ele alınacaktır.

4.1. STOK DEĞERLEME YÖNTEMİ OLARAK LIFO

4.1.1. LIFO'nun Tanımı

LIFO yöntemi, dünya'da ve özellikle Amerika'da oldukça geniş bir uygulama alanı bulmuş ve enflasyon ortamındaki etkileri literatürde sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Ülkemizde ise uygulanmasına 4008 Sayılı Kanun ile 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren izin verilmiş böylece enflasyon muhasebesi açısından bir adım daha atılmıştır.

Bu yöntem, üretime verilen veya satılan malların, en son alınan partiden olduğu, hesap dönemi stoklarının ise, satın alınan veya üretilen en eski partilerden kaldığı varsayımına dayanmaktadır. Dolayısıyla, bu yöntemde, çıkışlar en son satın alınan veya üretilen malların maliyetine göre değerlendirilmektedir.

LIFO yöntemi işletmeden çıkan malları yenileme maliyetine yakın bir maliyetle, işletmede kalan stokları ise yenileme maliyetinden daha düşük bir maliyetle değerlemektedir (Costales ve Szurovy, 1994, s.36). Gerek LIFO yönteminde gerekse FIFO yönteminde, unutulmaması gereken nokta, varsayılan maliyet akımlarının, malların fiziki akışlarına paralel olması zorunluluğunun olmadığıdır. Örneğin, bir işletmede malların fiziki akımı, ilk giren-ilk çıkar şeklinde olması, stok maliyetlerinin LIFO yöntemine veya ortalama maliyet yöntemine göre hesaplanmasına engel teşkil etmemektedir (Brigham ve Knechel, 1990, s.266). Eğer bir işletmede stok maliyetleri LIFO yöntemine göre hesaplanıyorsa ve malların fiziki akımı da son giren ilk çıkar şeklindeyse, bu durumda gerçek maliyet yöntemiyle aynı sonuç elde edilecektir.

LIFO yönteminin, enflasyon dönemlerinde cari maliyetleri satılan malın maliyetine yansıttığı ve enflasyonun kâr rakamları üzerindeki etkilerini minimuma indirdiği, literatürde bir çok yazar tarafından ileri sürülmüştür. Bu özelliği nedeniyle yöntem, özellikle Amerika'da geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

4.1.2. LIFO Yönteminin Çeşitleri

Temel yapısı aynı olmakla beraber birbirinden farklılık gösteren çeşitli LIFO yöntemleri mevcuttur. LIFO yöntemi, farklı bakış açılarına göre aşağıdaki şekilde sınıflandırılmıştır (Peker, 1975, s.101).

Kapsamlarına Göre	Tüm Stoklara Uygulanan LIFO Kısmen Uygulanan LIFO
Temel Aldığı Ölçülere Göre	Miktar Hareketlerini Temel Alan LIFO Değer Hareketlerini Temel Alan LIFO
Maliyet Saptama Zamanına Göre	Her Çıkışta Maliyetleme Her Ay Sonunda Maliyetleme Hesap Dönemi Sonunda Maliyetleme
Maliyete Temel Alınan Değere Göre	Alış Partileri Sırasıyla Değerleme Ay Ortalaması ile Değerleme En Yakın Fatura ile Değerleme
Finansal Tablolara Yansıtılma Açısından	Normal LIFO Ayarlanmış LIFO
Kullanıldıkları Alanlara Göre	Sanayi de LIFO Toptan İşlerde LIFO Perakende Satışlarda LIFO

ŞEKİL 4.1. LIFO Yönteminin Sınıflandırılması

-Kapsamlarına Göre LIFO Yöntemleri: LIFO yöntemleri, tüm stoklara uygulanabileceği gibi stokların sadece bir kaçına uygulanabilmektedir.

V.U.K.'nun 260 maddesinde; değerlendirme de, iktisadi kıymetlerin her birinin tek başına nazara alınacağı belirtilerek, teamülen aynı cinsten sayılan malların ve düşük kıymetli müteferrik eşyanın toplu olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir. Bu hüküm karşısında mükellefler bazı mal veya mal gruplarını LIFO yöntemiyle değerlerken bazı mal gruplarını da başka bir değerlendirme yöntemiyle (örneğin; ağırlıklı ortalama ile veya emsal bedeli ile) değerleyebileceklerdir (Şeker, 1994, s.97). Dolayısıyla, işletmeler LIFO yöntemini tüm stoklarına uygulayabilecekleri gibi sadece stokların bir kısmına uygulayabileceklerdir.

-Temel Aldığı Ölçülere Göre LIFO Yöntemleri: LIFO yönteminde, miktar hareketleri esas alınabileceği gibi, diğer hareketleri de esas olarak alınabilir. Genellikle, LIFO yöntemi miktar hareketlerini temel olarak almakta ve son giren mal miktarından satış ve üretim yapıldığı varsayımına dayanmaktadır.

Ancak, stok hareketlerinin ve çeşitlerinin çok olduğu durumlarda işletme stokları, sanki bir çeşit stok gibi gruplandırılarak bir stok havuzu oluşturulur ve bu stoklar tamamen global değerler üzerinden LIFO yöntemiyle değerlendirilebilir (Halperin, 1979, s.60). Bu yöntem genellikle perakendeci işletmelerde uygulanmaktadır.

-Maliyet Saptama Zamanlarına Göre LIFO Yöntemleri: Stok maliyetleri, farklı zaman aralıkları gözönüne alınarak saptanabilir. LIFO yönteminde, maliyetler her stok çıkışında tesbit edilebileceği gibi ay sonlarında veya bir hesap dönemi sonunda maliyetler tesbit edilebilir. elbette ki, maliyet anlayışı açısından en iyi maliyetleme zamanı, her çıkışta maliyetleme olacaktır. Ancak, stokların hareketi çok sık ve stok çeşidi çok fazla ise, her çıkışta maliyetleme yönteminin uygulanması oldukça güç olabilmektedir. Bu durumda bazı işletmeler işlemi basitleştirmek amacı ile ay sonlarında veya hesap dönemi sonunda maliyetleme yapabilmektedirler.

-Maliyete Temel Alınan Değere Göre LIFO Yöntemleri: Maliyete temel alınan değere göre LIFO yöntemi 3 gruba ayrılabilir. Bunlar; Alış Partileri sırasıyla değerlendirme, ay ortalaması ile değerlendirme, en yakın fatura ile değerlendirme'dir. Alış partileri ile maliyetlemede, en son parti maliyetinden başlanarak maliyetleme yapılmaktadır. Maliyet saptama zamanına göre, alış partileri dikkate alınarak maliyetleme yapılmaktadır. Örneğin, her çıkışta maliyetleme yapılıyorsa, çıkıştan bir önce giren malın maliyetinden başlanarak maliyetleme yapılmaktadır.

En yakın fatura ile değerlemede, değerleme gününde en yakın stok girişinin maliyetinden başlanarak maliyetleme yapılmaktadır.

Ay ortalaması ile değerlemede, her ayın bir ortalama maliyeti bulunmakta ve ay sonlarında maliyetleme yapılmaktadır (Peker, 1975, s.106-107).

-Finansal Tablolara Yansıtılma Açısından LIFO Yöntemleri: LIFO yönteminin finansal tablo üzerindeki bir takım olumsuz etkilerini gidermek amacıyla ayarlanmış LIFO yöntemi geliştirilmiştir.

LIFO yöntemi, son giren malların maliyetini satılan malın maliyetine yüklemekte ve dönem sonu stoklarını ilk giren mallar oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bilançoda dönem sonu stokları en eski maliyet değerleriyle gösterilmektedir. LIFO yönteminin bu sakıncasını gidermek amacıyla, Ayarlanmış LIFO yöntemi geliştirilmiştir.

Ayarlanmış LIFO yöntemi ile, bilançoda yer alan stok kalemlerinin en eski değerle gösterilmesi nlenmeye çalışılmıştır. Yöntemde, dönem sonu stokları bilanço gününe yakın tarihteki maliyet değerleri ile değerlendirilmektedir. Dönem sonu stoklarının cari maliyet değerleri ile LIFO'ya göre saptanmış tarihi maliyetleri arasındaki fark, bilançonun pasifinde "gerçekleşmemiş kr" olarak tutulmakta ve ertesi dönem, söz konusu stoklar satıldığında hesap czlerek kâr-zarar hesabına o dönemin gerçekleşmiş kârı olarak kaydedilmektedir (Akdoğan, 1980, s.84).

-Kullanıldıkları Alanlara Göre LIFO Yöntemi: LIFO yöntemi farklı alanlarda kullanılabilir. Yöntem, hem sanayi işletmelerinde hem de ticaret işletmelerinde uygulanabilir. Ayrıca, toptancı ve perakendeci işletmelerde LIFO yöntemini uygulayabilmektedirler. LIFO yöntemi ise, kullanıldığı alanlara göre farklılık gösterebilmektedir.

4.1.3. LIFO Yönteminin Enflasyon Ortamında Sağladığı Yararlar

Özellikle fiyat genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde LIFO yöntemi diğer yöntemlere oranla daha gerçekçi kâr rakamlarını vermektedir.

LIFO yöntemi dönem sonu stoklarını en eski değerlerle ölçmekte ve bu da satılan maliyetinin yüksek, kârın ise düşük çıkmasına neden olmaktadır (Walgenbach ve Diğerleri, 1984, s.323). Enflasyon ortamında LIFO'nun üstünlükleri şöyledir:

-LIFO yöntemi, cari geliri, cari maliyetlerle karşılaştırmaktadır: Stok değerlemenin amacı, satış gelirleriyle alınan veya üretilen malların maliyetlerini karşılaştırmaktır. LIFO yönteminin en önemli amacı ise, cari satış gelirleriyle, satın alınan veya üretilen malların cari maliyetlerini karşılaştırabilmektir (Granof, 1983, s.240). LIFO yönteminde en son alınan malın maliyeti satılan malın maliyetine yüklenmektedir.

Fiyatların yükseldiği dönemlerde, LIFO yöntemi en son alınan malın maliyetini satılan malın maliyetine yüklediği için FIFO ve ortalama maliyet yöntemine göre en yüksek satılan malın maliyeti rakamlarını vermektedir (Morse ve Richardson, 1983, s.123). Cari satışlarla cari maliyetlerin karşılaştırılması, işletmede, sağlıklı üretim, yatırım, pazarlama ve fiyatlama kararlarının alınmasını sağlamaktadır (Riggs, 1994, s.188).

-LIFO yöntemi, enflasyon nedeniyle oluşan stok kârlarının dönem kârı içindeki oranını azaltmaktadır; LIFO yöntemi, enflasyon nedeniyle oluşan elde bulundurma kazançlarını gelir hesapları dışında tutmaktadır (Dopuch ve Pincus, 1988, s.31).

Stok kârları enflasyon nedeniyle stok maliyetlerinin arttığı dönemlerde, stok bulundurmada dolaylı oluşmaktadır. Stok Kârı, stoğun cari maliyeti ile tarihi maliyeti arasındaki farktır. LIFO yöntemi son giren malın maliyetini satılan malın maliyetine yüklediği için dönem kârı içerisindeki elde bulundurma kârının azalmasını sağlayacaktır. Örneğin; işletme 1.000.000 TL'dan 100 birim mal almış ve 1.200.000 TL. satmıştır. Ve satılan stokları 1.200.000 TL'dan yenilemiştir. Bu durumda, eğer stoklar FIFO'ya göre değerlendirilirse dönem sonu stoğunun birim fiyatı 1.200.000 TL, satılan malın birim maliyeti 1.000.000 TL. olacak ve işletme dönem sonunda 20.000.000 TL. kâr rakamı rapor edecektir. Eğer işletme LIFO yöntemini uygularsa, bu durumda satılan malın birim maliyeti 1.200.000 TL. olacak ve işletme sıfır lira kâr rapor edecektir. Böylece, LIFO yöntemi dönem kârı içerisindeki stok kârlarının oranını azaltacak ve nominal kârların gerçek kârlara yaklaşmasını sağlayacaktır.

LIFO yöntemi, özellikle finansal analiz açısından FIFO ve Ortalama Maliyet Yöntemine göre daha sağlıklı kâr rakamları vermektedir (Granof, 1983, s.243).

-LIFO yöntemi, işletmede daha akılcı kararların alınmasını sağlamaktadır; LIFO yöntemi kâr adı ile, aslında "satın alma gücü" ile ifade edilebilecek sermaye paylarının kısmen de olsa firma dışına gitmesini önlemektedir. Böylece yöneticiye kâr dağıtımı, vergi, ücret politikası, fiyat ve yatırım politikaları gibi belli başlı alanlarda daha rasyonel kararlar alma olanağı sağlamaktadır (Peker, 1988, s.88).

-LIFO yöntemi, enflasyon dönemlerinde vergi avantajı sağlamaktadır: işletmelerin uyguladıkları stok değerlendirme yöntemleri işletme kârını ve dolayısıyla işletmenin ödeyeceği kâr payı ve vergi miktarını da etkilemektedir.

Enflasyon dönemlerinde stok değerlemede LIFO yönteminin uygulanması, genellikle düşük kâr rakamlarının raporlanması ve vergi ödemelerinin ertelenmesi sonucunu vermektedir (Sunder, 1975, s.305). LIFO yöntemi, fiyatların yükseldiği dönemlerde vergi ödemelerini ertelemek suretiyle vergi avantajı sağlamaktadır (Yosef ve Sen, 1992, s.322).

Fiyat genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde LIFO yönteminin uygulanması, stok elde bulundurma kârlarını dönem kârına dahil etmediği için raporlanan kârın, azalması yönünde bir etki yapmaktadır. Kârın düşük olması nedeniyle ödenecek vergi miktarı da düşük olmaktadır. LIFO yöntemiyle, elde bulundurma kazançları üzerinden ödenecek olan vergi, mal satılana kadar ertelenmektedir (Sunder, 1976, s.287).

LIFO yönteminin vergi avantajı sağlaması özellikle enflasyon dönemlerinde, yöntemin önemini arttırmaktadır. Fiyat genel seviyesinin yükseldiği, stok seviyesinin de düşmediği sürece, LIFO yöntemi cari maliyetlerle cari gelirleri karşıladığından bu yöntem, vergi ödemelerinin ertelenmesi suretiyle işletmeye bir vergi avantajı sağlamaktadır (Kieso ve Waygandt, 1980, s.351).

LIFO yönteminin uygulanması suretiyle vergi avantajı sağlanması, enflasyon oranına, özel fiyat hareketleri ile enflasyon arasındaki paralelliğe, paranın zaman değerine, dönemler boyunca stok düzeylerine ve vergi oranlarına bağlıdır (Peker, 1975, s.135). LIFO yönteminin vergi avantajı sağlaması için, dönem sonu stokları dönembaşı stoklarından az olmaması gerekmektedir (Halperin, 1979, s.88). Bu bakımdan, LIFO yöntemi esas etkisini ikinci yılda göstermektedir. Dönem başı stok miktarının dönem sonunda da aynı kalması bakımından LIFO yöntemi bir anlamda temel stok yöntemine dönüşmektedir (Şeker, 1995, s.97).

LIFO yöntemini uygulayan işletmelerin dönem başı stoklarına göre dönem sonu stoklarını azaltmak, aynı seviyede devam ettirmek veya yükseltmek gibi kararları hem finansal raporlarını hemde vergilendirilebilir gelirlerini etkilemektedir (Bowen ve Pfeiffer, 1989, s.155). Bu nedenle LIFO yöntemini uygulayan işletmeler etkin bir stok politikası izlemelidirler.

LIFO yönteminin sağladığı vergi avantajı işletmenin büyüklüğüne de bağlıdır. LIFO yöntemini uygulayan büyük işletmeler, küçük işletmelere oranla daha büyük vergi avantajı sağlayabilmektedirler (Morse ve Richardson, 1983, s.125).

LIFO yönteminin uygulanmasıyla vergi avantajı sağlayabilme, bazı şartların varlığına bağlı olduğundan, LIFO yönteminin vergi avantajı sağlaması kesinlik taşımamaktadır. LIFO yönteminin uygulandığı dönemde, eğer fiyatlar genel seviyesi düşerse, LIFO yöntemi vergi avantajı sağlayamayacaktır. Bu nedenle, LIFO yöntemini uygulamadan önce, beklenen fiyat değişimleri gelecekteki vergi oranları, stok dalgalanmaları ve işletmenin net geliri gibi faktörler gözönünde bulundurulmalıdır (Mosich ve Larsen, 1982, s.327).

-LIFO yöntemi, enflasyon dönemlerinde firmanın değerini olumlu yönde etkilemektedir. Enflasyon döneminde LIFO yöntemini uygulamak, işletmenin cari net nakit akımını yükseltmektedir. Firmanın değeri, gelecekteki net nakit akışlarının bugünkü değeri olduğundan dolayı, LIFO yöntemi, enflasyon dönemlerinde firmanın değerini pozitif yönde, deflasyon dönemlerinde ise, negatif yönde etkileyecektir. Ayrıca LIFO yöntemi, firma değerini yükseltmesinin yanısıra işletmenin risk derecesini de arttıracaktır (Sunder, 1976, s.287-291).

Bununla birlikte LIFO yöntemini uygulayan işletmelerin pazardaki hisse senetlerinin fiyatları da, LIFO'nun sağladığı vergi avantajı miktarıyla orantılı olarak artacaktır (Kang, 1993, s.51).

-LIFO yöntemi, öznel değerlemelere yer vermediği, doğrudan doğruya fiili parti maliyetlerini kullandığı için muhasebenin objektiflik ilkesine uygun bir yöntemdir (Peker, 1988, s.88).

-LIFO yöntemi, enflasyon dönemlerinde yüksek nakit akışları sağlamaktadır: Yöntemin bu üstünlüğü, vergi avantajı sağlamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, vergi ödemeleri nakit üzerinden yapılmaktadır. Bazı işletmeler, üretime verilen veya satılan stokların yerine yenilerini almak için borç almak ve belli oranda bir faiz yükü altına girmek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, özellikle enflasyon dönemlerinde LIFO'nun vergi ödemelerini ertelemesi işletmeye nakit sağlaması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca, LIFO yöntemiyle nakit akış tasarruflarının toplam etkisi, bu nakit akışları kârlı yatırım alanlarında kullanılırsa daha da artacaktır (Kieso ve Weygandt, 1980, s.352).

4.2. LIFO YÖNTEMİNİN ENFLASYONUN İŞLETMELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİ GİDERME GÜCÜ VE BU GÜCÜ BELİRLEYEN FAKTÖRLER

4.2.1. LIFO Yönteminin Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkilerini Giderme Gücü

LIFO yönteminin iddia edilen en üstün özelliklerinden biri, cari satışlarla cari maliyetlerin karşılaştırılmasına ve fiyat farklarından ortaya çıkan kârların minimum seviyede tutulmasına imkan vermesidir (Kennedy ve Mc Mullen, 1967, s.84). Bu özelliğiyle LIFO yöntemi, enflasyon nedeniyle oluşan stok kârlarının dönem kârı içindeki oranını azaltmaktadır.

Bir kısım düşünörlere göre, LIFO yöntemi enflasyonun etkilerini karşılayan ve klasik muhasebe ilkelerine de bağılı kalan bir değerlendirme yöntemidir. LIFO yöntemi teknik yapısı itibarıyla özel fiyat hareketlerini kısmen de olsa maliyetlere yansıtma imkanına sahiptir. Değerlemesi yapılan hammadde ve

malzeme de özel fiyat hareketleri enflasyon yönünde olduğu sürece, LIFO bu fonksiyonu az ya da çok yapabilmektedir (Peker, 1975, s.119).

Fiyatların yükseldiği enflasyon dönemlerinde, LIFO yöntemi en yeni maliyetlerle cari gelirlerini karşılaştırmaktadır (Welsch ve Diğerleri, 1972, s.358). LIFO yönteminin uygulanmasıyla satılan malların maliyeti en son alınan malların maliyetini yansıtmaktadır. Ancak, LIFO yöntemi, sadece son alımların maliyetini satılan malın maliyetine dahil ettiğinden, sözkonusu maliyetler, sadece cari maliyetlere yaklaşmakta ve bu maliyetler cari maliyetlere eşit olmayabilmektedir (Antony, 1964, s.276).

LIFO yönteminin, enflasyonun etkilerini giderme gücü üzerine farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre LIFO yöntemi, enflasyonun etkilerini giderme amaçlıdır. Bazılarına göre ise, LIFO yalnız özel fiyat yükselmelerini yansıtmaya imkanına sahiptir. Bu farklı görüşlere rağmen, özellikle hafif enflasyonlarda LIFO'nun enflasyonun gelir tabloları üzerindeki etkilerini gideren ve muhasebe uygulamalarına ters düşmeyen bir yöntem olarak önerildiği görülmektedir (Peker, 1975, s.101). Ancak LIFO yöntemi kısmi bir düzeltme imkanı sağlamaktadır. Özellikle yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde LIFO yöntemi oldukça dar kapsamlı kalmaktadır. Ayrıca, LIFO yöntemi enflasyonun etkilerini giderme gücü bir çok faktör tarafından etkilenmektedir.

4.2.2. LIFO Yönteminin Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkilerini Giderme Gücünü Belirleyen Faktörler

LIFO yönteminin enflasyonun etkilerini giderme gücünü belirleyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler ise (Peker, 1975, s.117-131; Peker, 1988, s.90-94):

- Enflasyonun Türü ve Şiddeti,
- LIFO Yönteminin Çeşitleri,
- Stok Dalgalanmaları,
- Stokta Bekleme Süresi,
- Mamul Niteliği ve Üretim Tekniği,
- Maliyet Sistemleridir.

4.2.2.1. Enflasyonun Türü ve Şiddeti

LIFO'nun enflasyonun etkilerini giderme gücü enflasyonun türü ve şiddetine bağlıdır.

Talep enflasyonunun sözkonusu olduğu dönemlerde, LIFO yöntemi kısa dönemde enflasyonun etkilerini giderme açısından belirli yararlar sağlamaktadır. Ancak, LIFO'dan beklenen yararların sağlanması için dönem sonu stoğunun, dönem başı stok miktarından az olmaması gerekmektedir. Öte yandan talep enflasyonunda stoklar azalma eğiliminde olduğundan uzun vadede LIFO'dan beklenen yararlar azalacaktır.

Maliyet enflasyonunun sözkonusu olduğu dönemlerde işletmeler, gelecekteki maliyet artışlarından kaçınmak için hammadde, malzeme gibi üretim unsurlarını stoklama yoluna gitmektedirler. Bu politikanın uygulanma derecesine bağlı olarak LIFO yöntemi oldukça büyük önem kazanmaktadır. Bu tür enflasyonlarda stokların dönemden döneme aktarılması sözkonusu olabilmektedir (Peker, 1988, s.92).

Durgunluk içinde enflasyon durumunda ise, talep ve maliyet enflasyonu aynı anda gerçekleştiği için pazarda durgunluk yaşanmakta ve stok birikimleri sözkonusu olmaktadır. bu nedenle, bu tür ekonomilerde satılan mal maliyetlerinin geçerli fiyatları yansıtması daha da önem kazanmaktadır. Çünkü, satılan malın maliyetinin eski maliyetleri içermesi durumunda pazarda canlılık olmaması ve bu konuda yakın gelecekte de bir umut bulunmamasına

karşılık, enflasyon nedeniyle görünen kârlar oluşmaktadır. Bu durumda, LIFO'nun uygulanması önemli yararlar sağlayacaktır (Peker, 1988, s.92).

Ayrıca, enflasyonun şiddeti de LIFO'nun "gerçek kârı" gösterme gücünü etkileyecektir. Enflasyonun şiddetli olduğu dönemlerde, LIFO'nun sağlayacağı yararlar da azalma sözkonusu olacaktır.

4.2.2.2. Uygulanan LIFO Yöntemi

LIFO'nun enflasyonun etkilerini giderme gücünü etkileyen faktörlerden bir tanesi de uygulanan LIFO yöntemidir (Peker, 1975, s.120-125).

-LIFO yöntemi, stokların sadece önemli bir kısmına uygulanacak olursa, mamul maliyetinin, cari yenileme maliyetine yaklaşma gücü azalmaktadır.

-Uygulanan LIFO yönteminin miktar veya değer hareketlerini temel alması durumu da, yöntemin cari maliyetleri yansıtma gücünü etkilemektedir. LIFO yönteminin miktar hareketlerini temel alması durumunda, LIFO'nun cari maliyetleri yansıtabilmesi stok alış miktar ve zamanlarına bağlı olmaktadır. LIFO'nun değer hareketlerini esas alması durumunda ise, maliyetleme satış fiyatlarından geriye dönülerek yapılmaktadır. bu durumda, LIFO'nun cari maliyetleri yansıtma imkânı oldukça yüksek olmaktadır. Ayrıca, dönemler boyunca dönem sonu stok değerini saptamada kullanılan fiyat indeksleri "genel fiyat" indeksleri olursa, bu uygulama biçimiyle LIFO'nun genel fiyat hareketlerinin etkilerini de maliyetlere yansıtma gücünün yükseleceği söylenebilmektedir.

-Uygulanan LIFO yönteminin maliyetleme zamanı da, yöntemin enflasyonun etkilerini giderme gücü üzerinde etkilidir. LIFO

yönteminde, stoktan her çıkışta, ay sonlarında ve dönem sonlarında maliyetleme yapılabilir. Dönem sonu itibariyle maliyetleme yapıldığında, LIFO'nun cari maliyetleri yansıtmaya gücü diğer maliyetleme zamanlarına göre daha da artmaktadır.

-Uygulanan LIFO yönteminin maliyetlemeye temel aldığı değer de, yöntemin enflasyonun etkilerini giderme gücü üzerinde etkilidir. LIFO yönteminde maliyetlemeye, alış partileri sırası, ay ortalaması ve en yakın fatura değeri temel alınmaktadır. En son fatura değeri ile değerlendirme, LIFO'nun cari maliyetleri yansıtmaya açısından en olumlu ortamı sağlamaktadır.

-LIFO'nun kullanıldıkları alanlara bağlı olarak enflasyonun etkilerini giderme gücü değişmektedir. LIFO'nun sanayi alanında kullanılması durumunda; ürün maliyeti içinde hammadde payının az olması, üretim süresinin uzun olması ve hammadde ve malzeme çeşitliliği nedeniyle LIFO'nun sadece bir kaç ana hammadde ve malzemeye uygulanması gibi sebeplerle LIFO'nun etkisinin az olacağı söylenebilmektedir. Ancak, ürün maliyetinde hammadde payı yüksek ve üretim süresi kısa sanayi dallarında, LIFO'nun etkisi de artmaktadır.

Toptan satışlar genellikle LIFO'nun kolayca uygulanmasına en çok imkan sağlayan faaliyet dalıdır. Bu alanda, LIFO'nun cari maliyetleri gösterme olanağı doğrudan doğruya stok bekleme süresine, stok girişlerinin sıklığına ve zaman içindeki dağılımına, değerlendirme zaman ve ilkelerine bağlı olmaktadır.

Perakende LIFO, enflasyon etkilerini açıkça maliyetlere yansıtabilmektedir. Bu nedenle, perakende alanında LIFO'nun kullanılması, LIFO'nun enflasyonun etkisini yansıtmaya açısından en iyi sonucu vermektedir.

4.2.2.3. Stok Dalgalanmaları

Stok hareketlerinin sıklığı ve düzeni, stok bekleme süresini ve sonuçta da, satılan mal maliyetine, cari maliyetleri yansıtabilme gücünü etkilemektedir. Stok hareketleri, enflasyonun türlerine göre farklılık göstermektedir. Maliyet enflasyonu, maliyetlerin yükselmesi nedeniyle daha fazla stok bulundurulmasına neden olmaktadır. Talep enflasyonunda ise, talep fazlalığı ve arz kıtlığı sözkonusu olmaktadır ve dolayısıyla, stok azalmaları ortaya çıkmaktadır (Peker, 1975, s.125-129). Stokların arttığı dönemde LIFO daha etkili olabilmektedir. Çünkü, LIFO yönteminin enflasyon ortamında etkili olabilmesi için dönem sonu stok miktarının dönem başı stok miktarından az olmaması gerekmektedir (Halperin, 1979, s.97).

4.2.2.4. Stokta Bekleme Süresi

Malların stokta bekleme süresi arttıkça LIFO'nun enflasyon ortamındaki etkisi azalmaktadır. Bekleme süresinin uzun olması LIFO'nun cari maliyetleri yansıtırma gücünü azaltmaktadır.

4.2.2.5. Mamulün Niteliği ve Üretim Tekniği

LIFO'nun etkisi, faktör fiyatlarından başlanarak hesaplara aktarılacağına göre, sanayi işletmelerinde, mamul değerinin cari maliyetleri yansıtabilmesi için, mamulün değeri içinde hammadde oranının yüksek olması gerekmektedir. Ancak, bazı mamuller, teknik yapılarından dolayı az oranda hammadde ve malzeme içerebilmektedirler. Bununla birlikte, üretim teknolojisi geliştikçe, sabit maliyetlerin mamul maliyetindeki oranı artmaktadır. Dolayısıyla, LIFO'nun mamul değerleri açısından cari maliyeti gösterme gücü azalmaktadır. Böylece, LIFO'nun etkinliği, yüksek hammadde payına sahip olması beklenen üretim dallarında (dericilik, gıda sanayii, kimya, kağıt, matbaa), hammadde payı az olan (makina, mobilya, içki) sanayi dallarındakine oranla daha fazla olmaktadır (Peker, 1975, ss.130-131).

4.2.2.6. Uygulanan Maliyet Sistemleri

Maliyetlemede direkt maliyet uygulanılıyorsa, mamulün, muhasebece saptanan maliyeti içinde hammaddenin nisbi önemi büyük olmaktadır. Tam maliyet sisteminde ise maliyete sabit üretim giderlerinden de pay gireceği için LIFO yönteminin nisbi önemi azalmaktadır (Peker, 1975, s.131).

4.3. LIFO YÖNTEMİNE YAPILAN ELEŞTİRİLER

LIFO yönteminin enflasyon ortamında sağladığı yararların ve üstünlüklerinin yanında, yöntemin eleştirilen bir takım yönleri de mevcuttur. Yönteme yapılan eleştiriler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

-LIFO yöntemi, bilançoda stokların en eski değerleriyle gösterilmesine neden olmaktadır. Yöntemin en çok eleştirilen yönü de budur. LIFO yönteminde en eski maliyetler dönem sonu stoklarına yüklenmekte ve bilançoda bu değerle gösterilmektedir. Stokların bilançoda eski maliyetlerle gösterilmesi bir takım sorunlara sebep olmaktadır. Bu sorunların en önemlilerinden bir tanesi de, işletmenin çalışma sermayesinin yanlış değerlendirilmesidir (Kieso ve Weygandt, 1980, s.352). Yöntemin bu sakıncasının giderilmesi için Ayarlanmış LIFO yöntemi geliştirilmiştir. Böylece, dönem sonu stokları da cari maliyetlerle gösterilmesi sağlanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, stok değerlerinin bilançolarda olduğundan az gösterilmesinin neden olduğu sorunlar, stokların piyasa değerinin, bilançoda parantez içinde veya bilanço dipnotlarında gösterilmesi ile giderilmesi olabilmektedir (Akgüç, 1990, s.66).

-Fiyatların düştüğü dönemlerde, yöntem satılan mal maliyetini olduğundan az ve dönem kârını da olduğundan fazla göstermektedir.

-LIFO yöntemi, fiyatların yükseldiği dönemde, dönem kârının az gösterilmesine neden olmaktadır. Bazı işletmeler, düşük rapor edilen kârın, yatırımcıları olumsuz yönde etkileyeceğini ve ek

sermaye bulma yeteneklerini azaltacağını düşünmektedirler. Ancak, yatırımcılar, kârdaki bu düşüşün sebebinin LIFO yönteminden kaynaklandığını anlayabilmekte ve işletmenin varlıklarına yatırım yapabilmektedirler (Granof, 1983, s.244).

-LIFO'dan beklenen yararın sağlanması için dönem sonu stoklarının dönem başı stoklarından az olmaması şartı aranmaktadır. Bu ise, etkin bir stok kontrolünü gerektirmektedir.

Ayrıca bazı işletmeler grev ve ekonomik sebeplerden dolayı stok seviyelerini düşünmek zorunda kalabilmektedirler. Bu da, LIFO'dan beklenen vergi avantajının zayıflamasına neden olmaktadır.

-LIFO yönteminin, ülkemizde uygulanabilmesi için de 4008 Sayılı Kanunla bazı şartlar getirilmiştir. Bu Kanun hükmüne göre, LIFO yöntemi uygulayan bir işletme bu yöntemden 5 yıl süre içerisinde vazgeçemeyecektir.

LIFO yöntemini uygulayan veya yeniden değerlendirme yapan mükellefler işletmede kullandıkları yabancı kaynaklara ilişkin faiz, komisyon, vade farkı, kâr payı, kur farkı ve benzeri adlar altında yaptıkları giderler ve maliyet unsurlarının belli bir kısmını dönem kazancının tespitinde gider veya maliyet olarak dikkate alamayacaklardır (Şeker, 1994, s.98). Bu ise, LIFO'nun vergisel avantajını zayıflatmaktadır.

-LIFO son giren malın maliyetini, satılan malın maliyetine aktarmaktadır. Ancak, bu maliyet, malın yenileme maliyetinin gerisinde kalmaktadır. Malın yenileme maliyeti, ilk gelecek ilk çıkar (next-in, first-out) yöntemiyle elde edilebilmesine rağmen, bu yöntem uygulama alanı bulamamıştır (Kieso ve Weygandt, 1980, s.352).

LIFO yöntemi, bütün bu eleştirilere rağmen, enflasyon ortamında, oldukça önemli faydalar sağlayan bir yöntemdir. LIFO yöntemi enflasyonun sebep olduğu bir takım etkileri kısmi de olsa gidermeye çalışmakta ve köklü bir değişiklik gerektirmemektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TORK TİCARET KANUNU, VERGİ KANUNU VE SERMAYE PİYASASI KANUNUNA GÖRE STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE LİFO

Stok değerlemeye ilişkin yasa hükümleri TTK'nunda VUK'nunda ve Sermaye Piyasası Kanununda yer almıştır.

İşletme için belli zamanlarda toplam mal varlığının değerini hesaplama kuralları VUK'nda iktisadi işletmeyi oluşturan varlıkların değerlemesi konusunda yer almıştır (Sayarı, 1981, s.48). TTK'nun 75. ve 461. maddeleri ile VUK'nun 258-298 maddeleri, iktisadi değerlerin değerlemesine ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

VUK'nun 258. maddesinde, değerlendirme "vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin taktir ve tesbitidir" şeklinde tanımlanmıştır.

Değerleme genellikle, bilanço gününde yapılmaktadır. Bilanço günü olarak ise, takvim yılı sonu kabul edilmiştir. Dolayısıyla, envanter ve değerlendirme hesap dönemi sonunda yapılacaktır. VUK'nun 274. maddesine göre; "iktisadi ve teknik nedenlerden dolayı değerinden kaybetmiş stoklar, hesap dönemi sonunda değerlendirilir" şeklinde belirtilmiştir. Ancak, doğal afetler sebebiyle (yangın, deprem gibi) değerinden kaybetmiş stoklar da ise, değerlendirme, dönem sonu beklenmeden, olayın meydana geldiği zamanda yapılmalıdır. (VUK Madde 278). Diğer bir ifadeyle stoklar, değer kaybına uğramış ise, muhasebenin dönemsellik ilkesi gereğince değerlendirme, değer kaybının ortaya çıktığı hesap döneminde yapılmalıdır.

Vergi yasalarının değerlemeye ilişkin hükümleri, genellikle vergilendirilebilir gelirin sağlam ve eksiksiz olarak saptanması amacıyla yönelmektedir. Bundan dolayı, stok değerlemede tarihi

maliyetler ve bazı şartların varlığı altında ise emsal bedeli uygulamaları zorunlu tutulmaktadır (Sayarı, 1981, s.50).

VUK'nun 262. maddesinde "ister satın alınan, isterse elle işlenen ve üretilen mallarda temel değerlendirme ölçüsü maliyet bedelidir. Maliyet ise, iktisadi bir kıymetin iktisap edilmesi yahut değerinin arttırılması münasebetiyle yapılan ödemelerle, bunlara ferri bilumum giderlerin toplamıdır" şeklinde bir ifade yer almaktadır.

Yine, 4008 sayılı kanunla değiştirilen V.U.K.'nun 274. maddesinde ise "satın alınan veya imal edilen emtia maliyet bedeliyle değerlendirilir" ifadesiyle beraber 275. madde de; imal edilen mallarda maliyet bedeli, fiili hammadde, işçilik, genel imalat giderleri ve istendiğinde genel idare giderlerine pay verilerek belirleneceği belirtilmektedir.

Bu başlık altında, daha önce ayrı ayrı incelenen çeşitli stok değerlendirme yöntemleri mevzuatımız açısından gözden geçirilecek ve TTK, VUK ve SPK açısından hangi yöntemlerin uygulanabileceği, hangilerinin uygulanamayacağı açıklanmaya çalışılacaktır.

5.1. TORK TİCARET KANUNU'NA GÖRE STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE LIFO

Türk Ticaret Kanunun'da değerlendirme tanımlanmamıştır. Bu yasa hükümlerine göre değerlemenin, dönem sonunda iktisadi kıymetlerdeki değer artışı veya azalışını saptama amacına yönelik olduğu söylenebilmektedir (Sayarı, 1981, s.48).

TTK'nun 461. maddesi, sermaye şirketlerinde stok değerlemeye ilişkin hükümler içermekte, 75. maddesi ise, şahıs şirketlerini kapsamaktadır.

TTK'nun 461. maddesine göre; sermaye şirketleri, emtia ve satılık diğer malları en fazla maliyet değerleri üzerinden bilançoda gösterebilmektedirler. Değerleme gününde, malların maliyeti piyasa değerinden fazla ise, bu mallar bilançoda en fazla piyasa değeri üzerinden gösterilebilmektedir. Bu yasa hükmü uyarınca, sermaye şirketleri değerlendirme ölçüsü olarak stokların maliyet değeri piyasa fiyatından düşük olduğu zaman maliyet değerini, maliyet değeri piyasa fiyatından yüksek olduğu zamanda, piyasa değerini uygulayabilmektedirler. Diğer bir ifade ile, sermaye şirketleri, stoklarını maliyet bedeli ve piyasa fiyatı ile değerleyecekler ve bunlardan hangisi düşük ise o değerleri bilançoda göstereceklerdir. Dolayısıyla TTK, sermaye şirketlerinin bilançolarında yer alacak değerlere bir üst sınır getirmiştir. Buna göre; sermaye şirketleri bilanço gününde stokların maliyet veya piyasa fiyatı değerinden hangisi düşük ise bunun altında sonuç verecek herhangi bir değerlendirme yöntemi uygulayabileceklerdir.

Ayrıca TTK'nun gizli yedek ayrılabilmesini mümkün kılan 458. maddesine göre, stokların değerlendirme günü kıymetinden daha düşük bir değerle bilançoda gösterilmesi mümkündür (Kızıl, 1994, s.280).

TTK'nun 75. maddesi, şahıs işletmeleri olan ferdi teşebbüsler ile kollektif ve komandit şirketlerin stok değerlemelerine ilişkin esasları içermektedir. TTK'nun 75. maddesine göre, stokların en çok bilanço gününde işletme için haiz olduğu değer üzerinden, borsada kote edilmiş malların da, değerlendirme gününün borsa rayıcı değerine göre değerlendirileceği ifade edilmiştir.

Anlaşılacağı gibi, TTK'nun borsada kote edilmemiş emtia stoklarının değerlendirilmesinde, şahıs işletmelerini, subjektif nitelik taşıyan "işletme için haiz olunan değer" esasını koymak suretiyle bir ölçüde serbest bırakmıştır (Meric, 1982, s.81).

TTK'nun bu hükümlerine göre, şahıs işletmelerinde, borsada kayıtlı olmayan malların, işletme için haiz olunan değeri yansıtması koşulu ile istedikleri stok değerlendirme yöntemleriyle değerlendirilmesi mümkündür (Kızıl, 1994, s.280).

TTK stokların maliyet bedeli veya piyasa fiyatından düşük olanı ile değerlendirilmesini belirtmiştir. Ancak TTK'nda maliyet bedelinin hangi yöntemle göre hesaplanacağı açıkça belirtilmemiştir. Yine TTK işletmelerin stok değerlendirme de LIFO yöntemini uygulayacağı veya uygulayamayacağı konusunda herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu durumda işletmeler VUK'nun ilgili hükümlerini uygulayacaklardır.

5.2. VERGİ USUL KANUNU'NA GÖRE STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE LIFO

VUK'nun satın alınan, imal edilen ve stokta bulunan malların değerlemesine ilişkin değişik hükümler içermektedir. VUK, "satın alınan ve imal edilen malların maliyet bedeli ile değerlendirilir" hükmünü içermektedir.

A. Satın Alınan Malların Değerlenmesi

VUK'nun 274. maddesine göre; satın alınan emtia maliyet bedeline göre değerlendirilecektir. Maliyet bedeli ise, VUK'nun 262. maddesinde iktisadi kıymetin iktisap edilmesi veya değerinin arttırılması için yapılan ödemelerle, bunlarla ilgili giderlerin toplamı şeklinde tanımlanmaktadır. Yine VUK'nun 274. maddesinde, malın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla düşüklük gösterdiği hallerde, mükellef maliyet bedeli yerine emsal bedeli ölçüsünü uygulayabilir.

İlgili yasa maddelerinden anlaşılacağı üzere, satın alınan malların değerlendirilmesinde, maliyet bedeli esas alınmaktadır. Ancak malın maliyet bedeline göre piyasa fiyatı %10 veya daha fazla düşük ise mükellef, emsal bedeli ile değerlendirilebilecektir.

VUK'na göre maliyet bedeli, satın alma bedeli ile malın iktisap edilmesi veya değerinin arttırılması için yapılan tüm giderlerdir. Malın iktisap edilmesi veya değer arttırılması ile ilgili giderler, kanunda açık olarak belirtilmiştir. Ancak, bu gibi giderler, satın alma giderleri ve depolama giderleri olarak iki gruba ayrılmaktadır. Satın alma giderleri, sipariş giderlerini, alış komisyonlarını, malın nakli için yapılan giderleri, üretime veya satışa hazır hale getirme giderleri, sigorta giderleri ve makinelerin hazırlık giderlerini kapsamaktadır.

Depolama giderleri ise, stokların depolanması ile ilgili giderleri, depoda bekleme sırasında meydana gelen fiziki ve iktisadi yıpranma giderlerini, depo içi taşıma ve yerleştirme giderlerini, depolama ile ilgili sigorta giderlerini kapsamaktadır. Satın alma giderlerinin maliyete dahil edilmesi gerektiği, vergi mevzuatı açısından açık olmakla beraber depolama giderlerinin maliyete dahil edilip edilmeyeceği tartışma konusudur (Kızıl, 1994, s.281).

İthal edilen mallarda ise, maliyet bedeli FOB bedeli ile malın yurt içine getirilmesine kadar yapılan nakliye ve sigorta giderlerinin toplamıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi, malın piyasa fiyatı maliyet bedeline göre %10 ve daha fazla düşüklük gösterdiği durumlarda sözkonusu mal, emsal bedeli ile değerlendirilecektir. "Emsal bedeli, gerçek bedeli belli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak saptanamayan bir malın, değerlendirme gününde satılması durumunda emsaline göre taşıyacağı değerdir" (VUK Madde 267).

B. Üretilen Malların Değerlemesi

VUK'nun 275. maddesi, işletmede üretilen mamul ve yarımamulun değerlendirilmesine ilişkin hükümleri içermektedir. Bu

maddeye göre; imal edilen malların maliyet bedeli aşağıdaki maliyetleri içermektedir. Bu maliyetler (Sayarı, 1981, s.491):

- Mamulun üretiminde harcanan hammadde ve malzemelerin bedeli,
- Mamule isabet eden direkt işçilik payı,
- Genel imalat maliyetlerinden mamule düşen pay,
- Genel idare masraflarından mamule düşen pay,
- Ambalajlı olarak piyasaya arzı gerekli olan mamüllerde ambalaj malzemeleri bedelidir.

Mükellefler, üretilen malların maliyetini yukarıda belirtildiği şekilde hesaplamak şartıyla istedikleri stok değerlendirme yöntemini seçebileceklerdir. Diğer bir ifade ile, VUK'nun 275. maddesine göre, işletmeler üretilen mamulün maliyetine yukarıda belirtilen giderleri dahil ettikten sonra istediği yöntemi seçmekte serbest bırakılmışlardır.

VUK'nun 274. maddesi, üretilen mamuller içinde emsal bedelinin uygulanabileceğini belirtmiştir. Bu maddeye göre; yukarıda belirtilen maliyetleri kapsamak kaydıyla hesaplanan maliyet bedeline nazaran piyasa fiyatları %10 ve daha fazla düşüklük gösteren üretilmiş mallar emsal bedeli ile değerlendirilmemektedir.

Maliyet bedelinin hangi yöntemle tesbit edileceği konusunda VUK'da açık bir hüküm olmadığı için, hammadde ve malzemelerin üretime verilisinde uygulanacak olan maliyet sisteminin ve maliyet unsurlarının mamullere yüklenmesinde kullanılacak dağıtım ölçülerinin seçiminde, mükelleflere bir serbestlik tanınmıştır.

Ayrıca VUK, stok değerlendirme yöntemlerinin uygulanabilirliği hakkındaki hükümleri de içermektedir. VUK hükümlerine göre, esas alınabilecek stok değerlendirme yöntemleri, genel olarak maliyet bedeli, belirli koşullar da ise emsal bedelidir. Stokların,

maliyet bedeli ile değerlendirilmesi mümkün olmadığı durumlarda varsa, borsa rayıcı ile, yoksa mukayyet değerleri ile, o da yoksa emsal bedeli ile değerlemesi yapılmalıdır (Kızıl, 1994, s.287).

VUK hükümlerine göre, esas olarak stok değerlendirilmesinde fiili maliyet prensibi benimsenmiştir. Mal stoklarının değerlendirilmesinde maliyet bedeli, fiilen stokta bulunan malların kendi maliyetleri esas alınarak tesbit edilmektedir. Dolayısıyla, stok değerlemede belirli iş partilerine göre değerleme yöntemi esas olarak kabul edilmiştir. Daha önce bu yöntem anlatılırken, belirli iş paritelerine göre değerlemede, stok kaleminin ayrı ayrı maliyetlerinin bilinmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak, stokta bulunan malın fiilen hangi partiden kaldığı ve maliyetinin ne olduğu tesbit edilemiyorsa, ortalama maliyet yöntemi uygulanabilecektir. Mükellefler, fiili maliyetin bilinmesi durumunda, ortalama maliyetle değerleme yöntemini uygulamayacak, fiili maliyetin tesbit edilememesi durumunda ortalama maliyetle değerleme yöntemini uygulayacaklardır. Ortalama maliyet yöntemini uygularken birim sayısı ve fiyatların eşit olmadığı durumda, ağırlıklı veya hareketli ortalama maliyet yöntemlerinin uygulanması gerekecektir.

VUK'da hangi yöntemlerin uygulanamayacağı da belirtilmiştir. VUK'na göre, üretim maliyetlerinin doğrudan doğruya tesbitinde standart maliyet yönteminin uygulanması mümkün değildir. VUK'nun 275. maddesi ise, fiili maliyetlerin tesbitinde mükellefleri istedikleri yöntemi uygulamakta serbest bırakmıştır. Dolayısıyla, standart maliyetlerin fiili maliyetlere dönüştürülmesi suretiyle kullanılmasında kanunen bir sakınca yoktur. Diğer bir ifade ile mükellefler, standart maliyetleri fiili maliyetlerle karşılaştıracak ve aradaki farkları stoklara ve satılan malın maliyetine aktarmak suretiyle standart maliyetleri fiili maliyetlere dönüştürecektir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 40. maddesine göre, standart maliyetlerle fiili maliyetler arasındaki farkın doğrudan doğruya gider kabul edilmeyerek maliyetlere

aktarılması ve stoklarla satılan malların maliyetine yüklenmesi gerekmektedir.

VUK'na göre, mükellefler FIFO yöntemini uygulayabileceklerdir. Fiyatlar genel seviyesinin yükseldiği dönemlerde, FIFO stok değerlendirme yönteminin uygulanması sonucu satılan malın maliyeti düşük ve brüt satış kârı yüksek olacağından, vergi uygulaması açısından bir sakınca yoktur.

VUK'na göre, düşük değerle değerlendirme yöntemi ancak piyasa değerinin maliyete kıyasla en az %10 düşüklük göstermesi şartıyla uygulanabilmektedir. VUK'nun 260. maddesinde, değerlemede, iktisadi kıymetlerin herbirinin tekbaşına dikkate alınacağı belirtilmiştir. Bundan dolayı, düşük değer saptanması stokların toplamı veya gruplar halinde değil, stok kalemlerinin tek tek değerlerinin saptanması ve saptanan değer karşılaştırılması şeklinde yapılacaktır.

Yerine koyma değeri ile emsal bedeli ölçülerinin aynı olduğu kabul edilirse, yerine koyma değeri ile değerlendirme yöntemi emsal bedelinin kullanılabilirdiği durumlarda uygulanabilmektedir. İlk defa bilanço esasına göre mükellefiyete geçen işletmelerin, maliyet bedeli bilinmeyen stoklarını yerine koyma değeri (alış emsal bedeli) ile değerlemesi mümkündür (Kızıl, 1994, s.287).

VUK'da LIFO yönteminin uygulanmasını engelleyecek açıkça bir hüküm yoktur. Bununla beraber, Danıştay 4. Dairesinin 14.1.1956 tarihli bir kararı ile Ortalama ve Özel Parti Maliyetinden başka bir yöntemin vergi açısından kullanılamayacağı hükme bağlanmıştır. Bu Kararname hükmüne göre, LIFO yöntemi vergi açısından kullanılamayacaktır. Ancak, 4008 sayılı Kanunun 8. maddesi ile 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 274. maddesi değiştirilmiştir. Bu kanun hükmüne göre, mükellefler 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren LIFO yöntemini uygulayabileceklerdir.

274. maddesinde yapılan değişiklik ile, para değerindeki düşüşlerin stok değerinde yarattığı suni artışlar yoluyla mükelleflerin fiktif kazançlar üzerinden vergi ödemelerinin önlenmesi amaçlanmaktadır (Ersoy, 1994, s.73).

4008 Sayılı Kanun hükmüne göre, LIFO yöntemini seçen mükelleflerin beş yıl içinde bu yöntemden geri dönmeleri yasaklanmaktadır. LIFO yöntemini uygulama usul ve esaslarını belirleme yetkisi Maliye Bakanlığı'na verilmiştir.

Bu yeni düzenleme ile Gelir Vergisi Kanunu'nun 41 ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 15. maddesine eklenen sırasıyla 8 ve 13 numaralı bent hükümleri ile; LIFO yöntemini uygulayan veya yeniden değerleme yapan mükellefler işletmede kullandıkları yabancı kaynaklara ilişkin faiz, komisyon, vade farkı, kâr payı, kur farkı ve benzeri adlar altında yaptıkları giderler ve maliyet unsurlarının belli bir kısmını dönem kazancının tespitinde gider veya maliyet olarak dikkate alamayacaklardır (Şeker, 1994, s.98). Bu gider olarak dikkate alınamayan kısım, kanunen kabul edilmeyen gider olarak nitelendirilmiştir. Yabancı kaynakların gider veya maliyetlerinin indirilemeyecek kısmının hesaplanmasında ise, Maliye Bakanlığı tarafından her yıl sonunda açıklanacak olan indirim oranı kullanılacaktır. Maliye Bakanlığı sözkonusu indirim oranını, o yıl içinde tespit edilmiş bulunan yeniden değerleme oranının o yıl için hesaplanan ortalama ticari kredi faizi oranına bölmek suretiyle belirlemektedir. Mükellefler yabancı kaynak maliyet veya giderler toplamına sözkonusu indirim oranının uygulanması suretiyle bulunacak kısmın %25'ini gider olarak gösteremeyeceklerdir. Ancak, LIFO yöntemini uygulayan veya yeniden değerleme yapan mükelleflerden, sanayi siciline kayıtlı imalatçılar, bankalar, sigorta şirketleri ve finans kurumları yabancı kaynak maliyet ve giderlerinde kanunen kabul edilmeyen kısım ayrımı yapmaksızın tamamını gider unsuru olarak dikkate alacaklardır (Doğrusöz, 1995, s.6).

Gider veya maliyet olarak kabul edilemeyecek finansman giderlerinin hesaplanmasını bir örnek üzerinde açıklayabiliriz. Yeniden değerlendirme oranının %70, ortalama ticari kredi faiz oranının %95 olması halinde; indirim oranı $(70/95=)$ %73,6 olacaktır. İşletme 1 milyar lira faiz ve komisyon gideri yapmış ise, finansman giderinin $(1.000.000.000 \times \%73,6) = 736.000.000$ TL'dir. Bu kısmını gider veya maliyet olarak dikkate almayacaktır.

Sonuç olarak, mükellefler, LIFO yöntemini 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren uygulayabilecekler ve 5 yıl süreyle bu yöntemden vazgeçemeyeceklerdir. LIFO yöntemini uygulayan veya yeniden değerlendirme yapan mükellefler finansman giderlerinin bir kısmını gider veya maliyet olarak gösteremeyeceklerdir. Bu ise, yeni düzenlemeyle getirilen bu yöntemin sağlayacağı vergi avantajını azaltmakta ve yabancı kaynak kullanmayan işletmeler, yabancı kaynak kullanan işletmelere oranla daha avantajlı duruma gelmektedir.

5.3. SERMAYE PIYASASI KANUNU'NA GÖRE STOK DEĞERLEME YÖNTEMLERİ VE LIFO

SPK'nda "Stoklar, elde edilme maliyeti ve net gerçekleşebilir değerinin düşük olanı ile değerlendirilir" hükmü vardır. Kanun net gerçekleşebilir değeri "varlık unsurlarının gerçekleşmesi beklenen satış bedelinden, yapılması gerekli tamamlama maliyeti ile satış giderlerinin indirilmesinden sonra kalan değer" olarak tanımlamaktadır. Ancak, stokların elde etme maliyeti yerine net gerçekleşebilir değer ile değerlendirilmesi için, net gerçekleşebilir değer elde etme maliyetine göre %10 veya daha fazla bir değer düşüklüğü göstermesi ve bu değer düşüklüğünün yakın bir tarihte ortadan kalkacağına dair objektif ve makul bir gerekçenin varolmaması gerekmektedir.

"Stok maliyetlerinin hesaplanmasında "İlk Giren-İlk Çıkar", "Son Giren-İlk Çıkar", "Ağırlıklı Ortalama Maliyet" veya "Hareketli Ortalama Maliyet" yöntemlerinden birinin uygulanması şarttır. Stoklarda, türler itibariyle aynı değerlendirme yönteminin esas alınması zorunludur. Ancak, kısmen özel siparişlerin olması veya başlıbaşına maliyetlerinin saptanması gerekli kalemlerin bulunması halinde, bunlara özgü olarak "Özel Sipariş Maliyeti" yöntemi uygulanabilir" (Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ, Seri XI, No:1, Madde 22).

SPK değerlemeye ilişkin hükümleri içerirken, bu hükümlerin vergi mevzuatında yer alan değerlendirme ilke ve kurallarıyla ilgili olmadığını belirtmiştir. Bundan dolayı, vergi mevzuatının SPK'ca belirlenen standartlar ile TTK'nun muhasebeye ilişkin kurallarından farklı uygulamalara yer verildiği durumlarda mükellefler VUK'nu çerçevesinde gerekli düzeltmeler yapmakla sorumlu tutulmak suretiyle VUK'na atıfta bulunulmuştur.

Görüldüğü üzere SPK, mükelleflere açıkça hangi yöntemleri uygulayabileceklerini belirtmektedir. Bu kanun hükmüne göre; işletmeler Son Giren-İlk Çıkar Yöntemini uygulayabilmektedirler.

ALTINCI BÖLÜM

LİFO YÖNTEMİNİN ÖZGÜR ATERMIT SAN. VE TİC. A.Ş.'DE UYGULANMASI

6.1. İŞLETME HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Özgür Atermit San. ve Tic. A.Ş. 1956 yılından bu yana inşaat sektöründe asbestli çimento'dan mamül çatı kaplamalar üretimi konusunda faaliyet göstermektedir. İşletmenin Adana, Ankara, İzmir ve İstanbul'da fabrikası bulunmaktadır. İşletme, asbestli levha üreten en büyük tesislere sahiptir ve son yıllarda ürün yelpazesini genişleterek alüminyumdan mamül sandviç panel, alüminyum trapez, boyalı galvanizli çelik saçtan mamul sandviç panel, boyalı galvanizli çelik saçtan trapez ve ekspande polistren izolasyon levhalarını üretmektedir. Atermit ISO 9002 kalite kontrol sistemine uygun olarak üretim, yönetim ve müşteri ilişkilerini yönlendiren bir firmadır. Atermit iç pazarın yanında dış pazarlarda da faaliyet göstermekte ve Ortadoğu, Afrika ve Avrupa ülkelerine ihracat yapmaktadır. İşletmenin 1995 yılı itibarı ile özkaynak toplamı 195.107.081.477 TL. ödenmiş sermayesi ise 100.000.000.000 TL.'dir.

6.2. İŞLETMENİN ÜRETİMİ

İşletmenin üretim miktarı yıllar itibariyle artmıştır. Ürün çeşitlendirmesi ve yeni teknolojilerin kullanılması üretim satışlarının en büyük nedenidir. İşletme son yıllarda ürün yelpazesini geliştirmiş ve dış pazarlara açılmıştır. İşletme de yaklaşık 11 çeşit mamül üretilmekte ve bunlardan, alüminyum ve aterporon üretimi siparişi üzerine gerçekleştirilmektedir. Tam kapasite çalışılması hedeflenmekle birlikte, bazı ürünlerde siparişe dayalı üretim yapıldığı için siparişin olmadığı dönemlerde düşük kapasite ile çalışılmaktadır.

İşletme üretimin yanında, talepleri karşılamak amacıyla satınalma yoluna gitmektedir. Böylece, toplam talep satın alma ve üretme yoluyla karşılanmaktadır.

6.3. İŞLETME STOKLARININ DURUMU

İşletme, üretimi kesintiye uğratmamak ve müşteri siparişlerini zamanında karşılamak amacıyla stok bulundurmaktadır. İşletme, özellikle enflasyon dönemlerinde, planlanan üretimi gerçekleştirecek kadar stok bulundurmaya gayret etmekte ve fazla stoktan kaçınmaktadır. Enflasyon dönemlerinde, stok kontrollerinde ve stok maliyetleme de etkinliğin arttırılması yollarını araştırmaktadır.

İşletmede, stok giriş ve çıkışları bilgisayarda takip edilmekte ve LOGO programı kullanılmaktadır. İşletme stokları, hammadde, işletme malzemesi, mamül mal stoklardır ve bu stoklar satınalma ve üretme sonucunda oluşmaktadır.

İşletme, dönem başında aylar itibariyle satış ve üretim planları hazırlamakta ve sipariş politikasını bu plana göre geliştirmektedir. İşletme stok bulundurma ve bulundurmama arasında fayda-maliyet analizi yapmakta ve sipariş politikalarını buna göre geliştirmektedir.

Her bir stok için asgari stok seviyesi tespit edilmekte ve stok kartlarında asgari stok seviyesi için önceden yer ayrılmaktadır. Dönemsel olarak asgari stok seviyesi artma ve azalma göstermekle birlikte, stoklar bu seviyede tutulmaya gayret gösterilmektedir.

İşletmede 1995 yılı stok devir hızı 4.84'tür. Çalışmanın teori bölümünde de belirttiğimiz gibi stok devir hızının yüksek olması enflasyonun stoklar üzerindeki etkilerini azaltacaktır.

6.4. İŞLETMENİN 1995 YILI BİLANÇO VE GELİR TABLOSU**TABLO 6.1.
Ozgür Atermit Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Adana-Ankara-İzmir
31.12.1995 Tarihli Bilançosu****AKTİF (VARLIKLAR)**

I. DÖNEN VARLIKLAR	369.592.680.687
A) HAZIR DEĞERLER	191.561.429.536
1. Kasa	3.652.581.168
2. Alınan Çekler	155.841.837.563
3. Bankalar	32.508.177.882
4. Verilen Çekler ve Ödeme Emirleri	443.774.423
5. Diğer Hazır Değerler	2.607.346
B) MENKUL KIYMETLER	200.000.000
3. Kamu Kesimi Tahvil, Senet ve Bonoları	200.000.000
C) TİCARİ ALACAKLAR	37.603.454.240
1. Alıcılar	27.582.612.553
2. Alacak Senetleri	9.593.415.663
3. Alacak Senetleri Reeskontu	374.093.374
4. Verilen Depozite ve Teminatlar	127.739.396
6. Şüpheli Ticari Alacaklar	1.912.268.203
7. Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı	1.238.488.201
D) DİĞER ALACAKLAR	25.354.410
1. Ortaklardan Alacaklar	25.354.410
E) STOKLAR	132.632.470.548
1. İlk Madde ve Malzeme	62.916.818.583
2. Yarı Mamüller	28.017.736.978
4. Ticari Mallar	19.811.155.695
7. Verilecek Sipariş Avansları	21.886.759.292
G) GELECEK AYLARA AIT GİDERLER VE GELİR TAHAKKUKLARI	4.216.602.367
1. Gelecek Aylara Ait Giderler	1.997.902.367
2. Gelir Tahakkukları	2.218.700.000
H) DİĞER DÖNEN VARLIKLAR	3.353.369.586
3. Diğer KDV	1.402.866.905
4. Peşin Ödenen Vergiler ve Fonlar	226.027.472
5. İş Avansları	1.723.475.209
6. Personel Avansları	1.000.000
DÖNEN VARLIKLAR TOPLAMI	369.592.680.687
II. DURAN VARLIKLAR	96.119.213.049
C) MALİ DURAN VARLIKLAR	41.975.734.985
3. İştirakler	41.975.734.985
D) MADDİ DURAN VARLIKLAR	53.675.677.436
1. Arazi ve Arsalar	16.373.800
2. Yeraltı ve Yerüstü Düzenleri	6.641.682.984
3. Binalar	33.422.733.603
4. Tesis, Makina ve Cihazlar	52.022.162.275
5. Taşıtlar	15.807.493.785
6. Demirbaşlar	18.729.657.288
8. Birikmiş Amortismanlar	74.491.071.227
9. Yapılmakta Olan Yatırımlar	1.526.644.928
E) MADDİ OLMAYAN DURAN VARLIKLAR	467.800.628
4. Araştırma ve Geliştirme Giderleri	584.750.785
7. Birikmiş Amortismanlar	116.950.157
DURAN VARLIKLAR TOPLAMI	96.119.213.049
AKTİF (VARLIKLAR) TOPLAMI	465.711.893.736

PASIF(KAYNAKLAR)

		CARI DONEM
I. KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	270.604.812.259	
A) MALİ BORÇLAR	14.875.250.000	
1. Banka Kredileri	14.875.250.000	
B) TİCARİ BORÇLAR	77.384.131.603	
1. Satıcılar	77.384.131.603	
C) DİĞER BORÇLAR	5.542.334.243	
1. Ortaklara Borçlar	2.973.539.938	
3. Bağlı Ortaklıklara Borçlar	2.535.804.850	
4. Personele Borçlar	32.989.455	
D) ALINAN AVANSLAR	99.062.090.390	
F) ÖDENECEK VERGİ VE DİĞER YOKMLOLOKLER	6.209.390.495	
1. Ödenecek Vergi ve Fonlar	4.565.100.874	
2. Ödenecek Sosyal Güvenlik Kesintileri	1.603.301.750	
4. Diğer Yükümlülükler	40.987.871	
G) BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI	57.624.746.890	
1. Dönem Karı, Vergi ve Diğ. Yasal Yükümlülük Karşı.	52.322.463.000	
4. Diğer Borç ve Gider Karşılıkları	5.302.283.890	
H) GELECEK AYLARA AIT GELİRLER VE GİDER TAHAKKUKLARI	3.203.356.250	
2. Gider Tahakkukları	3.203.356.250	
I) DİĞER KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	6.703.512.388	
1. Hesaplanan KDV	6.703.512.388	
KISA VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	270.604.812.259	
II. UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR	0	
UZUN VADELİ YABANCI KAYNAKLAR TOPLAMI	0	
III. ÖZ KAYNAKLAR	195.107.081.477	
A) ÖDENMİŞ SERMAYE	100.000.000.000	
1. Sermaye	100.000.000.000	
B) SERMAYE YEDEKLERİ	28.877.680.304	
3. M.D.V. Yeniden Değerleme Artışları	22.572.609.056	
4. İştirakler Yeniden Değerleme Artışları	6.305.071.248	
C) KAR YEDEKLERİ	2.232.927.332	
1. Yasal Yedekler	578.529.000	
3. Olağanüstü Yedekler	3.783	
5. Özel Fonlar	1.654.394.549	
F) DÖNEM NET KARI (ZARARI)	63.996.473.841	
ÖZ KAYNAKLAR TOPLAMI	195.107.081.477	
PASIF (KAYNAKLAR) TOPLAMI	465.711.893.736	

TABLO 6.2
Özgür Atermit Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Adana-Ankara-İzmir
31.12.1995 Tarihli Gelir Tablosu

A) BRÖT SATIŞLAR	984.061.925.188
1. Yurtiçi Satışlar	941.393.114.718
2. Yurtdışı Satışlar	34.146.441.569
3. Diğer Gelirler	8.522.368.901
B) SATIŞ İNDİRİMLERİ	136.423.932.488
1. Satıştan İadeler	4.549.055.033
2. Satış İskontoları	131.874.877.455
C) NET SATIŞLAR	847.637.992.700
D) SATIŞLARIN MALİYETİ	642.231.460.347
BRÖT SATIŞ KARI VEYA ZARARI	205.406.532.353
E) FAALİYET GİDERLERİ	85.072.163.134
1. Araştırma ve Geliştirme Giderleri	116.950.157
2. Pazarlama, Satış ve Dağılım Giderleri	42.459.841.372
3. Genel Yönetim Giderleri	42.495.371.605
FAALİYET KARI VEYA ZARARI	120.334.369.219
F) DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GELİR VE KARLAR	35.652.460.941
1. İştiraklerden Temettü Gelirleri	273.448.563
3. Faiz Gelirleri	7.553.112.352
4. Komisyon Gelirleri	6.973.910.929
5. Konusu Olmayan Karşılıklar	160.149.802
6. Faaliyetle İlgili Diğer Olağan Gelir ve Karlar	20.691.839.295
G) DİĞER FAALİYETLERDEN OLAĞAN GİDER VE ZARARLAR	5.624.159.664
1. Reeskont Faiz Giderleri	374.093.374
3. Karşılık Giderleri	555.388.826
4. Diğer Olağan Gider ve Zararlar	4.694.677.464
H) FİNANSMAN GİDERLERİ	34.043.733.655
1. Kısa Vadeli Borçlanma Giderleri	34.043.733.655
OLAĞAN KAR VEYA ZARAR	116.318.936.841
DÖNEM KARI VEYA ZARARI	116.318.936.841
K) DÖNEM KARI VERGİ VE DİĞER YASAL YOKMLOLOK KARŞILIĞI	52.322.463.000
DÖNEM NET KARI	63.996.473.841

TABLO 6.3.
Ozgür Atermit Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Adana-Ankara-İzmir
31.12.1995 Tarihli SMM Tablosu

	CARİ DÖNEM
ORETİM MALİYETİ	0
A) DİREKT İLK MADDE VE MALZEME GİDERLERİ	394.847.396.834
B) DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ	46.467.022.701
C) GENEL ORETİM GİDERLERİ	100.001.630.800
I. SATILAN MAMUL MALİYETİ	541.316.050.335
TİCARİ FAALİYET	0
A) DÖNEM BAŞI TİCARİ MALLAR STOKU (+)	19.028.522.733
B) DÖNEM İÇİ ALIŞLAR (+)	101.698.042.974
C) DÖNEM SONU TİCARİ MALLAR (-)	19.811.155.695
II. SATILAN TİCARİ MALLAR MALİYETİ	100.915.410.012
SATIŞLARIN MALİYETİ (I+II+III)	642.231.460.347

6.5. İŞLETME STOKLARININ LIFO YÖNTEMİNE GÖRE DEĞERLENMESİ

İşletme fiili olarak hammadde ve malzeme stoklarının değerlemesinde FIFO yöntemini mamul mal stokları içinde hareketli ortalama yöntemini uygulamaktadır. Stok giriş ve çıkışları parti usulü ile bilgisayar ortamında yapılmaktadır. Burada işletme stokları LIFO yöntemine göre değerlendirilecektir.

İşletme stoklarının çok çeşitli olması, dönem içerisinde stok hareketlerinin sıklığı ve LIFO yönteminin uygulanması için gerekli olan verilerin sağlanamaması nedeniyle sadece 4 çeşit mamul stoğu için LIFO yöntemi uygulanmıştır. Bu mamuller A, B, C, D mamulu olarak isimlendirilmiştir. A, B, C, D mamüllerinin LIFO yöntemine göre değerlendirilmesi Tablo 6.4, 6.5., 6.6 ve 6.7'de görülmektedir.

TABLO 6.4
A Mamülünün LIFO Yöntemine Göre Değerlemesi

GİREN				CIKAN			KALAN		
AYLAR	MIKTAR	BİRİM TL	TUTAR	MIKTAR	BİRİM TL.	TUTAR	MIKTAR	BİRİM TL.	TUTAR
Devir	761.228	4.221	3.213.143.388	-	-	-	761.228	4.221	3.213.143.388
Ocak	935.138 218.220	4.350 9.731	4.067.850.30 <u>2.123.490.000</u> 6.191.340.300	218.220 860.843	9.731 4.350	2.123.490.000 <u>3.741.622.050</u> 5.865.112.050	74.995 761.228	4.350 4.221	326.228.250 <u>3.213.143.388</u> .539.371.638
Şubat	603.274 258.325	5.603 9.749	3.428.400.000 <u>2.518.410.425</u> 5.946.810.425	258.325 603.274 51.969	9.749 5.603 4.350	2.518.410.425 <u>3.428.400.000</u> 226.065.150 <u>6.172.875.575</u>	761.228 23.026	4.221 4.350	3.213.143.388 <u>100.163.100</u> 3.313.306.488
Mart	887.501 244.941	5.058 9.408	4.488.980.000 <u>2.304.405.000</u> 6.793.385.000	244.941 887.501 23.026 22.915	9.408 5.058 4.350 4.221	2.304.405.000 <u>4.488.980.000</u> 100.163.100 <u>96.724.000</u> 6.990.190.100	738.313	4.221	3.116.419.000
Nisan	917.418 488.636	5.222 9.618	4.790.756.796 <u>3.930.261.048</u> 8.721.017.844	488.636 869.322	9.618 5.222	3.930.260.000 <u>4.539.590.000</u> 8.469.850.000	738.313 48.096	4.221 5.222	3.116.419.173 <u>251.157.312</u> 3.367.576.485
Mayıs	934.378 256.945	5.366 10.505	5.013.872.384 <u>2.699.207.225</u> 7.713.079.609	256.945 852.819	10.505 5.366	2.699.207.225 <u>4.576.220.000</u> 7.275.427.225	738.313 48.096 81.559	4.221 5.222 5.366	3.116.419.173 <u>251.157.312</u> 437.645.594 3.805.222.079
Haziran	2.050.578 186.730	5.230 10.046	10.724.522.940 <u>1.075.009.580</u> 12.600.412.520	186.730 1.960.696	10.046 5.230	1.075.009.580 <u>10.296.200.000</u> 12.172.169.660	738.313 48.096 81.559 81.882	4.221 5.222 5.366 5.230	3.116.419.173 <u>251.157.312</u> 437.645.594 <u>420.242.060</u> 4.233.464.939
Temmuz	1.835.005 566.211	5.724 10.912	10.503.568.620 <u>6.178.496.432</u> 16.682.063.052	566.211 1.711.907	10.912 5.724	6.178.494.432 <u>9.790.955.660</u> 15.977.450.100	738.313 48.096 81.559 81.882 123.098	4.221 5.222 5.366 5.230 5.724	3.116.419.173 <u>251.157.312</u> 437.645.594 <u>420.242.060</u> 704.612.955 4.930.077.991
Ağustos	2.073.430 295.524	5.710 13.595	11.839.205.300 <u>4.017.648.780</u> 15.856.934.080	295.224 2.073.430 123.098 7.135	13.595 5.710 5.724 5.230	4.017.648.780 <u>11.839.205.300</u> 704.612.952 <u>37.316.050</u> 16.598.768.050	738.313 48.096 81.559 74.747	4.221 5.222 5.366 5.230	3.116.419.173 <u>251.157.312</u> 437.645.594 <u>390.926.810</u> 4.196.148.889

Eylül	2.001.295	5.745	11.957.039.775	207.570	14.056	2.917.603.920	730.313	4.221	3.116.419.173
	207.570	14.056	2.917.603.920	1.963.266	5.745	11.270.963.170	40.096	5.222	251.157.312
			14.874.643.695			14.196.567.090	81.559	5.366	437.645.594
							74.747	5.230	390.926.810
						110.029	5.745	670.076.605	
								4.038.225.494	
Ekim	2.109.307	6.124	12.917.396.068	335.750	15.641	5.251.465.750	730.313	4.221	3.116.419.173
	335.750	15.641	5.251.465.750	2.109.307	6.124	12.917.396.068	40.096	5.222	251.157.312
			18.168.861.818	116.244	5.745	667.821.700	81.559	5.366	437.645.594
						18.836.683.598	74.747	5.230	390.926.810
						1.705	5.745	10.254.025	
								4.206.403.114	
Kasım	1.600.510	8.392	13.498.683.056	734.335	14.397	10.572.220.995	730.313	4.221	3.116.419.173
	734.335	14.397	10.572.220.995	1.600.060	8.392	13.427.703.520	40.096	5.222	251.157.312
			24.070.904.051			23.999.924.515	81.559	5.366	437.645.594
							74.747	5.230	390.926.810
						1.705	5.745	10.254.025	
						8.450	8.392	70.979.536	
								4.277.303.250	
Aralık	2.134.507	6.409	13.051.335.043	204.900	17.691	5.040.307.420	579.933	4.221	2.447.097.193
	204.900	17.691	5.040.307.420	2.134.507	6.409	13.051.335.043			
			10.891.642.471	8.450	8.392	70.979.536			
				1.705	5.745	10.254.025			
				74.747	5.230	390.926.810			
				81.559	5.366	437.645.594			
				40.096	5.222	251.157.312			
				150.300	4.221	660.521.900			
					20.721.103.202				
TOPLAM	22.929.75	6.966	159.724.230.253	22.349.519	7.037	157.276.341.060	579.933	4.221	2.447.097.193

REKAPITULASI
8. Jumlah dan Nilai Anggaran Biaya

CIKAS				CIKAS			KALAM		
AYAR	MIKTAR	BURUH TL	TOTAL	MIKTAR	BURUH TL	TOTAL	MIKTAR	BURUH TL	TOTAL
Devir	3.006	4.920	15.207.000	-	-	-	3.006	4.920	15.207.000
Ocak	5.358	4.350 9.731	23.307.300	1.632	4.350	7.099.200	3.006 3.726	4.920 4.350	15.207.000 16.200.100 31.015.900
Subat	4.745 4.097	5.491 10.951	26.045.795 44.866.247 70.921.042	4.097 4.745 515	10.951 5.491 4.350	44.866.247 26.054.795 2.240.250 73.161.292	3.006 3.211	4.920 4.350	15.207.000 13.967.050 29.175.650
Mart	11.749	5.003	50.700.247	11.749 3.211 2.937	5.003 4.350 4.920	50.700.247 13.967.050 14.473.536 87.221.633	149	4.920	734.272
Nisan	12.101 4.343	5.150 8.409	62.029.590 36.520.207 99.349.805	4.343 9.490	8.409 5.150	36.520.207 40.990.604 85.510.971	149 2.603	4.920 5.150	734.272 10.754.430 24.573.186
Mayis	1.554 630	6.730 12.730	10.470.852 8.024.940 18.495.792	630 1.554 598	12.730 6.730 5.150	8.024.940 10.470.852 3.004.404 21.500.276	149 2.005	4.920 5.150	734.272 10.754.430 11.400.702
Junian	13.012 163	5.251 8.721	72.526.012 1.421.523 73.948.335	163 13.009	8.721 5.251	1.421.523 70.030.739 72.252.262	149 2.005 323	4.920 5.150 5.251	734.272 10.754.430 1.696.073 13.104.775
Juli	10.541	5.006	62.044.326	6.404	5.006	30.164.020	149 2.005 323 4.057	4.920 5.150 5.251 5.006	734.272 10.754.430 1.696.073 23.079.592 37.064.277
Agustus	2.444	7.534	10.413.096	2.444 3.050	7.534 5.006	10.413.096 10.936.100 29.349.200	149 2.005 323 2.199	4.920 5.150 5.251 5.006	734.272 10.754.430 1.696.073 12.943.314 26.128.089

Eylül	17.640	5.655	99.754.200	8.757	5.655	49.520.835	149	4.928	734.272
							2.005	5.158	10.754.430
							323	5.251	1.696.073
							2.199	5.886	12.943.314
							8.883	5.655	50.233.365
									76.361.454
Ekim	23.942	5.869	140.515.598	5.869	15.641	44.710.842	149	4.928	734.272
					6.124		2.005	5.158	10.754.430
					5.745		323	5.251	1.696.073
							2.199	5.886	12.943.314
							8.883	5.655	50.233.365
							16.324	5.869	95.805.556
									172.167.610
Kasım	16.685	7.605	126.889.425	16.685	7.605	126.889.425	149	4.928	734.272
				4.856	5.869	20.499.864	2.005	5.158	10.754.430
						155.389.289	323	5.251	1.696.073
							2.199	5.886	12.943.314
							8.883	5.655	50.233.365
							11.468	5.869	67.305.692
									143.667.146
Aralık	4.834	7.871	38.048.414	-	-	-	149	4.928	734.272
							2.005	5.158	10.754.430
							323	5.251	1.696.073
							8.883	5.886	12.943.314
							11.468	5.655	50.233.365
							4.834	5.896	67.305.692
								7.871	38.048.414
									101.715.560
TOPLAM	137.804	6.137	845.675.468	107.863	6.156	663.959.908	29.941	6.869	101.715.560

YAKLA 6.6
C Numaralı İİDÜ Yönetimince Göze Değerlenmiş

GİREN				ÇIKAN			KALAN		
AYLAR	MİKTAR	BİRİM TL	TUTAR	MİKTAR	BİRİM TL	TUTAR	MİKTAR	BİRİM TL	TUTAR
Devir	87.130	4.406	383.930.020	-	-	-	87.130	4.406	383.930.020
Ocak	66.057	6.021	397.729.197	1.000	19.134	19.134.000	87.130	4.406	383.930.020
	1.000	19.134	<u>19.134.000</u>	63.164	6.021	<u>380.310.444</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			416.863.197			399.444.444			401.340.781
Şubat	57.293	7.296	418.009.720	350	15.203	5.349.050	87.130	4.406	383.930.020
	350	15.203	<u>5.349.050</u>	55.030	7.296	<u>401.498.880</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			423.358.770			406.847.930	2.263	7.296	<u>16.510.040</u>
									417.059.629
Mart	64.013	6.669	426.902.697	1.240	22.070	27.376.720	87.130	4.406	383.930.020
	1.240	22.070	<u>27.376.720</u>	12.099	6.669	<u>80.600.231</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			454.279.417			108.064.951	2.263	7.296	<u>16.510.040</u>
							51.914	6.669	<u>346.210.466</u>
									760.670.099
Nisan	26.903	11.070	290.701.010	2.767	19.009	55.032.063	87.130	4.406	383.930.020
	2.767	19.009	<u>55.032.063</u>	26.903	11.070	<u>290.701.010</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			353.734.673	2.560	6.669	<u>17.072.640</u>	2.263	7.296	<u>16.510.040</u>
						370.007.313	49.554	6.669	<u>329.141.026</u>
									747.001.455
Mayıs	29.511	7.050	231.097.430	3.000	17.574	66.701.200	87.130	4.406	383.930.020
	3.000	17.574	<u>66.701.200</u>	29.511	7.050	<u>231.097.430</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			298.670.630	6.466	6.669	<u>43.121.754</u>	2.263	7.296	<u>16.510.040</u>
						341.000.392	42.000	6.669	<u>206.020.072</u>
									703.079.701
Haziran	49.450	7.174	354.011.692	33.490	15.075	531.653.750	87.130	4.406	383.930.020
	33.490	15.075	<u>531.653.750</u>	24.104	7.174	<u>172.922.096</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			886.465.442			704.575.846	2.263	7.296	<u>16.510.040</u>
							42.000	6.669	<u>206.020.072</u>
							25.354	7.174	<u>181.009.596</u>
									885.769.297
Temmuz	40.165	9.227	444.410.455	57.534	24.330	1.399.002.220	87.130	4.406	383.930.020
	57.534	24.330	<u>1.399.002.220</u>	36.704	9.227	<u>339.405.960</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			1.844.220.675			1.739.200.180	2.263	7.296	<u>16.510.040</u>
							42.000	6.669	<u>206.020.072</u>
							25.354	7.174	<u>181.009.596</u>
							11.301	9.227	<u>105.012.407</u>
									990.701.704
Ağustos	64.624	8.317	537.477.000	170.140	25.290	4.506.051.300	87.130	4.406	383.930.020
	170.140	25.295	<u>4.506.051.300</u>	16.199	8.317	<u>134.727.003</u>	2.093	6.021	<u>17.410.753</u>
			5.043.529.100			4.640.778.303	2.263	7.296	<u>16.510.040</u>
							42.000	6.669	<u>206.020.072</u>
							25.354	7.174	<u>181.009.596</u>
							11.301	9.227	<u>105.012.407</u>
							40.425	8.317	<u>402.750.725</u>
									1.393.532.509

Eylül	00.000	8.198	656.495.840	82.845	32.824	2.719.304.200	07.138	4.406	303.930.020
	02.845	32.824	2.719.304.200	44.715	8.198	336.573.570	2.893	6.021	17.418.753
			3.375.800.120			3.055.877.850	2.263	7.296	16.510.848
							42.888	6.669	206.020.072
							25.354	7.174	181.809.596
							11.381	9.227	105.012.407
							48.425	8.317	402.750.725
							35.365	8.198	209.922.270
									1.683.454.779
Ekim	44.474	10.776	479.251.824	59.300	33.503	1.906.727.900	07.138	4.406	303.930.020
	59.300	33.503	1.906.727.900	44.747	10.776	479.251.824	2.893	6.021	17.418.753
			2.465.979.724	15.125	9.198	123.994.750	2.263	7.296	16.510.848
						2.589.974.674	42.888	6.669	206.020.072
							25.354	7.174	181.809.596
							11.381	9.227	105.012.407
							48.425	8.317	402.750.725
							20.240	0.198	165.927.520
									1.559.460.029
Kasım	47.965	12.822	615.007.230	80.300	33.813	2.716.709.900	07.138	4.406	303.930.020
	80.300	33.833	2.716.709.900	27.260	12.822	309.527.720	2.893	6.021	17.418.753
			3.331.797.130			3.066.317.620	2.263	7.296	16.510.848
							42.888	6.669	206.020.072
							25.354	7.174	181.809.596
							11.381	9.227	105.012.407
							48.425	8.317	402.750.725
							20.240	0.198	165.927.520
							20.705	12.822	265.479.510
									1.024.939.539
Aralık	46.524	12.491	501.131.204	18.200	46.397	444.425.400	07.138	4.406	303.909.066
	18.200	46.397	444.425.400	46.524	12.491	501.131.204	2.893	6.021	17.418.753
			1.425.556.604	20.705	12.822	265.479.510	2.263	7.296	16.510.848
				20.240	8.198	165.297.520	42.888	6.669	206.020.072
				48.425	8.317	402.750.725	15.454	7.174	110.866.996
				11.381	9.227	105.012.407			814.746.697
				9.900	7.174	71.022.600			
						2.435.119.526			
TOPLAM	1.231.251	16.816	20.704.193.614	1.000.615	18.377	19.058.016.917	150.636	5.409	814.746.697

TABLO 6.7
D Haridanda LIPO Yntemine Cdra Deparlamasi

GIREN				CIKAR			KALAN		
AYLAR	MIKTAR	BIRIM TL.	TUTAR	MIKTAR	BIRIM TL.	TUTAR	MIKTAR	BIRIM TL.	TUTAR
Devir	79.239	6.303	499.443.417	-	-	-	79.239	6.303	499.443.417
Ocak	-	-	-	17.700	6.303	111.563.100	61.539	6.303	387.800.317
Febat	1.400	6.613	9.250.200	1.400 2.546	6.613 6.303	9.250.200 16.047.730 25.305.630	50.993	6.303	371.832.879
Mart	1.552	6.650	10.320.800	1.552 3.315	6.650 6.303	10.320.800 20.094.445 31.215.245	55.678	6.303	350.930.434
Hisan	276	13.167	3.634.092	276 3.262	3.167 6.303	3.634.092 20.560.386 24.194.467	52.416	6.303	330.370.048
Mayis	-	-	-	1.119	6.303	7.055.855	53.295	6.303	323.324.991
Haziran	792	7.100	5.692.896	792 2.330	7.100 6.303	5.692.896 14.685.990 20.378.886	48.967	6.303	308.639.001
Temmuz	5.644	7.748	43.729.712	768	7.748	5.950.464	48.967 4.876	6.303 7.748	308.639.001 37.779.248 346.418.249
Agustos	9.013	7.708	76.423.644	8.440	7.708	65.730.720	48.967 4.876 1.373	6.303 7.748 7.708	308.639.001 37.779.248 10.692.924 357.111.173
Eylul	1.532	8.867	13.584.244	800	8.867	7.093.600	48.967 4.876 1.373 732	6.303 7.748 7.708 8.867	308.639.001 37.779.248 10.692.924 6.490.644 363.601.817
Ekin	50	9.974	578.492	50 732 1.373 77	9.974 8.867 7.708 7.748	578.492 6.490.644 10.692.924 596.596 10.358.656	48.967 4.799	6.303 7.748	308.639.001 37.182.652 145.821.653
Kasim	194	15.448	18.444.912	1.194 468	448 748	18.444.912 3.626.064 22.079.976	48.967 4.331	6.303 7.748	308.639.001 33.565.588 342.195.589
Aralak	1.217	14.270	17.366.590	1.217 4.331 4.988	14.270 7.748 6.303	17.366.590 33.565.588 10.935.124 81.867.302	44.059	6.303	277.703.877
TOTLAM	101.717	6.287	639.476.999	50.650	7.173	420.773.122	44.059	6.303	222.703.877

**6.6. İŞLETME FİİLİ DEĞERLEME SONUÇLARI İLE LIFO YÖNTEMİ
SONUÇLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

Daha önce de belirtildiği gibi, işletme, mamul malların değerlemesinde Hareketli Ortalama Yöntemini uygulamaktadır. Burada işletmenin fiili değerlendirme sonuçları ile LIFO yönteminin sonuçları karşılaştırılacaktır.

**TABLO 6.8
İşletmenin Fiili Değerleme Sonuçları (TL)**

Maddeler	A	B	C	D	TOPLAM
Devir	3.223.293.000	15.200.000	203.000.000	499.457.000	4.221.950.000
Dönem İçi Üretim					
+Alışlar	156.520.520.000	830.462.000	20.323.549.000	204.490.000	177.887.030.000
(-) Dönem Sonu Stoğu	3.379.200.000	230.783.000	1.232.740.000	301.951.000	5.152.684.000
SUM	156.362.613.000	605.687.000	19.474.710.000	402.004.000	176.846.214.000

İşletmenin fiili değerlemesi sonucunda, 4 mamül için satılan malın maliyeti 176.846.214.016 TL. dönem sonu stoğu ise, 5.152.684.998 TL. olarak bulunmuştur.

**TABLO 6.9
LIFO Yöntemiyle Değerleme Sonuçları (TL)***

Maddeler	A	B	C	D	TOPLAM
Devir	3.213.143.300	15.207.000	303.930.020	499.443.417	4.121.724.641
Dönem İçi Üretim					
+Alışlar	156.511.094.065	830.467.660	20.320.263.506	190.033.582	177.851.859.693
(-) Dönem Sonu Stoğu	2.447.897.193	101.715.560	814.746.697	277.703.077	3.722.063.327
SUM	157.276.341.060	663.959.900	19.850.016.917	420.773.122	178.241.152.007

(*) Tablo 6.3, 6.4, 6.5, 6.6'dan alınan verilerle hazırlanmıştır.

LIFO yöntemine göre 4 mamül için satılan malın maliyeti 178.241.152.007 TL. dönem sonu stoğu ise 3.722.063.327 TL. olarak

bulunmuştur. LIFO yöntemine göre hesaplanan SMM işletmenin uygulamış olduğu Hareketli Ortalama Maliyete göre hesaplanan SMM'nden 1.395.307.007 TL. daha yüksektir. Bununla birlikte bilançoda gösterilen dönem sonu stoklarında LIFO yönteminin uygulanması sonucunda 1.395.307.000 TL. daha az olacaktır. LIFO yöntemi son alınan malın maliyetini SMM'ne yansıtmakta ve böylece SMM diğer yöntemlere göre daha yüksek olmaktadır. Uygulamada da görüldüğü gibi fiyatların yükselme gösterdiği dönemlerde LIFO yöntemi, işletmenin fiili olarak uyguladığı Hareketli Ortalama Maliyet yöntemine nazaran daha yüksek SMM rakamlarını vermiştir.

İşletmenin gelir tablosu incelendiğinde satılan malın maliyetinin (tüm mallar için) 642.231.460.347 olduğu görülmektedir. İşletmenin sadece dört mamül için LIFO yönteminin uygulanmasıyla satılan malın maliyeti 1.395.307.007 TL. daha fazla olacak ve 643.626.767.354 TL. olacaktır. Bu durumda ise işletmenin satış kârı aşağıda gösterildiği gibi 204.011.225.346 TL. olacaktır.

A) BRÖT SATIŞLAR		984.061.925.188
1. Yurtiçi Satışlar	941.393.114.718	
2. Yurt Dışı Satışlar	34.146.441.569	
3. Diğer Gelirler	8.522.368.901	
B) SATIŞ İNDİRİMLERİ		136.423.932.488
1. Satıştan İadeler	4.549.055.033	
2. Satış İskontoları	131.874.877.455	
C) NET SATIŞLAR		847.637.992.700
D) SATILAN MALLAR MALİYETİ		643.626.767.354
BRÖT SATIŞ KARI VEYA ZARARI		204.011.225.346

Görüldüğü üzere, LIFO yönteminin uygulanması sonucunda işletmenin satış kârı 1.393.307.007 TL. (205.4406.532.353-204.011.225.346) daha az olacaktır. Böylece işletmenin vergiye matrah olan kârı azalacak ve bunun sonucunda vergi yükü

hafifleyecektir. Dolayısıyla fiyatların arttığı dönemde LIFO yönteminin uygulaması işletmeye vergi avantajı sağlayacaktır. Burada LIFO yöntemi, daha önce de belirtilen nedenlerden dolayı sadece 4 mamül mal için uygulanmıştır. Eğer LIFO işletmenin tüm stokları için uygulanmış olsaydı, elbette ki işletme daha fazla vergi avantajı sağlayacaktır.

Çalışmanın teori bölümünde belirttiğimiz gibi, LIFO yöntemi cari maliyetlerle cari gelirleri karşılaştırmakta ve diğer yöntemler içerisinde en düşük kar rakamlarını vermektedir. Bu durum, Atermit San. ve Tic.A.Ş. uygulamasında da görülmektedir. Fiyatların sürekli olarak arttığı enflasyon dönemlerinde fiktif karlar oluşmaktadır. Enflasyon dönemlerinde LIFO yönteminin uygulanması son giren malların maliyetini SMM'tine yüklediği için SMM yüksek çıkmaktadır. Atermit stoklarının LIFO'ya göre değerlemesinde de görüldüğü gibi en son alınan mallar maliyeti SMM'ne yüklenmiş ve SMM yükselmiştir. Böylece, nominal karların, reel karlara yaklaşması yoluyla enflasyonun etkisiyle oluşan görüntü karların azaltılması sağlanmıştır. Bu ise, işletmede doğru vergi ve kar payı rakamlarının ödenmesini sağlayacak ve işletme sermayesinin erimesini engelleyecektir. İşletme daha akılcı yatırım, fiyatlama, finansman kararları alabilecektir.

Sonuç olarak, enflasyon dönemlerinde Atermit San. ve Tic. A.Ş. LIFO yöntemini uygulamak suretiyle enflasyonun etkisini azaltabilecek ve vergi avantajı sağlayacaktır. Ayrıca Atermit San. ve Tic. A.Ş. sanayi siciline kayıtlı imalatçı sınıfına girdiği için 4008 sayılı kanun'da belirtilen yabancı kaynak maliyet ve giderlerinde kanunen kabul edilmeyen kısım ayrımı yapmaksızın tamamını gider unsuru olarak alabileceklerdir. Bütün bunlardan dolayı LIFO yönteminin Atermit San. ve Tic. A.Ş. de özellikle fiyatların sürekli yükselme gösterdiği dönemlerde uygulanmasını tavsiye edebiliriz.

YEDİNCİ BÖLÜM

ÇUKUROVA BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERDE ENFLASYON ORTAMINDA LIFO YÖNTEMİNİN UYGULANMASI VE YÖNTEMİN ETKİLERİNİN TESPİTİNE İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA

7.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Enflasyon, birçok ülkenin ve Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisidir. Enflasyon, işletmeleri büyük ölçüde etkilemekte ve işletmelerin faaliyetlerine devam edebilmeleri gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Gerek ticaret gerekse de sanayi işletmelerinin büyük bir çoğunluğunun, faaliyetlerinin ve kazançlarının temel kaynağını stoklar oluşturmaktadır. Bu nedenle, enflasyon ortamında uygulanan stok politikaları ve stok değerlendirme yöntemleri vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Stok seviyesindeki dalgalanmalar ve ekonomideki gelişmeler çok değişik stok değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesine ve uygulanmasına neden olmuştur. Bu yöntemlerden birisi de ülkemizde 4008 Sayılı Kanun'la 1 Ocak 1996'dan itibaren uygulanmasına izin verilen LIFO yöntemidir. Yöntem, son giren malın ilk çıktığı varsayımına dayanmakta ve cari maliyetleri, satılan malın maliyetine yüklemek suretiyle kar rakamlarını gerçek kar düzeyine yaklaştırmaktadır.

Bu konuyla ilgili olarak yapılan bu araştırmanın amacı;

- 1. Enflasyonun işletme ve özellikle stoklar üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi,**
- 2. Araştırmaya dahil edilen işletmelerin, enflasyonun muhasebe verileri üzerindeki etkilerini azaltmak amacıyla hangi yöntemlerden yararlandıklarının tespit edilmesi,**

3. İşletmelerin stok bulundurma nedenlerinin ve stok miktarlarının enflasyondan ne şekilde etkilendiklerinin tespit edilmesi,
4. İşletmelerin hangi stok değerlendirme yöntemini uyguladıklarının ve uygulama amaçlarının tespit edilmesi,
5. LIFO yönteminin uygulama oranının tespit edilmesi,
6. LIFO yönteminin uygulanmama nedenlerinin tespit edilmesi,
7. "Enflasyon ortamında sadece LIFO'yu kullanmak, enflasyonun olumsuz etkilerini gidermek için yeterlidir" yargısının test edilmesi,
8. "LIFO yöntemi işletmelerin vergi yükünü ve nakit çıkışını azaltan, enflasyon dönemlerinde uygulanması gereken bir yöntemdir" yargısının test edilmesidir.

7.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI

Bu araştırma, Adana ve Mersin Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı olan ve Çukurova Bölgesinde faaliyet gösteren sanayi ve ticaret işletmelerini kapsamaktadır.

Araştırma kapsamına alınacak işletmelerin belirlenmesi amacıyla 1995 yılı itibari ile Adana ve Mersin Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı işletmelerin listesi temin edilmiştir.

7.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu bölümde sırayla örneklem seçimi, verilerin toplanması ve verilerin analiz yöntemi konuları hakkında bilgiler verilmektedir.

7.3.1. Örneklem Seçimi

Araştırmanın ana kütesini Çukurova Bölgesinde faaliyette bulunan sanayi ve ticaret işletmeleri oluşturmaktadır. Araştırmamızda örnek kütle, yaklaşık 1000 işletme arasından

tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 150 işletmeden oluşmaktadır. Zaman ve finansal kısıtlar nedeniyle örnekleme yoluna gidilmiştir.

7.3.2. Verilerin Toplanması

Araştırmada, verileri objektif olarak toplayıp, istatistiksel analiz teknikleriyle çeşitli hesaplamalar yapabilmek amacıyla anket yöntemi uygulanmıştır. 35 anket işletme yöneticileri ile yüzyüze görüşülerek yapılmıştır. 115 anket posta yoluyla seçilen işletmelere gönderilmiştir. 12 anket adres değişikliği veya yanlısılığı nedeniyle geri gelmiştir. 27 anket işletme yöneticileri tarafından cevaplandırılarak gönderilmiştir. Araştırmamızda değerlendirme aşamasına girebilecek anket sayısı 62 olarak belirlenmiştir. Geri dönüş oranı $(62/150)$ 0,413'tür. Anket çalışması yaklaşık 4 ay sürmüştür.

7.3.3. Verilerin Analiz Yöntemi

Verilerin değerlendirilmesinde, SPSS for windows (Statistical Package for social Science) paket programından yararlanılmıştır. Ankette yer alan sorular için frekans hesapları ve çapraz tablolar yapılmıştır. Araştırma hipotezlerinin değerlendirilmesinde normal dağılımdan yararlanılmıştır.

7.4. ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULAR VE BUNLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çukurova Bölgesinde yapılan anket çalışmasının sonucunda elde edilen verilerin analizi aşağıdaki bölümde verilmiştir.

7.4.1. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Türlerine Göre Dağılımı

Araştırma kapsamına giren ve anketi cevaplandıran işletmelerin türlerine göre dağılımı Tablo 7.1'de görülmektedir.

TABLO 7.1.
İncelenen İşletmelerin Türlerine Göre Dağılımı

İşletme Türü	Sanayi İşletmesi	Ticaret İşletmesi	Toplam
İşletme Sayısı	49	13	62
%	79	21	100

Tablo 7.1'de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 62 işletmeden 49'u yani, %79'u sanayi işletmesi, 13'ü yani %21'i ticaret işletmesidir.

7.4.2. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Sektör Dağılımı

Tablo 7.2'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan 62 işletmeden %25.8'i yani 16'sı Gıda sektöründe faaliyette bulunan işletmelerden oluşmaktadır. Bunu, %17.7'lik bir oranla ve 11 işletmeyle tekstil ve diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler izlemektedir. Gıda sektöründe fazla stokla çalışılmamasına rağmen diğer sektörlerden dönüş oranının düşük olması nedeniyle gıda sektöründe çalışan işletmelerin katılım oranı daha yüksek çıkmıştır. Tablonun diğer sütununda yer alan işletmeler kağıt, makina, paketlenme, lastik, boya ve plastik sektörleridir.

TABLO 7.2
İncelenen İşletmelerin Sektörlere Göre Dağılımı

Sektörler	Tekstil	Kimya	Gıda	Otomotiv	İnşaat	Diğer	Toplam
İşletme Sayısı	11	8	16	9	7	11	62
%	17.7	12.9	25.8	14.5	11.3	17.7	100

7.4.3. Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenen İşletmelerin Dağılımı

Araştırmaya katılan işletmelerin Tablo 7.3'de görüldüğü gibi 55'inin (88.7 oranla) enflasyondan büyük ölçüde etkilendikleri tesbit edilmiştir. Araştırmaya katılan ve toplam işletmelerin %11.3'ünü oluşturan 7 işletmenin ise enflasyondan büyük ölçüde etkilenmedikleri tesbit edilmiştir.

TABLO 7.3
Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenen İşletmelerin Dağılımı

Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenme Durumu	Evet	Hayır	Toplam
İşletme Sayısı	55	7	62
%	88,7	11,3	100

7.4.4. Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla Muhasebe Yöntemleri Kullanan İşletmelerin Dağılımı

Tablo 7.4'de görüldüğü gibi anketin bu sorusunu cevaplayan işletmelerin %66.1'i yani 41'i enflasyonun etkilerini gidermek amacıyla, enflasyonun etkilerini giderici muhasebe yöntemleri uygulamaktadırlar. Diğer 21 işletme ise ki bu sayı, toplam işletmelerin %33.9'unu oluşturmaktadır, herhangi bir yöntem uygulamamaktadırlar.

TABLO 7.4
Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla Muhasebe Yöntemleri Kullanan İşletmelerin Dağılımı

Muhasebe Yöntemi Kullanma Tercihleri	Evet	Hayır	Toplam
İşletme Sayısı	41	21	62
%	66,1	33,9	100

7.4.5. Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenme ve Bu Etkilenmenin Giderilmesine Yönelik Muhasebe Yöntemlerinin Kullanılmasına İlişkin Dağılım

Tablo 7.5'de görüldüğü gibi enflasyondan büyük ölçüde etkilenen ve bu etkileri gidermek amacıyla muhasebe yöntemleri kullanan işletmelerin sayısı (%36.4 oranla) 35'tir. Enflasyondan etkilenmesine rağmen yöntem kullanmayan işletmelerin sayısı (%18 oranla) 20'dir. Enflasyonun etkilerini gidermek amacıyla yöntem kullanmasına rağmen enflasyondan büyük ölçüde etkilenmediğini belirten işletmelerin sayısı (%4,6 oranla) 6'dır. 1 işletme ise enflasyondan etkilenmediğini ve yöntem kullanmadığını belirtmiştir.

TABLO 7.5
Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenme ve Bu Etkilenmenin Giderilmesine Yönelik Muhasebe Yöntemlerinin Kullanılmasına İlişkin Dağılım

Enflasyondan Büyük Ölçüde Etkilenme	Muhasebe Yöntemi Kullanma Tercihleri		Toplam %
	Evet	Hayır	
Evet	35 (36.4)	20 (18.6)	55 (88.7)
Hayır	6 (4.6)	1 (2.4)	7 (11.3)
Toplam %	41 (66.1)	21 (33.9)	62 (100)

7.4.6. İşletmelerin Enflasyonun Etkilerini Azaltmak Amacıyla Uyguladıkları Yöntemlerin Dağılımı

Bu sorunun amacı, işletmelerin enflasyonun etkilerini azaltmak amacıyla en çok hangi yöntemleri uyguladıklarının tespit edilmesidir.

TABLO 7.6.
Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla Uygulanan
Yöntemlerin Dağılımı

Enflasyonun Etkisini Gidermek Amacıyla Uygulanan Yöntemler	İşletme Sayısı	%
LIFO Yöntemi	7	8.33
Yeniden Değerleme	34	41.9
Hızlandırılmış Amortisman	20	24.6
Finansman Fonu Ayırmak	2	2.46
Diğer	4	4.93
Boş	14	17.2
Toplam	81	100

Tablo 7.6'da görüldüğü gibi (%41.9 oranla) 34 işletme yeniden değerlendirme yöntemini, (%24.6 oranla) 20 işletme hızlandırılmış amortisman yöntemini (%8.33 oranla) 7 işletme yöntemini (%4.93 oranla) 4 işletme Diğer yöntemleri (%2.46 oranla) 2 işletme finans fonu ayırma yöntemini enflasyonun etkilerini gidermek veya azaltmak amacıyla uygulamaktadırlar.

7.4.7. Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla İşletmeler Tarafından Alınan Tedbirlerin Dağılımı

Bu sorunun amacı, işletmelerin enflasyon dönemlerinde enflasyonun etkilerini azaltmak amacıyla işletme bünyesinde aldıkları tedbirlerin neler olduğunun ortaya çıkarılmasıdır. Bu soruya verilen cevapların dağılımı Tablo 7.7'de görülmektedir.

TABLO 7.7
Enflasyonun Etkilerini Gidermek Amacıyla
Alınan Tedbirlerin Dağılımı

Tedbirler	Tercih Sayısı	%
Maliyetleri Düşürmek	25	24.2
Sermaye Arttırımına Gitmek	11	10.6
Karı Dağıtmayarak İşletme Bünyesinde Tutmak	33	32.0
Etkin Stok Politikaları Uygulamak	33	32.0
Vergi Yükünü Azaltmak	1	0.9
Diğer	-	-
Toplam	103	100

Tablo 7.7'de görüldüğü gibi ankete dahil edilen 33 işletme %32 oranla, enflasyon dönemlerinde kâr dağıtmayarak işletme bünyesinde tutmaktadırlar. Yine aynı sayıda ve oranda işletme enflasyon dönemlerinde etkin stok politikaları uygulamak suretiyle enflasyonun etkilerini azaltmaya çalışmaktadır ve 25 işletme ise maliyetleri düşürmek suretiyle enflasyonun etkilerini azaltmaya çalışmaktadır. Tablo 7.7'den anlaşılabacağı üzere ankete dahil edilen işletmelerin birden fazla tercih yaptıkları görülmektedir. Bu nedenle toplam sayı 62 yerine 103 çıkmıştır.

7.4.8. İşletmelerin Stok Bulundurma Politikası İzleme Tercihlerinin Dağılımı

Bu sorunun amacı, stok bulundurma politikası izleyen işletme oranının tespit edilmesidir. Bu sorunun cevaplarının dağılımı da Tablo 7.8'de görülmektedir.

TABLO 7.8
İşletmelerin Stok Bulundurma Politikası İzleme
Tercihlerinin Dağılımı

Stok Bulundurma Politikası Tercihleri	Evet	Hayır	Toplam
İşletme Sayısı	58	4	62
%	93.5	6.5	100

Tablo 7.8'de görüldüğü gibi işletmelerin 58'i (%93.5 oranla) stok bulundurma politikası izlemektedirler. Araştırmaya katılan 4 işletme ise stok bulundurma politikası izlemediklerini belirtmiştir. Stoksuz çalışan 4 işletmenin ankete devam etmeleri yararlı görülmediği için 4 işletme için anket bu soruda bitirilmiştir.

7.4.9. İşletmelerde Stok Bulundurma Nedenlerinin Dağılımı

Tablo 7.9'da görüldüğü gibi 434 işletme (%34.6 oranla) üretimi kesintiye uğratmamak amacıyla stok bulundurmaktadır. Bunu, 43 işletme ile (%33.8 oranla) müşteri siparişlerinin zamanında karşılanması nedeni takip etmektedir. Tablo'dan da anlaşılacağı üzere işletmeler birden fazla cevabı seçmişlerdir. Bu da toplam sayınının 127 olmasına sebep olmuştur.

TABLO 7.9
İşletmelerde Stok Bulundurma Nedenlerinin
Dağılımı

İşletmelerin Stok Bulundurma Nedenleri	İşletme Sayısı	%
Öretimi Kesintiye Uçratmamak	44	34.6
Müşteri Siparişlerini Zamanında Karşılama	43	33.8
Enflasyonun Yarattığı Belirsizlik Ortamı	19	14.9
Beklenmeyen Ani Bir İhtiyacın Ortaya Çıkması İhtimali	17	13.3
Diğer	4	3.1
Toplam	127	100

7.4.10. Enflasyonun Stok Miktarı Üzerindeki Etkilerinin
Dağılımı

Bu soruyla enflasyonun, işletme stok miktarlarını ne yönde etkilediğinin tespiti amaçlanmıştır. Sorunun cevaplarının dağılımı Tablo 7.10'da görülmektedir.

TABLO 7.10
Enflasyonun Stok Miktarı Üzerindeki Etkilerinin
Dağılımı

Enflasyonun Stok Miktarı Üzerindeki Etkileri	Büyük Ölçüde Arttırmıştır	Arttırmıştır	Etkisi Olmamıştır	Azaltmıştır	Büyük Ölçüde Azaltmıştır	Değ.	Toplam
İşletme Sayısı	2	25	9	17	5	4	62
%	3,2	40,3	14,5	27,4	8,1	6,5	100

Tablo 7.10'da görüldüğü gibi 25 işletmenin ((40.3 oranla) stok miktarları enflasyon nedeniyle artmıştır. Ankete katılan

işletmelerden 17'sinin (%27.4 oranla) stok miktarları ise enflasyon nedeniyle azalmıştır. 4 işletme stok bulundurma politikası izlemediği için bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

7.4.11. Sektörlere Göre Enflasyonun İşletmelerin Stok Miktarları Üzerindeki Etkilerinin Dağılımı

Burada, sektörlere göre işletmelerin stok miktarlarının enflasyondan ne yönde etkilendikleri tespit edilmeye çalışılmaktadır. Cevapların dağılımı Tablo 7.11'de görülmektedir.

TABLO 7.11
Sektörlere Göre Enflasyonun İşletme Stok Miktarları Üzerindeki Etkilerinin Dağılımı

Sektörler	Enflasyonun Stok Miktarı Üzerindeki Etkileri	Büyük Ölçüde Arttırmıştır	Arttırmıştır	Etkisi Olmamıştır	Azaltmıştır	Büyük Ölçüde Azaltmıştır	Boş	Toplam %
Tekstil		1 (.4)	4 (4.4)	1 (1.6)	5 (3.0)	0 (.9)	0 (.7)	11 (17.7)
Kıyafet		0 (.3)	1 (3.2)	1 (1.2)	2 (2.2)	4 (.6)	0 (.5)	8 (12.9)
Gıda		1 (.5)	4 (6.5)	6 (2.3)	4 (4.4)	0 (1.3)	1 (.0)	16 (25.0)
Otomotiv		0 (.3)	5 (3.6)	1 (1.3)	1 (2.5)	0 (.7)	2 (.6)	9 (14.5)
İnşaat		0 (.2)	3 (2.0)	0 (1.0)	3 (1.9)	1 (.6)	0 (.5)	7 (11.3)
Diğer		0 (.4)	0 (4.4)	0 (1.6)	2 (3.0)	0 (.9)	1 (.7)	11 (17.7)
Toplam %		2 (3.2)	25 (40.3)	9 (14.5)	17 (27.4)	5 (8.2)	4 (6.5)	62 (100)

Tablo 7.11'de görüldüğü gibi tekstil sektöründe 5 işletmenin (%3.0 oranla) stokları enflasyon nedeniyle azalmış, 4 işletmenin

(%4.4 oranla) stok miktarları ise artmıştır. Kimya sektöründe 4 işletmenin (%4.4 oranla) stokları büyük ölçüde azaltırken, 2 işletmenin ise (%2.2 oranla) stokları azalmıştır. Gıda sektöründe 6 işletmenin (%2.3 oranla) stokları enflasyondan etkilenmezken, 4 işletmenin ise (%6.5 oranla) stokları artmış yine 4 işletmenin (%4.4 oranla) stokları azalmıştır. Otomotiv sektöründe, 5 işletmenin (%3.6 oranla) stokları artmıştır. İnşaat sektöründe 3 işletmenin (%2.8 oranla) stokları artarken, 3 işletmenin ise (%1.9 oranla) stokları azalmıştır. Diğer sektörlerde faaliyet gösteren 8 işletmenin (%4.4 oranla) stokları enflasyon nedeniyle artmış, 2 işletmenin ise (%3.0 oranla) stokları azalmıştır.

7.4.12. İşletmelerin Enflasyon Dönemlerinde Uyguladıkları Stok Politikalarının Dağılımı

Anketin bu sorusu, işletmelerin enflasyon dönemlerinde uyguladıkları stok politikalarını tespit etmeye yönelik olarak geliştirilmiştir. Anketi cevaplayan işletmelerin büyük bir çoğunluğunun birden fazla cevap vermeyi tercih ettikleri görülmüştür. Bu nedenle toplam sayı 98 olmuştur.

TABLO 7.12
İşletmelerin Enflasyon Dönemlerinde Uyguladıkları Stok Politikalarının Dağılımı

İşletmelerin Enflasyon Dönemlerinde Stok Politikası Tercihleri	İşletme Sayısı	%
Stokların En Az Düzeyde Tutulması	25	25.5
Stokların En Yüksek Seviyede Tutulması	12	12.2
Stok Kontrollerinde Etkinliğin Arttırılması	31	31.6
Stok Maliyetlemede Etkinliğin Arttırılması	30	30.6
Diğer	0	0
Toplam	98	100

Tablo 7.12'de görüldüğü gibi 31 işletme (%31.6 oranla) enflasyon dönemlerinde stok kontrollerini ve kontrollerin etkinliğini arttırma yoluna gitmektedirler. 30 işletme (%30.6 oranla) etkin stok maliyetleme yapmaya yönelmekte, 25 işletme (%25.5 oranla) enflasyon dönemlerinde stok düzeylerini düşürmekte ve 12 işletme ise (%12.2 oranla) enflasyon dönemlerinde stok seviyelerini en yüksek düzeyde tutmaktadırlar.

7.4.13. Enflasyon Dönemlerinde Stok Değerleme Yöntemini Seçerken Gözönünde Bulundurulmuş Kriterlerin Dağılımı

Bu soruyla, ankete katılan işletmelerin stok değerlendirme yöntemlerinin seçiminde hangi kriterleri gözönünde bulundurduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Anketi cevaplayan işletmelerin birden fazla cevap vermeyi tercih ettikleri görülmüştür.

TABLO 7.13
Enflasyon Dönemlerinde Stok Değerleme Yöntemini Seçerken Gözönünde Bulundurulmuş Kriterlerin Dağılımı

Stok Değerleme Yöntemlerinin Seçiminde Gözönünde Bulundurulmuş Kriterler	İşletme Sayısı	%
Dönem Karının Gerçeğe Yakın Tesbit Edilmesi	31	17.5
Mali Tabloların Gerçekleri Yansıtması	34	19.2
Stokların Etkin Kullanımının Sağlanması	36	20.3
İşletme Faaliyetleri Hakkında Doğru Kararların Alınabilmesi	34	19.2
İşletme Stoklarının Niteliğine Uygun Olması	40	22.5
Diğer	2	1.1
Toplam	177	100

Tablo 7.13'de görüldüğü gibi 40 işletme (%22.5 oranla) stok değerlendirme yöntemlerinin seçiminde, seçilen değerlendirme yönteminin işletme stoklarının niteliğine uygun olması şartını aramaktadır. 36 işletme (%20.3 oranla) seçilen yöntemin stokların etkin kullanımına imkan vermesi şartını aramakta, 34 işletme (%19.2 oranla) işletme faaliyetleri hakkında doğru kararların alınabilmesi ve mali tabloların gerçekleri yansıtması kriterlerini gözönünde bulundurmakta ve 31 işletme ise (%17.5 oranla) dönem karını gerçeğe en yakın bir şekilde tespit edebilecek stok değerlendirme yöntemlerini seçmeye çalışmaktadırlar.

7.4.14. İşletmelerde Uygulanan Stok Değerleme Yöntemlerinin Dağılımı

Bu soruyla, işletmelerin uygulamayı tercih ettikleri stok değerlendirme yönteminin tespit edilmesi istenmektedir. Uygulanan stok değerlendirme yöntemlerinin dağılımı Tablo 7.14'de görülmektedir.

TABLO 7.14
Uygulanan Stok Değerleme Yöntemlerinin Dağılımı

Stok Değerleme Yöntemleri	İşletme Sayısı	%
Son Giren-İlk Çıkar	7	10.9
İlk Giren-İlk Çıkar	13	20.3
Ortalama Maliyet	35	54.6
Hareketli Ortalama	5	7.8
Diğer	0	0
Boş	4	6.2
Toplam	64	100

Tablo 7.14'de, 35 işletmenin (%54.6 oranla) Ortalama Maliyet Yönteminin 13 işletmenin (%20.3 oranla) İlk Giren-İlk Çıkar Yöntemini, 7 işletmenin (%10.9 oranla) Son Giren-İlk Çıkar Yöntemini, 5 işletmenin ise (%7.8 oranla) Hareketli Ortalama Yöntemini uyguladıkları görülmektedir.

Ankete katılan işletmelerden 2'si değişik stoklar için farklı stok değerlendirme yöntemini uyguladıklarını belirtmiştir. Bu işletmelerden biri hammadde stoklarının değerlemesinde İlk Giren-İlk Çıkar Yöntemini, mamul stoklar için ise Ortalama Maliyet Yöntemini uygulamaktadır. Diğer işletme ise, hammadde stoklarının değerlemesi de Hareketli Ortalama Yöntemini, mamul malların değerlemesinde ise Ortalama Maliyet Yöntemini uygulamaktadır. Tablodan da görüldüğü üzere LIFO yöntemini uygulayan işletmelerin sayısı oldukça düşüktür. Sadece 7 işletme, LIFO yöntemini uygulamaktadır.

7.4.15. İşletmelerin LIFO Yöntemini Uygulamama Nedenlerinin Dağılımı

Burada işletmelerin niçin LIFO yöntemini uygulamadıkları tespit edilmeye çalışılmaktadır. Nedenlerin dağılımı Tablo 7.15'de görülmektedir.

TABLO 7.15
LIFO Yönteminin Uygulamama Nedenlerinin Dağılımı

Uygulamama Nedenleri	İşletme Sayısı	%
Yöntemin Uygulanmasının Güç Olması	13	20.6
LIFO'nun Uygulanmasına 1 Ocak 1996'dan itibaren izin verilmesi	25	39.6
LIFO Yönteminin Enflasyonun Etkilerini Tamamen Gidermediğine İnanılması	21	33.3
Diğer	4	6.3
Toplam	63	100

Tablo 7.15'de görüldüğü gibi, 25 işletme (%39.6 oranla) LIFO yönteminin uygulanmasına izin verilmemesi nedeniyle, 21 işletme (%33.3 oranla) LIFO'nun enflasyon etkilerini tamamen gidermediğine inanılması nedeniyle, 13 işletme ise (%20.6 oranla) LIFO'nun uygulanmasının güç olması nedeniyle LIFO yöntemini uygulamamaktadır. 4 işletme ise, diğer sebeplerden dolayı yöntemi uygulamadıklarını belirtmişlerdir. Bu diğer sebepler ise, LIFO yönteminin işletme bünyesine uygun olmaması, işletmenin faaliyet gösterdiği alanda LIFO yönteminin kullanımının yerleşmemiş olması, LIFO yöntemi hakkında yeterli bilgiye sahip olunmamasıdır.

7.4.16. İlgili Personelin LIFO Yöntemi Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmalarına Göre Dağılımı

LIFO yönteminin nasıl uygulanacağı konusunda yeterli bilgiye sahip olup olmadıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Tablo 7.16'da görüldüğü gibi 34 işletmenin (%54.8 oranla) LIFO yönteminin uygulanması konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. Buradan hareketle, Tablo 7.14'de görülen 53 işletmenin LIFO yöntemini uygulamamalarına, ilgili personelin bu konuda yeterli bilgilerin olmaması neden olarak gösterilebilir. Yine Tablo 7.16'da, 24 işletme personelinin (%38.7 oranla) LIFO yöntemini uygulama konusunda yeterli bilgiye sahip oldukları görülmektedir.

TABLO 7.16
İlgili Personelin LIFO Yöntemi Hakkında Bilgi Sahibi Olup Olmalarına Göre Dağılımı

Bilgi Sahibi Olma	Evet	Hayır	Bos	Toplam
İşletme Sayısı	24	34	4	62
%	38.7	54.8	6.5	100

7.4.17. "Enflasyon Ortamında Sadece LIFO Yöntemini Uygulamak Yeterlidir" Yargısının Dağılımı

Burada, "enflasyon ortamında sadece LIFO'yu kullanmak, enflasyonun olumsuz etkilerini gidermek için yeterlidir" yargısı hakkında işletmelerin tercihleri Normal Dağılım Test istatistiğiyle değerlendirilecektir. Tablo 7.17'de cevapların dağılımı görülmektedir.

TABLO 7.17
Enflasyon Ortamında Sadece LIFO Yöntemini Uygulamak Yeterlidir Yargısına Katılıp-Katılmama Oranı

Tercihler	Kesinlikle Katılıyorum (5)	Katılıyorum (4)	Fikrim Yok (3)	Katılmıyorum (2)	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Toplam
İşletme Sayısı	0	15	7	30	6	58
%	0	25.8	12.0	51.1	10.3	100

H_0 : işletmeler, "Enflasyon ortamında sadece LIFO'yu kullanmak, enflasyonun etkilerini gidermek için yeterlidir" yargısına katılmaktadırlar.

H_1 : işletmeler, "Enflasyon Ortamında Sadece LIFO'yu kullanmak enflasyonun etkilerini gidermek için yeterlidir" yargısına katılmamaktadırlar.

Hipotezin test edilmesi için gerekli hesaplamalar Ek-2'de sunulmuştur. Hipotezin test edilmesinde Normal Dağılım Test istatistiği uygun bulunmuştur. Hesaplanan Z değeri 1.895, 0.05 önem derecesinde Normal Dağılım Tablosundan bulunan Z değerinden 1.645 büyük olduğu için H_0 hipotezi red edilecektir. Sonuç olarak, işletmeler bu yargıya katılmamaktadırlar.

7.4.18. "Enflasyon Döneminde LIFO Yöntemi Vergi Yükünü ve Nakit Cıkışını Azaltan Bu Nedenle Kullanılması Gereken Bir Yöntemdir" Yargısının Dağılımı

Bu yargı Normal Dağılım Test istatistiği ile analiz edilmektedir. Tablo 7.18'de cevapların dağılımı görülmektedir.

TABLO 7.18
İşletmelerin "LIFO Yöntemi Vergi Yükünü ve Nakit Cıkışını Azaltan, Enflasyon Dönemlerinde Uygulanması Gereken Bir Yöntemdir" Yargısına Katılıp-Katılmama Oranları

Tercihler	Kesinlikle Katılıyorum (5)	Katılıyorum (4)	Fikrim Yok (3)	Katılmıyorum (2)	Kesinlikle Katılmıyorum (1)	Toplam
İşletme Sayısı	1	32	7	13	5	58
%	1.7	55.1	12	22.4	8.6	100

H_0 : İşletmeler, "LIFO yöntemi vergi yükünü ve nakit çıkışını azaltan enflasyon dönemlerinde uygulanması gereken bir yöntemdir" yargısına katılmamaktadırlar.

H_1 : İşletmeler "LIFO yöntemi vergi yükünü ve nakit çıkışını azaltan, enflasyon dönemlerinde uygulanması gereken bir yöntemdir" yargısına katılmaktadırlar.

Hipotezin test edilmesi için gerekli hesaplamalar Ek-3'de sunulmuştur. Hipotezin test edilmesinde Normal Dağılım Test istatistiği uygulanmıştır. 0.05 önem derecesinde tablodan Z değeri 1.645 olarak bulunmuştur. Tek uçlu hipotez kurulduğu için 1.645'in sadece (+) değeri vardır. Tablo değeri, hesaplanan değerden küçük olduğu için (5.711>1.645) H_0 hipotezi red edilir.

SONUÇ

Günümüzün en önemli sorunlarından biri olan enflasyon, makro ve mikro boyutta bir çok olumsuz etkinin kaynağıdır. Enflasyon tüm ekonomiyi etkilemesinin yanında işletmeleri de büyük ölçüde etkilemekte ve işletmelerin faaliyetlerine devam etmeleri gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

Enflasyonun, işletmeler ve mali tabloları üzerindeki etkilerini gidermek veya azaltmak amacıyla, işletmeler tarafından çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Bu yöntemlerden birisi de LIFO stok değerlendirme yöntemidir. LIFO stok değerlendirme yönteminin amacı cari gelirlerle cari maliyetleri karşılaştırmak ve nominal karı gerçek kar seviyesine yaklaştırmaktır. Ülkemizde, 4008 Sayılı Kanunla V.U.K.'nda yapılan değişiklik ile LIFO yönteminin uygulanmasına 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren izin verilmiş ve enflasyon muhasebesine doğru bir adım daha atılmıştır.

Enflasyon ortamında stok değerlendirme yöntemleriyle ilgili olarak yapılan bu çalışmada oluşturulan teorik çerçeve ve yine bu çalışmanın bir işletmede uygulamaya ve ankete dayalı beşinci ve altıncı bölümü olan araştırma bölümünde, elde edilen bulgular ve yapılan değerlendirmeler ışığında ulaşılan sonuçlar, yapılan tesbit ve öneriler aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

1. LIFO yönteminin Özgür Atermit San. ve Tic.A.Ş.'nin stoklarına uygulanması sonucunda, işletmenin fiili değerlemesinden elde edilen satılan malın maliyeti 1.395.307.007 TL. daha fazla, satış karı ise yine aynı tutarla daha az bulunmuştur. İşletme fiili değerlendirme sonucunda 205.406.532.353 TL. brüt satış karı elde etmişken, LIFO yönteminin uygulanmasıyla 204.011.225.366 TL. kar elde edecektir. Dolayısıyla işletmenin vergi matrahı küçülecek ve işletme daha az vergi ödeyecektir. Ancak, bu uygulama işletmenin sadece 4 mamül stoğuyla sınırlandırılmıştır. Eğer, LIFO yöntemi işletmenin tüm stoklarına uygulanmış olsaydı işletmenin enflasyon ortamında sağlayacağı vergi avantajının daha büyük olacağı gözden kaçırılmamalıdır.

Ayrıca işletme sanayi siciline kayıtlı bir imalat işletmesi olduğu için kullanılan yabancı kaynakların gelirden indirilmeyecek kısmının dikkate alınmadan tamamını gider olarak gösterebilecektir. Yaptığımız teorik çalışmalar ve işletme stoklarına LIFO yönteminin uygulanmasıyla elde ettiğimiz sonuçlara göre, Özgür Atermit San. ve Tic.A.Ş.'nin enflasyon ortamında uygulayabileceği en uygun yöntemin LIFO yöntemi olduğunu söyleyebiliriz.

2. İşletmeler enflasyondan büyük ölçüde etkilenmektedirler ve bu etkileri gidermek amacıyla değişik muhasebe yöntemleri uygulamaktadırlar. İşletmeler en çok "Yeniden Değerleme" ve "Hızlandırılmış Amortisman" yöntemini uygulamaktadırlar. Ancak her iki yöntem de kısmi nitelikte olmakta ve enflasyonun etkilerini tamamen giderememektedir. Yeniden Değerleme Yöntemi sadece amortisman tabii duran varlıklarla sınırlandırılmıştır. Bu nedenle her iki yöntem de kısmi düzeltme sağlamaktadır. 4008 Sayılı Kanunla getirilen yeni düzenleme ile Yeniden Değerleme Yönteminin sağlayacağı avantajlar azaltılmıştır. Kanımızca, sürekli ve yüksek oranlarda enflasyon yaşayan ülkemizde yeniden değerlendirme yönteminin kapsamı genişletilmelidir.

3. İşletmeler, üretimi kesintiye uğratmamak, müşteri siparişlerini zamanında karşılamak ve enflasyonun yarattığı belirsizlik sebebiyle stok bulundurmaktadırlar ve enflasyon stokları hem miktar hem de tutar olarak arttırmaktadır. Buna karşın işletmeler enflasyon dönemlerinde stok kontrollerinde ve stok maliyetleme de etkinliğin artırılması ve stok maliyetlerinin mümkün olan en az düzeyde tutulması politikalarını izlemektedirler. Enflasyon dönemlerinde stok bulunduran işletmeler herseyden önce stok politikalarını bir plana bağlamalıdır. Siparişler mümkün olduğunca sabit alım fiyatına bağlanmaya çalışılmalıdır. Böylece enflasyonun stok maliyetleri üzerindeki etkileri kısmen önlenmiş olacaktır. Sipariş ve satın alma işlemleri tek elden yapılmalı, düzenli bir şekilde yürütülmeli, nitelik ve fiyat bakımından en uygun alternatifler sağlanmalıdır.

4. İşletmeler, stok değerleme yöntemlerinin seçiminde değişik kriterleri gözönünde bulundurmaktadırlar. Herşeyden önce işletmeler kendi yapılarına ve amaçlarına uygun olan yöntemi seçmelidirler. Özellikle, enflasyon dönemlerinde seçilen stok değerleme yöntemi doğrudan işletmenin karını ve ödeyeceği vergi miktarını etkilediği için işletmeler, stok değerleme yöntemini seçerken çok titiz davranmalıdırlar. Ayrıca işletmeler yöntemi seçerken ne kadar kâr elde edecekler, ne kadar kâr payı, ne kadar vergi ödeyecekler ve mali tablolar ne yönde etkilenecek konularını mutlaka araştırmalıdırlar.

5. İşletmeler Ortalama Maliyet yöntemini, uygulamasının kolay olması, aynı sektörde faaliyet gösteren diğer işletmelerin de bu yöntemi uygulaması ve işletme yapısına en uygun yöntem olması gibi nedenlerle tercih etmekte ve işletmelerin %54.6'sı Ortalama Maliyet yöntemini uygulamakta ve bazı işletmeler farklı stok kalemleri için farklı değerleme yöntemi uygulayabilmektedirler. İşletmeler, tek tek sayılması kolay mallarda LIFO yöntemini, sayıca çok ve değerinde düşük mallarda ise Ortalama Maliyet Yöntemini uygulamalıdırlar.

6. Enflasyonun muhasebe verilerindeki olumsuz etkilerini gidermek amacıyla en çok Yeniden Değerleme yöntemini uygulamaktadırlar. Enflasyon dönemlerinde LIFO yönteminin uygulanması Yeniden Değerleme'ye oranla oldukça düşüktür. Oysa, LIFO yöntemi bir anlamda Yeniden Değerleme yöntemine benzemektedir. Yeniden Değerleme sabit kıymetlerin kayıtlı değerlerini gerçek değerlerine yükseltirken, LIFO yöntemi de, ticari malların defterde kayıtlı değerlerini gerçek değerlerine farklı bir yöntemle yükseltmektedir. LIFO yöntemini uygulayan işletmeler fiktif karlar değil, gerçek kar üzerinden vergi ödeyecektir. Ancak, araştırmaya katılan işletmelerin %41.9'u Yeniden Değerleme Yöntemini uygularken, bu işletmelerin yalnızca %8.33'ü LIFO yöntemini uygulamaktadırlar. Kanımızca bu oran oldukça küçüktür ve bunun en büyük nedeni ise, çoğu işletmenin enflasyon ortamında LIFO yönteminin yetkileri hakkında yeterli

bilgilerinin olmayışıdır. İşletmelerin %54.8'i ise, LIFO yönteminin nasıl uygulayacakları hakkında ilgili personelin bilgisiz olduğunu belirtmiştir. Bu işletmelere, LIFO yönteminin enflasyon ortamındaki etkileri ve yöntemin nasıl uygulanacağı hakkında Üniversite-Sanayi işbirliği çerçevesinde bilgiler verilmelidir. Enflasyon dönemlerinde LIFO uygulamasının neler getireceği, üstünlükleri ve eksik yönleri hakkında işletmeler bilgilendirilmelidir.

7. Araştırmamıza katılan işletmeler, LIFO yönteminin uygulanmasına izin verilmemesi nedeniyle yöntemi uygulamadıklarını belirtmişlerdir. Ancak, 4008 Sayılı Kanunla yöntemin uygulanmasına 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren izin verilmiştir. Bu nedenle işletmelerin en büyük engelleri ortadan kalkmış ve enflasyonun etkileriyle mücadelede bir adım daha atılmıştır. Kanımızca, işletmeler bu konuda bilgilendirildikleri taktirde oldukça geniş bir uygulama alanı bulacaktır.

8. LIFO yöntemi enflasyon dönemlerinde işletmenin vergi yükünü ve nakit çıkışını azaltan ve uygulanması gereken bir yöntemdir. Ancak LIFO yönteminden beklenen avantajların sağlanması için fiyatların artması ve dönem sonu stoğunun dönem başı stok seviyesinden düşük olmaması gerekmektedir. Bununla beraber, LIFO yöntemi, bilançoda görünen dönem sonu stoklarını en eski tarihi değerle değerlemektedir. Bu nedenle, dönem sonu stoklarının cari değerlerle gösterilmesini sağlayan ayarlanmış LIFO yöntemi hayata geçirilmelidir.

Yeni düzenleme ile LIFO yönteminin uygulanmasına izin verilmesi, şiddetli ve sürekli enflasyon ortamında faaliyet gösteren ülkemiz işletmeleri açısından olumlu bir gelişmedir. Ancak LIFO, sadece, enflasyonun stoklar üzerindeki etkilerini azaltmaya yönelik bir yöntemdir. Bu nedenle, işletmelerin tüm aktif ve pasif kalemleri ve muhasebe verilerinin üzerindeki enflasyonun etkilerini azaltıcı daha köklü tedbirler alınmalı ve uygulamaya dönüştürülmelidir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

KITAPLAR

- AKDOĞAN, Nalan; Nejat Tenker, (1983), Finansal Tablolar ve Analizi, Gazi Üniversitesi, Genel Yayın No:24, Ankara.**
- AKGÖC, Öztin, (1990), Mali Tabloların Analizi, Muhasebe Enstitüsü Yayın No:61, Genişletilmiş 8. Baskı, İstanbul.**
- , (1989), Finansal Yönetim, Muhasebe Enstitüsü Yayını, 5. Bası, İstanbul.**
- AKSOY, Ahmet, (1993), İşletme Sermayesi Yönetimi, Gazi Büro Kitapevi, Ankara.**
- ANTONY, Robert N, (1964), Management Accounting Text and Cases, Third Edition, Richard D.Irwin, Inc. Illinois.**
- AYTEK, Bintuğ, (1986), İşletme Yönetimi, Ankara.**
- BRIGHAM, Eugene, F., W.Robert Knechel, (1990), Financial Accounting, Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, U.S.A.**
- BURSAL, Nasuhi, Ercan Yücel, (1990), Maliyet Muhasebesi İlkeler ve Uygulama, Üçüncü Bası, Muhasebe Enstitüsü Yayın No:58.**
- BURSAL, Nasuhi, (1976), Muhasebe-Maliyet Finansal Kontrol Konuları, Sermet Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayınları.**
- COSTALES, S.B., Geza Suzurovy, (1994), The Guide to Understanding Financial Statements, Second Edition, Mc Graw-Hill Inc.**
- CRANDALL, Robert, Hb., (1990), Intermediate Accounting; An Analytical Approach, Second Edition, Prentice-Hall Canada Series in Accounting, Ontario.**
- ÇABUK, Adem, (1989), Finansal Tabloların Analizi, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, No:38, Bursa.**
- DUPREE, Dempsey, Matthew Morder, (1984), Principles of Accounting, Addison-Wesley Publishing Company Sydney.**
- FESS, Philip, E., Carl S.Warren, (1984), Accounting Principles, 14th, Edition, South Western Publishing Co., Cincinnati.**
- FINEY, H.A ve Herbert E.Miller, (1968), Principles of Financial Accounting a Conceptual Approach, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.**

- FRAEDRICH, Karl, E., (1975), Inflation and Financial Reporting: Management Reporting Under Inflation, The Inflation Dilemma, Part 2, National Association of Accountants, Newyork.**
- GOLDSCHMIDT, Yaagov, Jacob Yaron, (1991), Inflation Adjustments of Financial Statements, Application of Inflational Accounting Standard 29, The World Bank.**
- GRANOF, Michael, H., (1983), Accounting For Managers and Invetors, Prentice-Hall.**
- GONEGE, Ugur (1990), Financial Accounting: Principles and Turkish Accounting Practices, Marmara Oniversitesi Yayınları No:491, I.I.B.F. Yayınları, No:387, Istanbul.**
- HAMMER, Usry, (1991), Cost Accounting Planning and Control, South Western Publishing Cob**
- HİÇŞAŞMAZ, Haznar, (1982), Bilanço ve Gelir Tabloları: Analizi, A.I.T.I.A. Yayını, Ankara.**
- HOBBS, James, B. ve Carl L.Moore, (1979), Financial Accounting Concepts, Voluation Analysis, Second Edition, South -Western, Publishing Co.**
- HORNGERN, Charles T. ve George Foster (1987), Cost Accounting A Managerial Emphasis, Sixth Edition, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs.**
- IMDIEKE, Leroy, F., Ralph, E.Smith, (1987), Financial Accounting, First Edition, John Wiley Sons, Newyork.**
- INMAN, Mark Lee, (1993), Cost Accounting, Third Edition, Butter Worth Heinemann Ltd., Oxford Great Britain.**
- KENNEDY, Ralph D. ve Stewart Y. McMullen, (1967), Finansal Durum Tabloları, çeviren, Atilla Gönemli, Sermet Matbaası, Istanbul.**
- KIESO, Donald E., Jerry J.Weygandt, (1980), Intermediate Accounting, Third Edition.**
- KILİÇBAY, Ahmet, (1991), Her Yönüyle Enflasyon, Boğazici Yayınları, Istanbul.**
- KIRKMAN, Patrick, (1983), Inflation Accounting: Comparative International Accounting, Philip Allan Publishers Limited.**
- KIZIL, Ahmet, (1994), Genel Muhasebe Envanter ve Değerleme, Der Yayınları, Istanbul Oniversitesi, Istanbul.**

- KOÇOKSAVAŞ, Nihat, (1995), Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulamaları, 5. Baskı, Beta Basın Yayım ve Dağıtım A.S., İstanbul.**
- LALIK, Omer (1986), Envanter, Bilimsel Yayınlar, Ankara.**
- LOUDERBACK, Joseph G., Maurice L. Hirsch, (1992), Cost Accounting Accumulation, Analysis and Use, South-Western Publishing Co. Cincinnati Ohio.**
- LURGAY III, J.A., Living Stone, J.L, (1976), Accounting for Changing Prices; Replacement Cost and General Price Level Adjustment, John Wiley and Sons, Newyork.**
- MEIGS, Robert F., Walter, B. Meigs, (1983), Accounting: The Basis For Business Decisions, Ninth Edition, McGraw-Hill Inc.**
- MERIC, Baki, (1982), Ticari ve Mali Bilançolarda, İşletmeye Dahil İktisadi Kıymetlerde Değerleme, İstanbul.**
- MOSICH, A.N., John Larsen, (1982), Intermediate Accounting, Fifth Edition, Mc Graw-Hill Book Company.**
- MOSICH, A.N., (1989), Intermediate Accounting, Mc Graw Hill, Newyork.**
- NEEDLES, Belverd E. ve Diğerleri, (1984), Principles of Accounting, Second Edition, Houghtan Mifflin Company Boston.**
- NIKOLAI, loren, A., John D.Bazley, (1988), Intermediate Accounting, Forth Edition, Pws-Kent Publishing Company, Boston.**
- OKTAY, Erhan, Aslan Yiğidim, (1989), Enflasyon Teorileri, Çeviri, H.Frisch, Elif Matbaacılık, Neşriyat Ltd, Sti, Ankara.**
- PEKER, Alparslan (1988), Modern Yönetim Muhasebesi, 4. Bası, Muhasebe Enstitüsü Yayın No:53, İstanbul.**
- , (1975), Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemleri ve LIFO, İstanbul Üniversitesi Yayınları, Fakülte Matbaası, İstanbul.**
- PEKİNER, Kamuran, (1989), İşletme Denetimi, İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayını, 5.Bası, No:55.**
- REVISINE, Lawrance, (1973), Replacement Cost Accounting, Prentice-Hall, Inc., New Jersey.**

- RIGGS, E.Henry, (1994), Financial and Cost Analysis for Engineering and Technology Management, A Wiley Interscience Publication.**
- SACHS, Jeffrey D. ve Felipe Larrain B., (1993), Macroeconomics in The Global Economy, Harvester/Wheatsheat, Newyork.**
- SAYARI, Mehmet, (1981), Enflasyonda Gerçek Satış Kârının Saptanması, Ankara İktisadi Ticari İlimler Akademisi Yayın No:146, Ankara.**
- SCAPENS, Robert W., (1981), Accounting in an Inflationary Environment, Second Edition.**
- SEILER, Robert E. (1967), Principles of Accounting: A Managerial Approach, Charles E.Merrill Books Inc., Columbus Ohio.**
- SEVILENGOL, Orhan, (1995), Genel Muhasebe, Laser Ofset Matbaa Tesisleri San. ve Tic.Ltd.Sti. IV. Baskı, Ankara.**
- STICKNEY, Clyde, P. (1993), Financial Statement Analysis, A Strategic Perspective, Second Edition, The Dryden Prebb.**
- TATAR, Tevfik, (1982), İşletmelerde Üretim Yönetimi ve Teknikleri, Ankara.**
- TRACY, John, A., (1994), How to Read A Financial Report, Forth Edition.**
- TUAN, A.Kadir, (1982), İşletmelerde Finansal Tabloların Analizi ve Yorumu, 2. Baskı, Ipek Matbaacılık, Adana.**
- , (1978), İşletmelerde Finansal Tablo Analiz ve Yorumu, Ipek Matbaacılık, Koll. Şti., Adana.**
- , (1976), Yönetim Muhasebesi, Muhasebe Serisi No:1, Kemal Matbaası, A.S., Adana.**
- UMAN, Nuri, (1979), Enflasyon Muhasebesi, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, No:155.**
- USLU, Selçuk, (1985), Maliyet Muhasebesi, 2. Baskı, Çözüm Yayıncılık, No:1, Ankara.**
- WALGENBACH, Paul H., ve Diğerleri, (1984), Principles of Accounting, Harcourt Brace Jovanovich Publishers, Third Edition.**
- WATTS, John, (1993), Accounting in the Business Environment, Pitman Publishing, London.**

WELSCH, A. Glen ve Diğerleri, (1972), Intermetiade Accounting, Third Edition, Richard D.Irwin, Inc.; Homewood Illinois.

WRIGHT, David, (1994), A Practical Foundation in Costing, Routledge, Newyork.

ZEFF, Stephen A., Thomas F.Keller, (1985), Financial Accounting Theory, Third Edition, McGraw-Hill Inc.

MAKALELER

AGRAWAL, Surendra P. (1977), "Accounting For Impact of Inflation on a Business Enterprise", The Accounting Review, No:4, October.

ALTUĞ, Osman, (1989), "Enflasyon, Enflasyon Muhasebesi ve Yeniden Değerleme Olayına Güncel Yaklaşımlar", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl:23, Sayı:275, Ocak.

AMCAOĞLU, Cengiz, (1987), "Fiyat Hareketlerinin Olumsuz Etkilerini Giderici Muhasebe Tedbirleri", Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt VIII, Sayı: 1-2, Kasım.

AYDIN, Yaşar, (1992), "İşletmelerde Stokların Mali Tablolar Açısından Yorumu", Konya Ticaret Odası Dergisi, Yıl:4, Sayı:47.

BILGINOĞLU, Fahir, (1994), "Muhasebe Hukukumuzun Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyumunda Ulaşılan Düzey ve Ertelenmiş Vergiler", İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Kasım.

BOWEN, Robert M., Glenn, M. Pfeiffer (1989), "The Year End LIFO Purchase Decision: The Case of Farmer Brother Company", The Accounting Review, Vol: LXIV, No:1, January.

CANKAYA, İslam, (1996), "Enflasyon ve Enflasyona Uyumlu Muhasebe", Bilanço, Yıl:3 Sayı:33-34, Aralık-Ocak.

DEMİR, Osman, (1994/3), "Türkiye'deki Enflasyonun Sebepleri", Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara.

DOĞRUSÖZ, Bumin, (1995), "Yabancı Kaynak Maliyetlerinin Giderleştirilmesinde Yeni Uygulama", Dünya Gazetesi, Kasım.

DOPUCH, Nicholas, Morton Pincus, (1988), "Evidence on the Choice of Inventory Accounting Methods: LIFO Versus FIFO", The Journal of Accounting Research, Vol:26, No:1, Spring.

- EKONOMİK TREND**, (1995), "Enflasyon Nedir, Ne Değildir?", Yıl:3, Sayı: 2, Ocak.
- , (1994 a), "Bilanço Makyajlarına Dikkat", Yıl:3, Sayı:13, Mart-Nisan.
- , (1994 b), "Şirketlerin Mali Tabloları Ne Kadar Gerçek?", Yıl:2, Sayı:34, Ağustos.
- ERİMEZ**, Rüstü, (1981), "Enflasyonun İşletmeler Üzerine Etkileri ve Bilançoların Yeniden Değerlenmesi", İso Dergisi, Yıl:16, Sayı:190, Aralık.
- ERSOY**, Ayten, (1994), "Enflasyonist Ortamlarda Stok Değerleme Yöntemlerinin Seçimi", Vergi Sorunları Dergisi, Sayı:75, Kasım-Aralık.
- ESKİŞEHİR SANAYİ ODASI DERGİSİ**, (1989), "Enflasyon Ortamında Stok ve Nakit Yönetimi", sayı:213, Nisan.
- EVYAPAN**, Rafet, (1995), "Enflasyonda İşletmelerin Mali Durumları", İstanbul Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odası Yayınları, Yıl:5, Sayı:31, Temmuz-Ağustos.
- GONEGE**, Uğur, (1992), "Enflasyonun Muhasebe Üzerindeki Etkileri", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Temmuz.
- HALPERİN**, Robert, (1979), "The Effects of LIFO Inventory Costing on Resource Allocation; A Public Policy Perspective", The Accounting Review, Vol: LIX, No:1, January.
- KANG**, Sok-Hyon, (1993), "A Conceptual Framework For The Stock Price, Effects of LIFO Tax Benefits", Journal of Accounting Research, Vol:31, No:1, Spring.
- KARAKAYA**, Mevlüt, (1989), "Enflasyon Dönemlerinde Stok Değerleme Yöntemlerinin Finansal Tablo Analizine Etkisi", Muhasebe ve Finans Dergisi, Yıl:4, Sayı: 36-37, Mart-Nisan.
- KARAOĞLU**, Reşat, (1993/4), "JIT Üretim Sisteminin Maliyet ve Yönetim Muhasebesi Sistemlerine Etkisi", Verimlilik Dergisi, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- KORKUSUZ**, Nesrin, (1995), "Enflasyon Muhasebesine Geçişte Yeni Bir Adım Daha", Vergi Raporu, Vergi Denetmenleri Derneği Yayını, Yol:3, Sayı:17, Haziran-Temmuz.
- MORSE**, Dale, Gordon Richardson, (1983), "THE LIFO/FIFO Decision", Journal of Accounting Research, Vol:21, No:1, Spring.
- MUHASEBE BOLTENİ**, (1987), "Enflasyon Ortamında Muhasebe Çalışmaları", sayı: 14-15, Mayıs-Haziran.

- OZCELİK, Turgay, (1987), "Enflasyonun Etkilerini Finansal Tablolara Yansıtan Muhasebe Modelleri ve Bir Vaka Çalışması, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, İstanbul.**
- OZEL, Salih, (1988), "Enflasyonun Mali Tablolara Etkileri ve Enflasyon Etkilerini Düzeltme İmkanları", İşletme ve Finans Dergisi, Yıl:3, Sayı:31-32.**
- OZER, İlhan, (1985), "Türkiye'deki Enflasyon Maliyet Enflasyonu mu?" İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl:20, Sayı:232.**
- PEKER, Alparslan, (1990), "Enflasyonda İşletme Kârlılığı ve Ölçülmesi", Enflasyon Muhasebesi, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını.**
- REVISINE, L., J.J., Weygandt, (1974), "Accounting For Inflation: The Controversy", Journal of Accountancy, October.**
- ROBSON, Keith, (1994), "The Discourse of Inflation on The Interrelations Between Economic Theory on Inflation Accounting", The European Accounting Review.**
- ROSTEMOĞLU, Rüstem H., (1993), "Enflasyon Muhasebesi", Vergi Dünyası, Sayı:143, Temmuz.**
- SAMUELSON, Richard, A. (1980), "Should Replacement Cost Changes Be Included in Income?", The Accounting Review, Vol.IV, No:2, April.**
- SEDEF, Cengiz, A., (1989), "Enflasyonun İşletmelerin Sermaye Yapılarına Etkileri Üzerine Bir İnceleme", Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:3.**
- SUNDER, Shyam, (1976), "A Note on The Economic Impact of the LIFO Method of Inventory Valuation", The Accounting Review, Cilt:51, American Accounting Association.**
- , (1975), "Stock Price and Risk Related to Accounting Changes in Inventory Valuation", The Accounting Review, Cilt:50, American Accounting Association.**
- ŞEKER, Sakıp, (1994), "Son Giren-İlk Çıkar Yönteminin Vergisel Boyutu", Yaklaşım, Yıl:2, Sayı:21, Eylül.**
- ŞENLİK, Ergun, (1990), "Enflasyon Ortamında İşletmelerdeki Üretim, Fiyat, Stok, Pazarlama ve Öcret Politikaları", Enflasyon Muhasebesi, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını.**
- ŞENOĞLU, Orhan, (1996), "İşletmelere Enflasyonun Yansıması ve Çözümü", Dünya Gazetesi, Ocak.**

- TATAR, Tefrik, (1989), "Belirsizlik ve Enflasyon Ortamında Sermayenin Değerlendirilmesi", Eskişehir Sanayi Odası Bülteni, Temmuz.**
- THOMPSON, Grahme, (1987), "Inflation Accounting in a Theory of Calculation", Accounting Organizations and Society, C.12, s.5.**
- TUNCER, Selahattin, (1990), "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Kısa ve Uzun Dönemli Etkileri", Enflasyon Muhasebesi, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını.**
- , (1989), "Enflasyonun İşletmeler Üzerindeki Etkileri", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl:**
- , (1983), "Yeniden Değerleme", İstanbul Sanayi Odası Dergisi, Yıl:18, Sayı:205, Mart.**
- UMAN, Nuri, (1990), "Enflasyonda İşletme Kârlılığı ve Ölçülmesi", Enflasyon Muhasebesi, İstanbul Mülkiyeliler Vakfı Yayını.**
- YOSEF, Sasson, Pradgot K.Sen, (1992), "On Optimal Choice of Inventory Accounting Method", The Accounting Review Vol:67, No:2, April.**
- YOKSEL, Ahmet, (1981), "Enflasyonda İşletmelerin Vergi Yükü", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Yıl:18, Sayı:11, Kasım.**

EK-1
ANKET FORMU ÖRNEĞİ

Sayın Yetkili

Son yıllarda enflasyonun işletmeler üzerindeki etkilerini hafifletmeye yönelik çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bunlardan biri de 4008 Sayılı Kanunun 8. Maddesi ile 213 Sayılı Vergi Kanununun 274. Maddesinin değiştirilmesidir. Buna göre; stok değerlendirme yöntemi olarak 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren LIFO (Son Giren-İlk Çıkar) Yöntemi kullanılabilir. Bu yöntemde en son giren malların öncelikle satıldığı kabul edilmektedir. Bu düzenlemeyi dikkate alarak; "Enflasyon Ortamında Stok Değerleme Yöntemlerinin İşletme Sonuçları Üzerindeki Etkileri ve LIFO (Son Giren-İlk Çıkar) Yönteminin Bir İşletmede Uygulanması" konulu yüksek lisans tez çalışması için araştırma yapmaktayım.

Anketin amacı, vereceğiniz tam ve doğru bilgiler ışığında enflasyonun işletme ve özellikle stoklar üzerindeki etkilerini incelemek, enflasyonun etkilerini gidermek amacıyla işletmelerin hangi yöntemleri uyguladığını tesbit etmek ve LIFO (Son Giren-İlk Çıkar) Yönteminin enflasyon ortamındaki etkilerini analiz edip, bu konuda öneriler getirmek ve enflasyonun, işletmeler üzerindeki etkisinin hafifletilmesine ilişkin bilgiler üretip, literatüre katkıda bulunmaktır.

İlişikteki anket formunu, en kısa zamanda doldurup üzerine açık adres yazılı dönüş zarfına koyarak postaya vermeniz, sözü edilen araştırmanın daha verimli bir şekilde yapılarak sonuçlanmasına önemli bir katkı sağlayacaktır. Ankete vereceğiniz cevaplar mutlak suretle gizli tutulacaktır. Göstereceğiniz yakın ilgiden ve bilimsel araştırmamıza katkılarınızdan dolayı teşekkür eder, saygılar sunarım.

Arş.Gör.Zeynep AVCILAR

ANKETİ CEVAPLAYANIN

Firmadaki Görevi:

1. İşletmenizin türü nedir?
 Sanayi İşletmesi
 Ticaret İşletmesi
2. İşletmenizin faaliyette bulunduğu sektör aşağıdakilerden hangisidir?
 Tekstil
 Kimya
 Gıda
 Otomotiv
 İnşaat
 Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
3. Yüksek oranlı enflasyon, işletmenizi ve finansal tablolarınızı büyük ölçüde etkilemekte midir?
 Evet
 Hayır
4. Enflasyonun finansal tablolarınız üzerindeki etkilerini gidermek amacıyla herhangi bir muhasebe yöntemi kullanıyor musunuz?
 Evet
 Hayır
Cevabınız "Hayır" ise 6. soruya geçiniz
5. İşletmenizde kullanmış olduğunuz bu yöntemler aşağıdakilerden hangisi/hangileridir?
 Son Giren-İlk Çıkar (LIFO) Stok Değerleme Yöntemi
 Yeniden Değerleme Yöntemi
 Hızlandırılmış Amortisman Yöntemi
 Finansman Fonu Ayırmak
 Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
6. Enflasyonun işletme faaliyet sonuçları üzerindeki etkilerini gidermek amacıyla aşağıdaki tedbirlerden hangisi/hangilerini kullanıyorsunuz?
 Maliyetleri düşürmek
 Sermaye arttırımına gitmek
 Kârı dağıtmıyarak işletme bünyesinde tutmak
 Etkin stok politikaları uygulamak
 Sermayenin korunması amacıyla vergi yükünü azaltmak
 Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
7. Bu yöntemi ve tedbirleri kullanmada temel amacınız aşağıdakilerden hangisi/hangileridir?
 Gerçek kâr rakamlarına ulaşmak
 Enflasyon vergisinden kaçınmak
 Finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu yansıtması
 İşletmede nakit çıkışını azaltmak
 İşletme faaliyetlerine ilişkin doğru kararlara ulaşmak
 Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

8. İşletmeniz, üretim ve satış faaliyetlerinin gereği olarak stok bulundurma politikası izliyor mu?
() Evet
() Hayır
Cevabınız "Hayır" ise anketimiz bitmiştir. İlginizden dolayı teşekkür ederim
9. İşletmenizde stok bulundurma nedenleriniz aşağıdakilerden hangisi/hangileridir?
() Üretimi kesintiye uğratmamak
() Müşteri siparişlerini zamanında karşılamak
() Enflasyonun yarattığı belirsizlik ortamı
() Beklenmeyen ani bir ihtiyacın ortaya çıkması ihtimali
() Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
10. Yüksek enflasyon stok miktarınızı nasıl etkilemektedir?
() Büyük ölçüde artırmıştır
() Artırmıştır
() Etkisi olmamıştır
() Azaltmıştır
() Büyük ölçüde azaltmıştır
11. Özellikle, enflasyonun yüksek oranlarda seyrettiği dönemlerde, aşağıdaki stok politikalarından hangisini/hangilerini izliyorsunuz?
() Stokların mümkün olan en az düzeyde tutulması
() Stokların en yüksek seviyede tutulması
() Stok kontrollerinde etkinliğin artırılması
() Stok maliyetlemede etkinliğin artırılması
() Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
12. Enflasyon dönemlerinde stok değerlendirme yöntemini seçerken aşağıdaki hususlardan hangisini/hangilerini gözönünde bulunduruyorsunuz?
() Hesap dönemi kârının gerçeğe en yakın olarak tespit edilmesi
() Mali tabloların işletmenin gerçek durumunu yansıtması
() Stokların en etkin şekilde kullanımının sağlanması
() İşletme faaliyetleri hakkında doğru kararların alınabilmesinin sağlanması
() İşletmenin sahip olduğu stokların niteliğine uygun olması
() Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
13. İşletmenizde aşağıdaki stok değerlendirme yöntemlerinden hangisini uyguluyorsunuz?
() Son Giren-İlk Çıkar (LIFO) Yöntemi
() İlk Giren-İlk Çıkar (FIFO) Yöntemi
() Ortalama Maliyet Yöntemi
() Hareketli Ortalama Yöntemi
() Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

14. Enflasyon dönemlerinde, işletmenizde (LIFO) Son Giren-İlk Çıkar Yöntemini uygulamama nedeniniz aşağıdakilerden hangisidir?
- () Yöntemin uygulanmasının güç olması
() Mevzuatımızda LIFO'nun kullanımına 1 Ocak 1996 tarihinden itibaren izin verilmesi
() Son Giren-İlk Çıkar (LIFO) Yönteminin etkilerini tamamen gidermediğine inanılması
() Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
15. İşletmenizde ilgili personel LIFO yönteminin nasıl uygulanacağı konusunda yeterli bilgiye sahip midir?
- () Evet
() Hayır
16. "Enflasyon ortamında sadece LIFO'yu kullanmak, enflasyonun olumsuz etkilerini gidermek için yeterlidir" yargısı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- () Kesinlikle katılıyorum
() Katılıyorum
() Fikrim yok
() Katılmıyorum
() Kesinlikle katılmıyorum
17. "LIFO (Son Giren-İlk Çıkar) Yöntemi işletmelerin vergi yükünü ve nakit çıkışını azaltan, enflasyon dönemlerinde uygulanması gereken bir yöntemdir" yargısı hakkında ne düşünüyorsunuz?
- () Kesinlikle katılıyorum
() Katılıyorum
() Fikrim yok
() Katılmıyorum
() Kesinlikle katılmıyorum
18. Anketimize eklemek istediğiniz öneriniz varsa lütfen belirtiniz.
-
-
-
-

ANKETİMİZ SONA ERMİŞTİR. ANKETİMİZE KATILDIĞINIZ İÇİN TEŞEKKÜR EDER, İŞLERİNİZDE BAŞARILAR DİLERİM.

EK-2

"Enflasyon Ortamında Sadece LIFO'yu Kullanmak Enflasyonun Olumsuz Etkilerini Giderir" Yargısının Testi

H_0 : İşletmeler, "Enflasyon ortamında sadece LIFO'yu kullanmak, enflasyonun etkilerini gidermek için yeterlidir" yargısına katılmaktadırlar.

H_1 : İşletmeler "Enflasyon ortamında sadece LIFO'yu kullanmak, enflasyonun etkilerini gidermek için yeterlidir" yargısına katılmamaktadırlar.

Buna göre; $H_0 : \mu > 2^*$
 $H_1 : \mu \leq 2$

Bu hipotezin test edilmesinde örnek çapı 30'dan büyük olduğu için Normal Dağılım Test istatistiği kullanılacaktır.

X	=	5	4	3	2	1
Sıklar	=	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)
f	=	0	15	7	30	6

$$1) \bar{X} = \frac{\sum_{X=1}^n f_i \cdot x_i}{\sum f_i}$$

$$\bar{X} = \frac{(0.5) + (4.15) + (3.7) + (2.30) + (2.6)}{58} = \frac{147}{58} = 2.53$$

$$2) \sigma^2 = \frac{\sum_{x=1}^n f_i \cdot (x_i - \bar{x})^2}{n-1}$$

$$\frac{0 \cdot (5-2.53)^2 + 15 \cdot (4-2.53)^2 + 7 \cdot (3-2.53)^2 + 30 \cdot (2-2.53)^2 + 6 \cdot (1-2.53)^2}{58-1}$$

$$= \frac{56.44}{57} = 0.990$$

$$\sqrt{\sigma^2} = \sqrt{0.990} = \sigma = 0.995$$

(*) Likert ölçeğiyle ölçeklenen yanıtlar için, a şikkına (5), b şikkına (4), c şikkına (3) ve d şikkına (2) ve e şikkına (1) puan değeri verilmektedir.

$$3) \sigma_{\bar{x}} = \frac{\sigma}{\sqrt{n}} = \frac{0.0995}{7.62} = 0.130$$

$$4) Z = \frac{\bar{x} - \mu}{\sigma_{\bar{x}}} = \frac{2.53-2}{0.130} = 1.895$$

5) Normal dağılım test istatistiği uygulandığı için, Normal Dağılım Tablosu'na bakılarak güven aralığına isabet eden tablo değeri bulunur. $\alpha = 0.05$ önem derecesinde Z değeri 1.645 olarak bulunur. Tek uçlu bir hipotez kurulduğu için 1.645'in sadece (+) değeri vardır. Hesaplanan Z değeri tablo değerinden büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilecektir.

EK-3

"LIFO Yöntemi İşletmelerin Vergi Yükünü ve Nakit Çıkışını Azaltan Enflasyon Dönemlerinde Uygulanması Gereken Bir Yöntemdir" Yargısının Testi

H_0 : İşletmeler, "LIFO yöntemi vergi yükünü ve nakit çıkışını azaltan, enflasyon dönemlerinde uygulanması gereken bir yöntemdir" yargısına katılmamaktadırlar.

H_1 : İşletmeler, "LIFO yöntemi vergi yükünü ve nakit çıkışını azaltan, enflasyon dönemlerinde uygulanması gereken bir yöntemdir" yargısına katılmaktadırlar.

Buna göre; $H_0 : \mu < 4$
 $H_1 : \mu \geq 4$

X	=	5	4	3	2	1
Şıklar	=	(a)	(b)	(c)	(d)	(e)
f	=	1	32	7	13	5

$$1) \bar{X} = \frac{\sum_{x=1}^n f_i \cdot x_i}{\sum f_i}$$

$$\bar{X} = \frac{(1.5)+(32.4)+(7.3)+(13.2)+(5.1)}{158} = 3.189$$

$$2) \sigma^2 = \frac{\sum_{x=1}^n f_i \cdot (x_i - \bar{x})^2}{n-1} = \frac{66.912}{57} = 1.174$$

$$\sqrt{\sigma^2} = \sqrt{1.174} = 1.084$$

$$3) \sigma_n = \frac{\sigma}{\sqrt{n}} = \frac{1.084}{\sqrt{58}} = \frac{1.084}{7.616} = 0.142$$

$$4) Z = \frac{\bar{X} - \mu}{\sigma_n} = \frac{3.189 - 4}{0.142} = |-5.711|$$

5) Normal Dağılım Tablosu'ndan Z değeri 0.05 önem derecesinde 1.645 olarak bulunur. Hesaplanan Z değeri tablo değerinden büyük olduğu için H_0 hipotezi red edilecektir.

ÖZGEÇMİŞ

8 Mart 1973'de Adana ili Osmaniye ilçesinde doğdum. 1983 yılında ilkokul, 1986'da Ortaokul ve 1989'da lise öğrenimimi tamamlayarak, 1989'da Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü'nde öğrenimime başladım. Bir yıl İngilizce hazırlık olmak üzere, beş yıllık eğitimi başarı ile tamamladıktan sonra, 1994 yılında Fakülte üçüncüsü olarak lisans diplomamı aldım.

1994 yılında, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'nda İşletme Yüksek Lisans Programına katıldım. 1996 yılında, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi kadrosunda çalışmaya başladım.

Halen, araştırma görevlisi olarak çalışmakta olup, yüksek lisans tezimi bitirme aşamasındayım.

Zeynep AVCILAR